ÜLKÜ

HALKEVLERİ DERGİSİ

HER AYIN BİRİNDE ÇIKAR KÜLTÜR MECMUASI

DİREKTÖR : M. FUAD KÖPRÜLÜ

73-78

CİLT : XIII

AĞUSTOS 1939 Cilt : XIII

ANKARA — ULUS BASIMEVİ

OSMAN FERİT SAĞLAM'IN
TÜRK TARİH KURUMU'NA
ARMAĞANIDIR

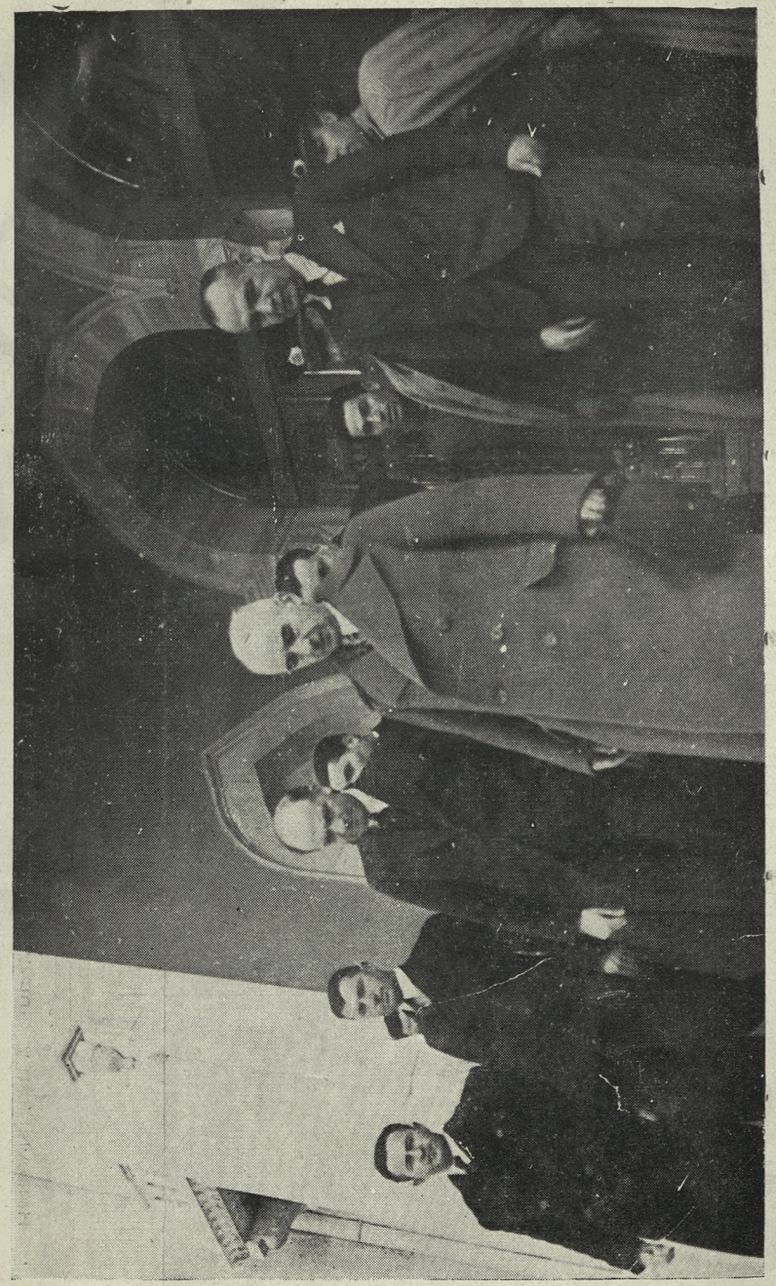

MİLLÎ ŞEF İSMET İNÖNÜ

Ankara Halkevi'nde yedinci yıldönümü münasebetiyle açılan Halkevleri neşriyatı sergisi'yle Ankara Halkevi resim ve heykel sergisini gezerken.

TÜRK TARİH KURUMU

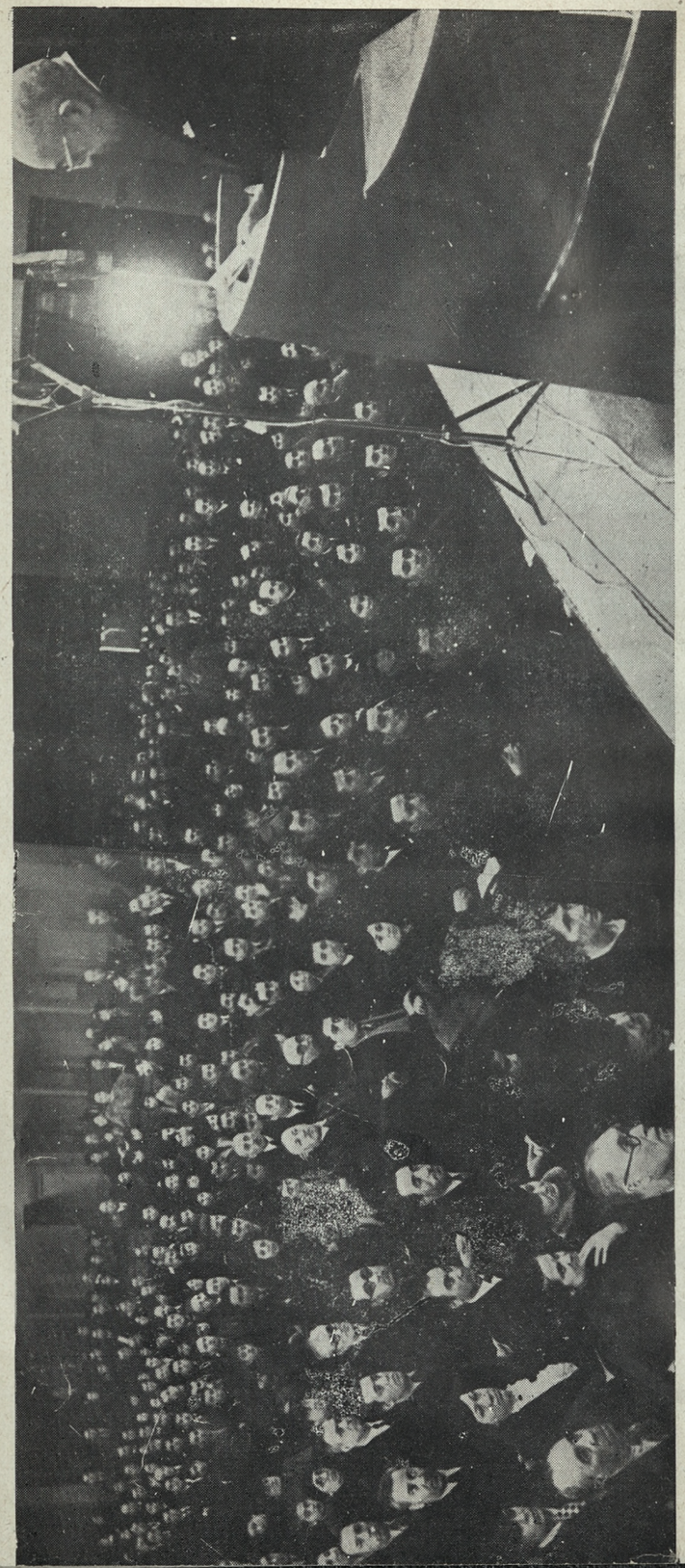

BAŞVEKİL VE C. H. P. UMUMÎ REİS VEKİLİ DR. REFİK SAYDAM

Halkevleri'nin yedinci yıldönümü ve yenilden 158 Halkevi'nin açılma töreninde nutuklarını söylerken

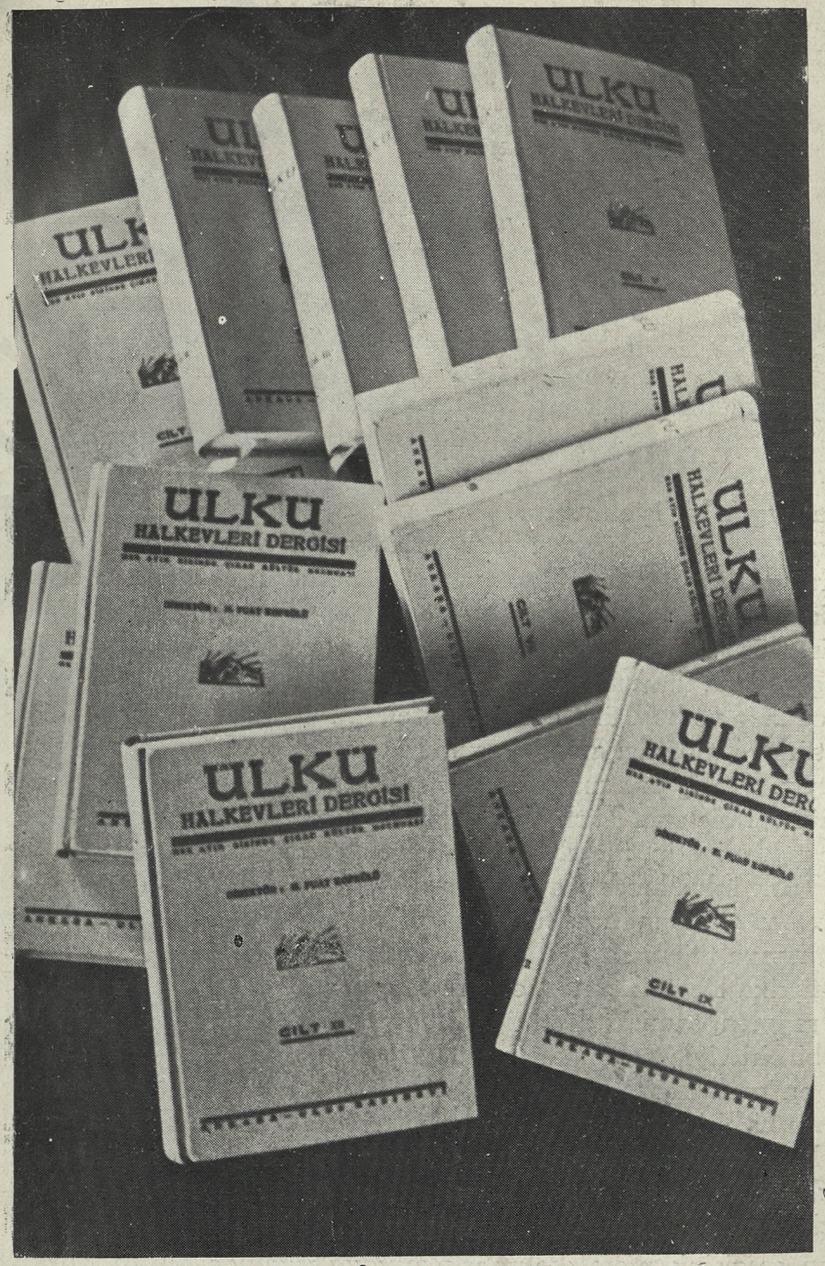

HALKEVLERİ NEŞRİYATI SERGİSİNDE ÜLKÜ KÖŞESİ

Halkevleri'nin yedinci yıldönümü münasebetiyle Ankara Halkevi'nde açılan Halkevleri neşriyatı sergisi , Ülkü köşesinde şu rakamlar vardır : Ülkü, yedinci yıldönümünde, 72 nci sayıyı bulmuştur. Bu sayıların basılış ve dağıtılış yekûnu 768 500 nüshadır. 72 sayı Ülkü 12 büyük ciltte 6016 sayfadır Ülkünün ilâve halinde parasız verdiği kitaplar 8 ciltir. Bunların sahife yekûnu 1106 ve baskı yekûnu 97 500 dür

MİLLÎ ŞEF'İN MESAJI

Cümhur Reisimiz İsmet İnönü 26 şubat 1939 günü saat20,30 da Ankara radyosunda Amerika Birleşik Devletleri halkına, Nevyork'ta açılacak Cihansergisi'ne Türkiyenin iştiraki vesilesiyle ingilizce olarak aşağıdaki hitabede bulunmuşlardır.

Birleşik Amerika Devletleri vatandaşlarının yeni bir eseri olan cihan sergisi, binbir faydanın üstünde olarak, milletleri dostça bir araya getirmeye fırsat verdi. Bu hareket, asîl olduğu kadar zamanın âcil ihtiyaçlarına da uygun bir iş olmuştur.

Kanaatimce, sergi, Türkiye'yi Amerika'ya daha iyi tanıtmak ve iki millet arasındaki mevcut dostluk münasebetlerini kuvvetlendirmek için güzel bir vesile olacak ve bu suretle insaniyetin büyük idealine hizmet edecektir. Türk pavyonları bu tanıtmaya yardım eder ve aradağı dostluğa birşey daha ilâvesine muvaffak olursa, bence arzu edilen netice istihsâl edilmiş ve bu Türk evleri vazifelerini lâyıkıyle görmüş olurlar.

Biz, türkler, milletler arasında sulhun ve iyi geçinmenin çok samimî taraftarıyız. Kellog paktına en evvel ve candan iltihak ettik. Asîl ideallere gönül vermiş olan Türk inkılâbı, bize, cümhuriyet rejimini ve insaniyet ve medeniyetin, memleket içinde ve dışında, verimli çalışmalarını getirdi. Türk inkılâbından evvel memleketimizin bütün komşularıyle ihtilâfımız vardı. Bugün bütün komşularımızla ihtilâfsız bir haldeyiz. Onlarla, rızaya müstenit dostluk muahedeleri aktettik. Asîl ruhlu Birleşik Amerika Devletleri'ne, coğrafî bakımdan Amerika bize uzak olmasına rağmen, samimî dostluğun kuvvetli rabıtalarıyle bağlıyız. Milletlerin birbirleriyle anlaşmaları mümkindir. Sulhun çalışmaları ve nimetleri, en parlak silâh zaferlerinin neticelerinden çoktur, kıymetlidir. Milletlerin birbirini tanıyıp takdir etmeleri için bütün vasıtaları, yorulmadan kullanmakta sebat edelim. Omuzlarında mesuliyet yüklü olan insanlar, hiçbir zaman, bugün karşılaştıkları kadar hayatî ve o nisbette zor vazifeler almaya mecbur olmamışlardır.

Cihan, sergisinin memleketim için ayırdığı bugünde, bütün Türkiye Amerika'yı derin alâka ve sıcak sempati ile düşünüyor. Yurttaşlarımın duygularını aksettirdiğime emin olarak söylüyorum: Büyük Amerika milletine, Türkiye cümhuriyeti vatandaşlarının en muhabbetli selâmlarını yollarım.

Sayı: 73 MART 1939 Cilt: XIII

ÜLKÜ
HALKEVLERİ DERGİSİ

Direktör. M. FUAD KÖPRÜLÜ

HALKEVLERİ YEDİNCİ YILDÖNÜMÜ MÜNASEBETİYLE

Dr. REFİK SAYDAM

Cümhuriyet Halk Partisi Umumî Reis Vekili Başbakan Dr. Refik Saydam'ın Halkevleri'nin yedinci yıldönümü ve 158 Halkevi'nin açılışı töreninde Ankara Halkevi'nde söylemiş olduğu değerli nutkunu aynen sahifelerimize alıyoruz:

" Çok sayın dinleyicilerim;

İnkılâbımızın güzel ve faydalı başarılarından biri de Halkevleri'nin açılmış ve işletilmiş olmasıdır.

Bugün, bu güzel yüce başarının yedinci yıldönümünü kutluyoruz.

Bütün varlığımızı yeni bir hayat ve yeni bir istikamete götüren Kemalist inkılâbın, milletin benliğine sindirilmesi için C. H. Partisi'nin 1931 de toplanan üçüncü büyük kongresinde kurulmaları kararlaştırılan Halkevlerinin gereken hazırlıklar yapıldıktan sonra 1932 de 14 tanesi açılabilmişti. Her yıl vilâyetlerimizin ve mahallî parti ve örgütlerimizin gayret ve yardımlarıyle yenileri, ve bu saatte de 158 tanesi daha açılmak suretiyle bugün Halkevleri'mizin sayısı 367 yi buluyor.

Bu saatte, memleketin her bucağında açılmış Halkevleri'mizin 7 nci yıldönümlerini kutlarken, ayni zamanda da yeni açılan Halkevleri'mizin çalışma sahasına girmiş olmalarını zevk ve sevinçle tes'it ediyoruz.

Zaten bütün Türkiye yıllardanberi büyük bir Halkevi manzarası arzeder. Millî Şef İsmet İnönü, en büyük vazifeyi üzerine aldığı ilk günleri

köylünün ve halkın arasında geçirmekle, memleketin her köşesine yeniden bir Halkevi manzarası vermiş oldular.

Halkevleri'nde vazife alan, aldığı vazifenin şerefi kadar mesuliyetini idrâk etmiş olan idealist arkadaşlara buradan, memleket ve millet huzurunda, teşekkür ve takdirlerimizi sunmayı bir borç bilirim.

Halkevi'nde, başkanlıktan köyde muayene yapmaya varıncıya kadar hepsi birbirinden şerefli ve aziz hizmetlere canla başla koşan ve bunları gündelik işi kadar önemli tutan inkılâpçı Türk münevverlerini gıpta ve hürmetle selâmlayoruz.

Herhangi bir uyanık ve aydın insanın, yalnız, gündelik işini, resmî işini görmekle vatanî ve millî vazifesinin bitmeyeceğini iyice bilmesini, Halkevi'nde çalışmanın bir vatanperverlik vazifesi olduğunu da hatırlamasını isterim.

Yeni açılmakta olan Halkevleri'ne, açılmış olanların en muvaffakıyetlileri arasına tezelden ulaşmalarını dilerim. Bu muvaffakıyetin, etrafına beş on ülkülü arkadaş toplayıp muhitinde ilk alâkayı kuvvetle uyandırarak samimîyetle devam ettirecek her başkana ve yönkurula mutlaka müessir olacağına eminiz.

Arkadaşlar;

922 senesinde Şefimiz İsmet İnönü'nün gene böyle bir vesile ile bize verdiği bir direktifi de bilhassa söylemeden geçemem :

" Halkevleri, C. H. Partisi'nin kendi prensipleri ne olduğunu ve bu prensiplerin memlekette nasıl tatbik edildiğini hergün halkımıza söylemek için de başlı başına bir merkezdir. C. H. Partisi'nin prensiplerini hergün söylemek, nasıl tatbik edildiğinden hergün mualûmat vermek lâzımdır. Cümhuriyetçi, inkılâpçı, lâik, devletçi politikasının, bu memleketin halinde inkişafı, emniyet temin eden, geleceğine en büyük kudreti ve en yüksek itibarı temin edecek olan bir program olduğuna samimî olarak inanmış olan bizler bu prensipleri ve mânalarını yalnız samimî bir hisle bizi dinleyecek olanların hepsine anlatabileceğimiz iddiasındayız. ,,

İşte arkadaşlar, Halkevi sayılarının artması, ve bu suretle memleketin daha birçok köşelerinde inkılâbımızın prensip ve hamlelerini yayacak kültür merkezlerinin vücut bulması, bizi nekadar sevindirecek bir hâdise ise, bunların her yıl daha verimli, Türk cemiyetine daha feyizli hizmetler yapmak fırsat ve imkânlarını bulmaları da asla gözümüzden kaçmayan bir keyfiyettir.

Bu bakımdandır ki kemiyetle keyfiyeti daima beraber ve ayni ehemmiyetle düşünüyoruz. Ve açılmışların tekemmülüne hususî bir dikkat ve emek sarfediyoruz.

Herhangi bir sebeple durgun görünen bir Halkevi bile, muhitine "Halkevi,, adıyle bir müessesenin mevcut olduğuna ve orada halka gitmek ve halkla kaynaşmak için inanlı ve ülkülü yurttaşlar bulunduğuna işaret veren bir timsâldir.

Bu suretle, nüve atılmakta, hareket uyandırılmakta, muhit hazırlanmakta, eserin dikkat ve şefkatle inkişafına sıra gelmektedir : Rejim ve Parti, inan ve kültürümüzü yaymak ve benimsemek için en güzel çareyi elde tutmakta ve bundan memleketimizin hiçbir köşesini mahrum etmemek niyet ve azmini bugün 158 Halkevi'ni daha açmakla isbat eylemektedir.

Memeleketin, Halkevleri gibi en önemli kültür kurumlarının yıldönümü vesilesiyle, şimdi, yurdun münevver kütlesi huzurunda bulunmakla bahtıyarım.

Bu haz verici toplantıdan istifade ederek içtimaî ve ferdî hayatımız bakımından en ehemmiyet verdiğiimz bir noktayı tebarüz ettirmek isterim :

Sayın arkadaşlar;

Türk cemiyetinin, hele son asırlar içinde geri zihniyetler ve fena idareler yüzünden uğradığı ağır felâketler hepimizce malûmdur. Bir kısmımız bunları gözlerimizle görmek bedbahtlığına uğradık. Yeni yetişen mesut nesiller de bunları, büyüklerinden duyarak veya kitaplardan okuyarak öğreniyorlar.

İnkıraz uçurumunun kenarına gelmiş iken Türk milleti bünyesindeki yaşama ve yükselme kudreti, bilhassa emsâlsiz kahramanlığı ile silkinip kurtuldu. Bu kurtuluşun büyük dehâsı, Ebedî Şefimiz ATATÜRK'ün adını burada saygı ile anarım.

ATATÜRK devrinin binbir eseri arasında, herbiri bir devri kapayıp bir devri açan birçok inkılâplar vardır ki, bunların hepsine birden biz "Türk inkılâbı ,, adını veriyoruz.

Hatırlamamız lâzımdır ki, bu inkılâptan önce, 150 - 200 senedenberi göze çarpan teşebbüs ve gayretlere rağmen ilerlemesine engel birçok mânialar bir Ortaçağ cemiyeti manzarası veren ve bütün cihanca bu gözle görülen Türkiye, ancak bu inkılâp hamlelerinden sonra millî, modern bir devlet ve cemiyet olma yoluna girmiştir.

İlerleyen medeniyet âlemi içinde Türkiye, ancak yurttaşların kafasına, vicdanına, enerjisine, hürriyet ve inkişaf imkânlarını veren bu inkılâp zihniyeti ve neticeleri sayesinde hakikî yüksek mevkiini bulacaktır.

Asırlarca çekilmiş felâket ve idbar devirlerini bu millet, yurttaşların ölçüye sığmayacak kan selleriyle silip götürmüştür.

İnkılâpçı vasfımızın mânası da şudur : Hem yaptığımız inkılâpları göz

bebeğimiz gibi daima koruyacağız, hem de Türk cemiyetini medeniyette en yüksek seviyeye erdirmek için gerekirse başka inkılâpları yapmakta da tereddüt etmeyeceğiz. Bu inkılâplar bizim için o kadar hayatîdir ki, bunların önemini büyük Millî Şefimiz İNÖNÜ'nün şu sözlerinden daha kuvvetle ifade edecek söz söylemekte güçlük çekerim :

" Türk milletini az zamanda büyük bir medeniyet seviyesine yükseltmiş, Türk milletine en kısa yoldan temiz cemiyet hayatının feyizli terakki yollarını açmış olan inkılâplar kalb ve vicdanımızın en aziz varlıklarıdır. "

Arkadaşlar;

Halkevleri'nin son yedi senelik inkişafını gözden geçirirsek, karşısında bulunduğumuz manzara şudur :

Milletimizin ileri hamlelerindeki hız, bu Halkevleri'mizi de gelecek seneye kadar ne vüsatçe, ne de sayıca ihtiyaca kâfi gelmeyecek hale getirecektir. Biz, bundan çok memnunuz. Bu içtimaî hayatımızın daima ilerlediğini genişlediğini, ilme, fenne, sanata karşı Türk vatandaşının nekadar rağbet gösterdiğini ifade eden bir hakikattir.

Bunun için inkılâp eserlerimiz safına yeniden katılan ve adları elleri - nizdeki büroşürlerde yazılı bulunan yeni Halkevleri'miz de eskileri ile beraber hiç eskimeyen ve eksilmeyen azimleri ve muvaffakıyetleri ile millet için, memleket için kutlu olsunlar, yararlı olsunlar, verimli olsunlar.

Ellerinizdeki broşürler, ayni zamanda sizlere Halkevleri'nin maksat ve mânasını, geçen yıllar içindeki hizmetlerini gösterir ve ispat eder mahiyettedir. Bilgili, inanlı çalışmalarıyle bizi memnun eden Ankara Halkevi'nin içindesiniz. Bu merasimden sonra Ev içinde yapacağınız bir dolaşma sizi Halkevi fikrine ve maksadına derhal ısındırmağa, alacağınız izahat sizi gönüllü ve heyecanlı bir Halkevli yapmağa kâfi gelecektir.

Buradan, bir daha bütün memleket münevverlerine sesleniyorum :
Ülkülü, uyanık, aydın arkadaşlar,

Memleket ve millet hizmetine nekadar hazır, hattâ susamış olduğunuzu biliyoruz. Belki ilk düşünüşte en güzel imkân aklınıza gelmez. Size en doğru ve yüce fahrî hizmet parolasını veriyorum: Halkevleri ile ilgileniniz. Birbirinizin bilgilerinden, tecrübelerinden istifade ederek süratle kalkınmanın en feyizli kaynağı olan Halkevleri'miz hem yetişmenize hem de yetiştirmenize imkânlar hazırlamak için kurulmuşlardır.

Daima muvaffakıyet dilerim. „

HALKEVLERİ'MİZ

M. FUAD KÖPRÜLÜ

HALKEVİ, YENİ TÜRKİYE HAYATININ BAŞLI BAŞINA BİR UNSURU, BAŞLI BAŞINA BİR REMZİDİR.

İNÖNÜ

19 Şubatta kuruluşlarının yedinci yıldönümünü kutluladığımız Halkevleri'mizin sayısı, artık dört yüze yaklaşıyor ! Yurdun dört bucağına yayılmış dört yüz ülkü ve bilgi kaynağı... Her yaşta, her seviyede bütün vatandaşları, aralarında hiçbir fark gözetmeksizin sinesinde toplayan, doğruluk, iyilik ve güzellik idealine samimî bir inanla ve derin bir feragatle koşan bu müesseseler, daha şimdiden, inkılâp Türkiye'sinin sağlam temellerinden biri olarak gösterilebilir. Türk demokrasisinin bugünkü ve yarınki inkişafında, Halkevleri'mizin gittikçe daha müessir bir âmil olacağını, bugünden, emniyetle söyleyebiliriz.

Bugün Cümhuriyet Halk Partisi'nin ana yasamıza da girmiş olan büyük siyasî umdelerine müvazi olarak, muhtelif içtimaî sahalarda, fikir ve sanat sahasında kuvvetle yürüyen Halkevleri'miz, memleketin çok büyük ihtiyaçlarına tekabül etmektedir : Halkevi, herşeyden evvel, yurtsever, ülkülü bütün vatandaşların toplanacağı bir yerdir; asırlardanberi topluluk hayatından mahrum kalmış insanların birbiriyle tanışması ve memleketin türlü meseleleri hakkında konuşması bile, başlı başına, büyük bir kazançtır. Bilhassa böyle bir müessese herkesin kolaylıkla istifade edebileceği bir kütüphaneyi, bir okuma odasını, spor salounu ihtiva ederse, konferanslar, konserler tertip ederse büsbütün canlı, feyizli olur; bulunduğu muhiti canlandırır; birçok meselelerde halkı tenvir eder; gençlik için bir çalışma, bir inkişaf vesilesi olur. Kendi köşesine çekilmiş insanlar, içtimaî hayatın feyizlerinden mahrum kalan fertler, umumiyetle bedbin, memleket işlerine lâkayıt, menfî ruhlu olurlar. Fakat ayni insanlar, Halkevleri'nde birleşmek, müşterek çalışmak zevkini tattıktan sonra, bütün o marazî hallerden kurtulurlar; cemiyetin çalışkan, idealist, fedakâr uzuvları haline gelirler.

Halkevleri'nin yine bukadar büyük diğer bir hizmetleri de, muhtelif seviyede ve muhtelif mesleklere mensup insanları birbirine tanıtması, fikir mübadeleleri yapmalarına imkân vermesi, ve bilhassa halk ile münevver sı-

nıf arasındaki boşlukları doldurmak imkânlarını hazırlamasıdır. Millî vahdetin, diğer bir tâbir ile ülkü birliğinin tahakkuk etmesi için, Halkevleri - nin yaptığı bu hizmetin ne esaslı bir âmil olduğu, izaha lüzum göstermeye - cek kadar açıktır. Türk inkılâbını ve bunun halkçı mahiyetini geniş halk kitlelerine anlatmak, halkın bilgi ve zevk seviyelerini yükseltmek, gençliğe çalışkanlık ve fedakârlık örnekleri göstererek onun ahlâkî yükselişini te - min etmek, muhitte umumî bir çalışma ve fazilet havası yaratmak gibi millî işlerde, hangi müessese Halkevleri kadar müessir olabilir ?

Cümhuriyet Halk Partisi ve hükûmet, bukadar büyük millî vazifeleri olan bu kültür müesseselerini çoğaltmak, kuvvetlendirmek, maddî ve manevî her türlü vasıtalarla teçhiz etmek için bütün kuvvvetiyle çalışıyor. Fakat, sevgili Başvekilimizin 19 Şubat merasimindeki nutuklarında kuvvetle tas - rih edildiği gibi, bu hususta en büyük vazife, memleketin münevverlerine düşüyor : resmî veya hususî vazife saatları dışında kalan zamanının bir kısmını millî vazifelerin ifasına tahsis etmek, her idealist insan için vicdan borcudur. Kendi bilgisinden, tecrübesinden başkalarını kabil olduğu kadar geniş mikyasta faydalandırmak ve bunu hiçbir menfaat beklemeden ve yalnız millî vazifesini yapan insanların duyabileceği yüksek ve asîl hazzı duymak için yapmak ne güzel bir şeydir !

Biz, Türk münevverlerinin, Türk halkına mahsus ahlâkî faziletlere malik olduğuna inananlardanız; ve bunun içindir ki, Başvekilimiz'in pek haklı ve pek nazikâne olan " vazife başına ! „ dâvetinin büyük bir tehalükle karşılanacağını, ve münevverlerimizin Halkevleri'nde faziletle, feragatle, şuurla çalışmalarının gittikçe daha genişleyeceğini, daha kuvvetleneceğini, daha verimli olacağını ümit ediyoruz.

HALKEVLERİ'MİZ

NAFİ ATUF KANSU

Halkevleri sayısı, 1932 de ilk açılanlarına her yıl mahallî Parti teşkilâtının gördükleri ihtiyaç ve gösterdikleri istekle yenileri katılmak sure - tiyle bu yıl 367 ye çıkmış bulunmaktadır.

Her yıl sayıları artan bu Halkevleri'nin Türk cemiyeti içinde mahiyetleri ve vazifeleri nedir ? Bunu gerek talimatnamesindeki esaslardan, ge - rek Parti Şefleri'nin müteaddit nutuklarıyle bu kurumlara gösterdikleri hedeflerden ve gerekse bu Evler'in bugüne kadar elde ettikleri çalışma neticelerinden istifade ederek tebarüz ettirmekte fayda görürüm.

Halkevi herşeyden önce kültürel bir teşekküldür. Bu teşekkülün fikir nüvesini C. H. Partisi'nin altı umdesiyle geniş ölçüde bir kalkınma ve iler - leme plânı ihtiva eden programı teşkil etmektedir.

Parti'nin vasıfları yalnız politik prensipleri ifade etmez. Türk milletinin asırlık tecrübelerden sonra bağlanmaya karar verdiği bu prensiplerde istikbalinin ve istiklâlinin bütün mukadderatı mündemiçtir. Bu sebepledir ki bu altı vasıf Teşkilâtı Esasiye Kanunu'muza da girmiş ve böylece bütün milletin malı olmuş bulunmaktadır.

Her fikir gibi, C. H. Partisi'nin istinat ettiği fikirler manzumesinin de konuşula konuşula, işlene işlene sosyal hayatın nesiclerine yerleşeceğinde şüphe yoktur. Bir yerde kurulmuş ve kurulmasına karar verilmiş bir Halkevi demek, işte orada, politik olduğu kadar sosyal ve kültürel olan bu umdeleri geniş icaplarıyle anlamaya, konuşmaya, derinleştirmeye ve yapmaya karar vermiş, beş, on, yirmi... yurttaşın bir toplantı ve hareket nüvesini yaratmak demektir.

Halkevleri hakkında bu asgarî anlayışın önemi vardır. Fikir, insan dimağının mahsulüdür. Kültür vasatları da gene insan dimağlarıdır. Aksiyon fikirlerin temessülünden sonra başlar. En eski medeniyet devirlerinde, fi - kir ve imanların meydanlarda, dıvar diplerinde, revak altlarında, sokak ortalarında... söylene söylene yayıldıklarını biliyoruz. Medeniyet ilerledikçe bu mekânlara daha elverişlileri katıldı. Telkin ve neşir tekniklerinde hayli tekâmül oldu. Fakat bir unsur var ki kudret ve dirliğiyle hepsine üs - tün olarak değişmez kaldı : Fikrin kudret ve câzibesi.

Bu asgarî anlayıştan sonra Halkevi, gözümüzde daha birçok unsurlarla tecelli eder : İyi bir bina, zengin bir kütüphane, iyice hazırlanmış jimnastik salonu, sahne, mahallinin etnografik eserleriyle dolu bir müze ve bun - lara eklenecek daha birçok şeyler.

Bu medenî icap ve levazımla takviye edildiği takdirde, elbette tesir ve

yayılma bakımından fikrin câzibe ve kudreti artar. Ana esas ile onun bes - lenme ve yayılma imkânlarını ayrı ayrı önemleriyle mütalea etmekle bera - ber, bu imkânları yaratmaya nekadar ihtiyaç varsa, esası daima ön plânda tutmak o kadar zarurîdir.

Halkevleri'miz, ilk açıldıkları sıralarda dinleyici bulabilmek için kon- feransın yanına bir piyes veya müzik parçası da eklemeye lüzum görüyor - lardı. Bugün birçok Halkevleri'miz, artık böyle bir tertibe lüzum görmüyor- larsa bunun sebebini, oralarda fikir dinlemeye alışkın bir kitlenin vücuda getirilmiş olmasına atfetmek lâzımdır.

Halkevi sahneleri, elbette Türk milletinin ideali bir sahne değildir. An- cak, kadının sahneye çıkışının, ve alelûmum sahnenin bu memlekette yakın zamanlara kadar haksız yere uğradığı lânetlemeyi gözönüne getirince, Dev- let ve Parti eliyle tutulan bir sahne hareketinin ne derin bir mânayı ihtiva edeceği kolaylıkla anlaşılabilir. Sadece bu bakımdan bile önemli bir ifade olan Halkevi sahnesinin gayretiyle amatörler elinde yer yer muvaffak oldu- ğunu da söylemek zevkli bir kadirşinaslık olur.

Memleketin her köşesinde sayıları 500 ile 10.000 arasında kitaplarıyle Halkevi kütüphaneleri bir varlıktır. Birçok zamanlar tek gazetenin nimet sayıldığı yerlerde kitap sayısı her yıl artan bir kütüphanenin ne büyük bir hazine olduğu takdir edilmelidir.

Bu çeşitten izahlar uzun uzadıya sıralanabilir. Esasen *ÜLKÜ*'nün bu sayısına konulmuş bazı rakamlar Halkevleri çalışmalarının bir kısmını gös- termektedir. Tek tek Halkevi alınınca, içlerinde çok iyi çalışanları olduğu gibi, hiç çalışamamış olanları da göze çarpıyor; çalışanlarda çalışma faktör- lerinin başında, çalışmayı bilen elemanların mevcudiyeti gelmektedir.

Halkevleri talimatnamesi; " her Halkevi talimatın ana hatları içinde kendi çalışma programını kendi düzenler „ demekle mahallî elemanların te- şebbüs ve gayretine güvenini ifade etmiş bulunuyor. İş güç sahibi halkın inanarak ve kendiliğinden bir emek harcayarak yetişmesi mevzuunda böyle bir çalışma metodunun önemi büyüktür.

En iyi kitap, okurlarını bulunca belli olur. En feyizli irşat merkezi de, mürşidin olgunluğu ve kitlenin ona itimadıyle teşekkül eder.

Halk terbiyesi gibi büyük ve nazik bir meselede, ve şiddete baş vurma- yan bir yetiştirme politikasında, hakikî fikir ve zevk mürşitleriyle müreb - bîlerini bulup meydana çıkarmak, onların feyizleriyle halkın yükselme iş - tiyaklarını baş başa koymak belli başlı bir iştir. İşte Halkevleri'nin asla küçümsenemeyecek bir rolü daha !

Kaldı ki Halkevleri'miz faaliyeti programına dahil her türlü sahalarda hayli faydalı işler de görmüşlerdir.

HALKEVLERİ ve TARİH

HALKEVLERİ'MİZDE
TARİHİ ARAŞTIRMALAR NASIL YAPILMALIDIR?

M. FUAD KÖPRÜLÜ

Halkevleri'mizin muhtelif faaliyet sahaları arasında, tarihî araştırma - ların oldukça geniş bir yer tuttuğunu, gerek Halkevleri dergilerindeki ta - rihî yazılardan, gerek yine Halkevleri tarafından neşredilen muhtelif kitap ve risalelerden anlayoruz. Millî şuurun kuvvetle inkişaf ettiği böyle bir de- virde, millî tarihe ve mahallî tarihe ait alâkanın kuvvetlenmesi gayet tabiî- dir. Türkiye'de, eskidenberi, münevver sınıf arasında tarih kültürü büsbütün yok değildi: ancak, tamamiyle Ortazaman ananelerine bağlı kalan, bugünkü tarih telâkkileriyle ve metodlarıyle taban tabana zıt olan bu eski tarz anla- yışın artık değişmesi lâzımdır. Tarih ile böyle eski tarzda alâkalanmış insan- lar arasında, eski Arap, Fars, Osmanlı metinlerini lâyıkıyle okuyup anla - yanlar, eski kaynakları azçok bilenler mevcuttu. Bugün tarih araştırmaları yapmak isteyen gençler, eskilerin bu bilgilerinden kabil olduğu kadar fay- dalanmalı, eski yazıları okumak ve eski metinleri anlamak hususunda onlar kadar bilgi ve tecrübe sahibi olmağa çalışmalıdırlar. İşte, ancak böyle uzun bir hazırlanma devresinden sonradır ki, ciddî araştırmalara başlamak imkânı hasıl olabilir. Bugün Halkevleri dergilerinden birçoğunda sık sık tesadüf ettiğimiz "yanlış okunmuş, anlaşılmamış eski metinler", hazırlıksız yapılna araştırmaların netice vermeyeceğini gösteren acı misâllerdir. Ancak, böyle ciddî bir filolojik hazırlık devresi geçirdikten sonra, tarihin bugünkü çalış- ma usullerini öğrenmek ve onları tatbik için gayret etmek lâzımdır.

Şimdiye kadar gerek Halkevleri mecmualarında makale şeklinde, gerek ayrı ayrı kitap ve risale tarzında neşrolunan tarihî araştırmaları gözden ge- çirecek olursak, şu neticelere varırız : dergilerdeki faaliyet ya şer'î mah- keme sicillerinden çıkarılmış bazı vesikaların, ya mahallî bazı kitabelerin, yahut tesadüf edilen herhangi yazma bir eserden çıkarılmış bazı parçaların neşrine münhasır kalmaktadır. Pek nadir bazı istisnaları bir tarafa bırakacak olursak, bu araştırmalardan pek çoğunun usulsüz, bilgisiz yapıldığını, ara- sında bazan mevzu itibarıyle çok mühimleri bulunmakla beraber, ilmî kaide- lere uygun bir şekilde yapılmadığı cihetle bunlardan hiçbir istifade imkânı bulunmadığını teessürle görüyoruz. Bazı tercümelere, yahut öteden beriden toplanmış bazı malûmatın bir araya getirilmesiyle meydana çıkan *Compila* -

tion mahiyetinde yazılara gelince, bunlar da ekseriyetle çok itinasız, dikkatsiz yazıldığı cihetle, okuyanlara sağlam, esaslı malûmat verecek mahiyette şeyler değildir. Hele umumî mahiyette olarak yazılan bazı mahallî tarihlere gelince, bunların hiç olmazsa yüzde doksanı faydasız emeklerden ibarettir : bunları yazanların çoğu ecnebi dillerdeki mehazlardan istifade edemedikleri cihetle, ellerine geçirebildikleri türkçe kitaplardan ve kıymetleri çok şüpheli tercümelerden edinebildikleri malûmat ile ve ansiklopedilerden çıkarılan basit şeylerle iktifa etmek mecburiyetinde kalıyorlar; Ch. Texier'nin çok eskimiş kitabı, türkçe tercümesi bulunduğu cihetle, başlıca mehazı teşkil ediyor. Hitit, Yunan, Roma, Bizans devirleri hakkında böylece eski, kıymetsiz eserlerden edinilmiş malûmatı tekrarlayan bu kitaplar, Selçuk ve Osmanlı devirleri hakkında da gayet sathî ve iptidaî malûmatı ihtiva ederler. Nihayet, bazı mimarî âbideleri ile bazı kitabelerden sonra, oradan yetişmiş meşhur adamların tercemei halleri ile bu kitaplar tamamlanır. Tarih usulüne tamamiyle yabancı ve mevzuları hakkında pekâz ve sathî bilgi sahibi kimseler tarafından -bazan oldukça zahmet ve gayret sarfolunarak- vücuda getirilen bu gibi eserler, ilmî bir kıymeti haiz olamayacakları gibi, geniş münevverler tabakasını mahallî tarih hakkında aydınlatmak bakımından yâni bir *vulgarisation* eseri olmak itibarıyle de icap eden şartlardan mahrumdurlar. Bütün bu kusurlardan başka, tertip ve baskı itibarıyle, yâni basım tekniği bakımından da çok geridirler.

Maddî ve manevî birçok mahrumiyetler karşısında, sırf memleket sevgisiyle, öğrenmek ve öğretmek maksadıyle bu faydasız zahmetlere katlanan idealist insanların, ve bunları bastırmak için oldukça büyük maddî fedakârlıklara katlanan Halkevleri'nin bu faaliyetini takdirle, hürmetle karşılamamak imkânsızdır. Fakat, usulsüz ve plânsız yapıldığı cihetle çok defa faydasız kalan bu mesaiyi muntazam bir plânla, ilmin bugünkü terakkilerine uygun ve metodik bir şekilde yapmak daha doğru değil midir ? Çalışmak, aramak, her yokluğa rağmen bir varlık göstermek isteyen bu idealist araştırıcıların mesaisini her mânasıyle verimli bir şekle sokmak kabil değil midir ? Biz bunun hattâ kolaylıkla kabil olduğuna inananlardanız. Ve işte bu satırlar, sırf bu maksatla yazılıyor.

*

Halkevleri'mizin tarih sahasındaki çalışmaları, umumî olarak düşünürsek, mahiyet itibarıyle birbirinden tamamen farklı iki istikamette olmak icap eder :

I. — Millî ve mahallî tarih hakkında, hattâ umumiyetle tarih hakkında mütehassıslar, âlimler tarafından meydana konulmuş hakikatları, *vulgarisation* ve *compilation* mahiyetinde yazılarla, tercümelerle, hülâsalarla veya konferanslarla geniş halk kitlesine, münevverlere, gençlere yaymak. Gerek Avrupa'da gerek memleketimizde bu mvzulara ait intişar eden kıymetli ve

itimada lâyık eserlerden istifade edilmek suretiyle bu vazife kolaylıkla ifa olunabilir. Bu hususta dikkat edilecek bir mesele varsa, o da, sathî, değersiz, yanlış eserlerle ciddî ilim eserlerini birbirinden ayırmaktır. Ve bu da o kadar müşkil birşey değildir. Halkevleri'miz bu vazifelerini daha ziyade konferanslar tertibi suretile muvaffakıyetle yapabilirler.

II. — Halkevleri'miz, bilhassa mahallî tarih hakkında, kendi muhitlerinde yapacakları araştırmalarla yeni yeni birçok vesikalar elde edebilirler; ve bunları ilmî şartlara uygun olarak neşretmek suretiyle millî tarihimize büyük hizmetlerde bulunabilirler. Meselâ Anadolu'nun büyük hattâ bazan küçük merkezlerinde elyazmalarından mürekkep umumî kütüphaneler, yahut hususî kolleksiyonlar vardır; bazı eski ailelerde, bazı meraklı kimselerde birtakım yazma kitaplara tesadüf olunur. Bunları tetkik ederek -bugün Avrupa'da yazma kitapların tavsifi hususunda riayet edilen muayyen kaidelere göre- tavsif etmek lâzımdır. *ÜLKÜ*'de buna ait küçük bir makale ve bir iki nümune neşredeceğiz.

Yine bunun gibi, bazı hususî ellerde resmî vesikalara, fermanlara, beratlara, vakfiyelere tesadüf olunur. Tarih bakımından bazan çok büyük ehemmiyeti olan bu vesikalar da, kabil olursa satın alınarak, kabil olmazsa fotografya ile istinsah olunarak, buna da imkân yoksa bu çeşit yazıları lâyıkıyle okumağa muktedir birisi hattâ birkaç kişi tarafından kopye ve kontrol edilerek Halkevi şubesi arşivinde muhafaza edilmelidir. Aslı bu suretle muhafaza edilen vesika, neşredilmek istenilirse, bu cins vesikaların neşrinde riayet edilen ilmî usullere tamamiyle riayet olunmalıdır. *Türk Tarih Encümeni Mecmuası, Türkiyat Mecmuası* gibi bütün Halkevleri kütüphanelerinde bulunması zarurî eserlerde, onlara benzer vesikaların -fermanların, beratların, vakfiyelerin- nasıl neşri icap ettiğini gösterebilecek örneklere tesadüf olunabilir. *ÜLKÜ*'nün gelecek sayılarında bu gibi neşriyat için ne gibi metodolojik prensiplere riayet edilmesi lâzımgeldiğini vazıh bir şekilde gösteren yazılar bulunacaktır.

Tarih tetkikleri için en mühim menbalardan biri de kitabelerdir. Halkevleri'nin tarih şubeleri, herşeyden evvel, kendi muhitlerindeki kitabelerin *estampaj*'larını almak suretiyle bir kitabeler arşivi vücuda getirmelidirler. Bunun nasıl yapılabileceğini öğrenmek için merhum Halil Edhem'in *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*'nın birinci cildinde *kitabeler nasıl kaydedilir ?* adlı küçük makalesinden çok istifade olunabilir. Burada, bu hususta riayet edilecek usuller en amelî bir şekilde gösterilmiştir. Bu usullere riayet şartıyle toplanacak ve neşredilecek kitabeler, Anadolu tarihi tetkikleri için en mühim bir kaynak teşkil edecektir. Şimdiye kadar gerek Avrupa'da gerek memleketimizde neşredilen Anadolu kitabeleri, bilhassa büyük şehir ve kasabalarda mevcut olanlardır. Halbuki bazı eski köylerde, yahut

eski mezarlıklarda da pek mühim kitabelere tesadüf olunması ihtimali pek kuvvetlidir.

Bütün bunlardan sonra, mahallî tarih için en mühim vesikalar, şer'î mahkeme sicilleridir. Anadolu'nun herhangi merkezinde bu gibi sicil defterlerine tesadüf edilirse, oranın mahallî tarihini aydınlatacak belli başlı vesikalar mevcut demek olur. Bunların ilmî usullerle yâni inanılabilecek bir şekilde tab'ı, tarihî araştırmalar için birinci derecede mühimdir. Maamafih, tesadüfî olarak seçilmiş, yalan yanlış okunmuş, tertip hatalarıyle yalan yanlış tab'olunmuş vesikaların hiçbir işe yaramayacağını, bunun bir gösterişten, lüzumsuz bir zahmet ve külfetten ibaret olacağını aslâ unutmamalıdır.

İşte kısaca kaydettiğimiz bu mülâhazalar, Halkevleri'mizdeki tarih komitaları tarafından tatbik edildiği takdirde, bu hususta çalışmaların az zamanda millî tarihi aydınlatmak hususunda büyük neticeler vereceği muhakkaktır. Gerçi şimdiye kadar da birtakım Halkevleri'mizin bu hususta faydalı işler gördükleri muhakkaktır : Meselâ İsparta Halkevi'nin çıkardığı *ÜN* mecmuası, yeni çıkmağa başlayan *Çorumlu* dergisi, Bursa Halkevinin *Uludağ* mecmuası, Konya Halkevi'nin *Konya* dergisi bu sırada sayılabilir. Sonra, Balıkesir Halkevi'nin neşrettiği *XVII ve XVIII inci yüz yıllarda Balıkesir şehir hayatı* ile *Balıkesir ve civarında Yürük ve Türkmenler* adlı iki risaleyi, Halkevleri'mizin tarihî neşriyatı arasında en faydalılarından saymak hiç te yanlış değildir. Fakat yukarıki mülâhazalarımız kısmen bu dergilerin bazı yazılarına da tatbik olunabilir.

Son bir mülâhaza olarak şunu da ilâve edelim : Bazan mahallî matbaaların kâfi vasıtalara malik olmaması da, tam mânasıyle ilmî neşriyat yapabilmek imkânını ortadan kaldırıyor. Bu gibi yerlerdeki Halkevleri, ilmî mahiyette eserlerini- biraz daha fazla fedakârlığa katlanarak- İstanbul ve Ankara gibi büyük merkezlerde bastırmaktan çekinmemelidirler. İlmî faaliyette *kemiyet* değil sadece *keyfiyet* aranır; kıymetsiz on eseri fena bir şekilde bastırmaktan ise, bir tek ciddî eseri mükemmel bir tarzda ortaya koymak elbette daha doğrudur. Halkevleri'mizin, kısa ve umumî bir surette arzettiğimiz bu meseleler hakkındaki düşüncelerini, dileklerini öğrendikten sonra, bunlara ayrı ayrı tekrar temas etmekten ve fikirilerimizi daha etraflı bir şekilde izahtan geri durmayacağız.

G Ü Z E L S A N A T L A R

HALKEVLERİ ve GÜZEL SANATLAR

FERİD CELÂL GÜVEN

Güzel sanatların cemiyet içindeki terbiyeci rolünü, Türk inkılâbı ve inkılâbın büyük şefleri, bize bütün açıklığıyle izah etmişler ve bu hususta direktiflerini vermişlerdir.

Ebedî Şef ATATÜRK'ün cümhuriyetin onuncu yılında, Millî Şefimiz İsmet İNÖNÜ'nün bilhassa Halkevleri'nin yıldönümlerinde irat buyurdukları nutuklar, inkılâbın güzel sanatlara karşı derin vecdini göstermektedir.

Dünyada hiçbir fikir ve inkılâp hareketi yoktur ki, yürüyüşünde, istikrarında güzel sanatların hamlesinden uzak kalabilsin.

Yalnız bugünkü değil; ilk insan bile, en basit vasıtalarla iç hayatını güzel sanatların heyecanına bağlamak ihtiyacını duymuştu.

Eski cemiyetin, çürümüş, işe yaramaz bir hale gelmiş olan bütün taraflarını ayıklamak yeni cemiyeti yaratmak için ortaya konulmuş dâvalarımız büyüktür. Bu büyük dâvaları kitlenin içinde daima hareketli, verimli bir şekilde yerleştirebilmek için, telkin vasıtalarına muhtacız, bu vasıtaların neler olabileceğini araştırmağa lüzum yok. En müessir çare ve vasıta güzel sanatlardır.

Bu hususta Millî Şefimizin güzel sanatlar hakkındaki bütün düşünce ve sözlerini şöyle hülâsa edebiliriz : İnkılâbın bütün bünyesini besleyip, büyütecek, inkılâbı maksadına yetiştirecek, inkılâbın maksadındaki esaleti kitleler üzerinde müessir kılacak yegâne manevî kuvvet, güzel sanatlardır.

İnsanlar, fikirlerin, inkılâpların bütün vecdini daima güzel sanatlarda aramışlar, büyükler fikirlerini ve inkılâplarını daima güzel sanat vasıtasıyle kitlelere iblâğ etmişlerdir.

Ses, renk, çizgi, vezin, talâkat insan ruhlarının en kuvvetli mürebbîsi olmuştur.

Bu bakımdan Halkevleri, üzerlerine çok mühim vazifeler almışlardır. Başka cemiyetlerin asırlarca önce ehemmiyetini takdir ederek meydana getirdikleri bu işlere, sarfedeceğimiz emekler büyük olacaktır.

Tiyatro, her zamanın telâkkisine göre bir mekteptir, musıkî her millete, her devire göre bir terbiye vasıtasıdır, resim, heykel, her asırda insanlara mürşitlik yapmıştır.

Şimdi Halkevleri bu vasıtaları hem vücuda getirecek, hem de bu vasıtalarla inkılâbın asıl isteklerini yeni Türk cemiyetine telkin edecektir. Bu işte hamlemiz zerre kadar ihmâle gelemez.

Fakat; burada bir şartı Halkevleri daima ve başta olarak gözönünde tutmalıdırlar, güzel sanat hareketleri, bir programın, bir direktifin istediği birşeyi cetveldeki yerine kaydetmek maksadıyle gelişi güzel bir faaliyet telâkki olunmamalıdır.

Resimi, heykeli, musıkîyi sevdireceğim, telkin vasıtası olarak kullanacağım diyene bunları beceriksiz bir şekilde kitlenin gözü önüne çıkarmak, arzu olunan maksadı daha doğmadan öldürebilir.

Bilhassa güzel sanatın telkin ve terbiye vasıtası olabilmesi kemiyyetinden ziyade keyfiyete dayanır. Müz'iç bir musıkî, rengi ve çizgisi ahenksiz, bozuk bir resim, çarpık bir heykel insanı tedavi yerine, hasta ve asabî bir hale sokar. Bunun için Halkevleri bu sahadaki çalışmalarında nekadar hassasiyet ve dikkat gösterirlerse muvaffakıyetleri o derece büyük olur. Mâdam ki vazifelerimiz iki başlıdır, hem sanatkârı yetiştirecek ve hem de sanatseverliği meydana getireceğiz, hakikî sanatı meydana koymalıyız.

Bu kolay bir dâva değildir. Halkevleri'nin üzerlerine aldıkları muhtelif işlerin içinde en güçü güzel sanat dâvasıdır.

Türk milletinin hem güzel sanat kabiliyeti ve hem de güzel sanatı sevme kabiliyeti büyüktür, onun bu vasıflarını tarihî eserlerinde bütün ihtişamiyle görmekteyiz. Dâva güç olmakla beraber muvaffakıyet güç değildir, yalnız metodulu, bilgili, dikkatlı ve devamlı çalışmak lâzımdır.

Eline herhangi bir sazı alan, biraz fırça ile, çamurla oynayan, azacık taş yontmasını bilen sanatkâr değildir. Sanatkâr olabilmek için çok çalışmak, çok yorulmak, işin bütün ciddiyetini kavramak, bilhassa umumî bir kültür sahibi olmak şarttır.

Sanatkâr deyince bizim gözümüzün önüne mükemmel bir insan vasfı gelir, incelmiş, her türlü malûmatı tekâmül etmiş, bir insan.

Yukarda, güzel sanat hareketlerinde Halkevleri'nin rolleri çok mühim ve esaslı demiştik, Millî Şefimiz bu ehemmiyeti en veciz bir şekilde bize izah buyuruyorlar :

" Güzel sanatlar, Halkevleri'nin belli başlı iştigal ettiği esaslı bir mevzudur. Halkevleri, vatanda güzel sanatlara muhabbeti, güzel sanatlardan vatandaşın terbiyesi için, vatandaşın azminin kuvvetlendirilmesi için nasıl istifade edileceğini telkin eden bir toplantı yeri olmasıdır.

Güzel sanatlar yalnız yüksek bir insan cemiyetinin temeli olan ince ve güzel hisleri terbiye eden vasıta değildir. En sert iradeleri de yetiştirmeğe vasıta başlıca bir münebbih, başlıca bir yürütücüdür.

Çetin bir mücadele hayatında uğraşacak unsurların yüreklerinde kuvvet, neşe, hayat ve azim bulmaları, muvaffak olabilmeleri için, hem başlangıç noktası, hem devam vasıtası, hem neticeye ermenin tesirli tılsımı güzel sanatlardır.

Halkevleri, güzel sanatları yalnız kendi cemiyetlerine ruh veren vasıta olarak değil, vatandaşları terbiye eden, onları çalışmağa hırslandıran, onları vatanı güzelleştirmek ve çiçeklendirmek için daha çok iştiha ile teçhiz eden başlıca bir terbiye vasıtası saymalıdırlar „.

Millî Şef'in bu direktifi, bu izahları Halkevleri'nin güzel sanat dâvasında üzerlerine alacakları vazifelerin değerini tebarüz ettiriyorlar. Dâvanın ehemmiyetini bu cümleler kadar hiçbir şey izah edemez.

Halkevleri'ne düşen, bütün gayret ve hamlelerle bu direktifi biran evvel istenildiği gibi yerine getirmektir, çünkü inkılâbın bünyesi bu harekete çok muhtaçtır.

HALKEVLERİ İÇİN

ŞEVKET AZİZ KANSU

Türk demokrasisi bu vatan çocuklarının ve tehlikeyi duyan bir milletin yarattığı jeni'nin eseridir. Bu demokrasinin doğuş ve oluşuna bizler yâni Türk vatandaşları iştirâk ediyoruz. O, muayyen bir tabiat dekoru ve mes - nedi üzerinde yaşayan *Türk - insan*'larının enerjilerinin, ruhiyetlerinin hayat ve medeniyet telâkkilerinin mahsulü olmuş ve olacaktır. Binaenaleyh Türk demokrasisi birkere daha " doğuşuna daima iştirâk ettiğimiz dünya ve âlemimiz „ olarak kabul edilmelidir.

Her sosyal varlık bir fert gibi yarattığı hayat imkânlarının esiridir. Zengin ve bereketli *hayat imkânları yaratan* her sosyal varlık velût bir fert gibi yüksek bir *kıymet* olarak tezahür eder.

Sosyal varlıklarda hayat imkânları hayat ve medeniyet telâkkilerine bağlanırlar. Ve bu itibarladır ki, hayat imkânlarının keşfine müncer olan hayat ve medeniyet telâkkileri " şahsiyet „ dediğimiz ve " hiçbir zaman inkâr olunamaz realite „ lere istinat ederler. Şahsiyetler hayat ve medeniyet telâkkilerini ilim, felsefe ve sanat yollarından ve bu ölmez kaynaklardan içerek yaratırlar.

Biz bu şahsiyetleri filosof ve sanatkâr olarak görüyoruz. Filhakika, Nietzsche der ki : " Sağ ve canlı milletler niçin felsefeye muhtaçtırlar ve felsefeyi ne maksatla kullanmışlardır ? Felsefenin kıymeti malûmat sahasında değil fakat hayat sahasındadır. Yaşamak arzusu, felsefeyi, yüksek bir varlık şeklini realize etmek için kullanır. Medeniyet ancak bir sanat veya bir sanat eserine verilen esaslı bir alâka ve ehemmiyetle kaimdir „.

Filosof ve şairler herşeyden evvel sanatkârdırlar, onların rolleri büyük ve bekaya müstahak olan şeyi bir tarafa çekmek ve muhafaza etmektir. Bir medeniyetin ebedî vasıflarını meydana çıkarmaktır. Irkın jenisine hâs kalitelerin inkişafını ve hayatı kolaylaştırmak, şifa verici, sağlam hakikî kıymetleri örslemek ve perçinlemek onların vazifesidir. Ve hattâ onun içindir ki Nietzsche filosofları, *medeniyet tabipleri* olarak görmek istemişti. Filosof ve sanatkâr güzel hayat imkânları yaratarak bir milletin tekâmülü üzerine tesir ederler ve etmeye de mecburdurlar.

Türk demokrasi ruhunun, moral enerjiler sahibi ve kaynağı şahsiyetleri yetiştirmeye, onları teşvik ve himayeye matuf bir kültür siyaseti Halkevleri'nde kendisini göstermektedir. Bugün şehirlerde yaşayan 3 milyonun değil, fakat bütün vatanın şimdi 17, fakat yarın 20, 25, 40 milyon olacak Türk vatandaşlarının hayat ve medeniyet telâkkilerini işleyecek unsurların mesnetleri bu kültür müesseseleri olabilirler. Sanat ve felsefenin hayat telâkkilerinde ve bundan dolayı da hayat imkânları keşfinde oynadığı müessir rolün ehemmiyeti kavrandığı takdirde 17 milyona söyleyecek sanatın, düşündürecek ve düşünceyi irade ve işe kalbedecek felsefenin Halklaşdırılması yolunda Halkevleri'nin hizmeti çok büyük olacaktır.

SOSYAL YARDIM SAHASINDA

HALKEVLERİ'NİN KOLAYCA BAŞARABİLECEKLERİ ÇOK ÖNEMLİ BİR İŞ*

N. ÇAVUŞOĞLU ve SAİT AYDOSLU

Sosyal yardım sahasında Halkevleri'nin hergün artmaktat bulunduğu - nu gördüğümüz başarılar iftiharla kaydedilmeğe değer. Halkevleri'nin birçok kolları, her çeşit halk tabakalarına insanî, bedîî, içtimaî ve iktisadî ba - kımlardan ne gibi yardımlar yapmak mümkünse bunları yapmak için koş - maktan ve uğraşmaktan şimdiye kadar hiçbir yorgunluk göstermiş değillerdir. Bilâkis bu sahadaki heves ve gayretlerinin gittikçe arttığını müşahede etmekteyiz.

Biz de bu yazıda ve bundan sonrakilerde sosyal yardımın mahiyeti, sahası, ve bu çerçeve içerisinde muvaffakıyetle baş vurulabilecek pratik ted - birler ve vasıtalar hakkındaki düşündüklerimizi Halkevleri'nin tetkik ve istifadelerine sunmağı faydalı bulduk.

*

İlk önce sosyal yardım meseleleri üzerinde bir giriş yapmak lüzumunu duyuyoruz.

Sosyal yardım :

1) Sosyal ijiyen (hıfzıssıhha) yardım, ve

2) Sosyal ekonomi yardımı diye iki esaslı istikamette yürütülebilir. Bunların her ikisi de tatbikatta birbiriyle ekseriya beraber yürürler ve şu şekilleri arzederler :

1) Doğrudan doğruya iane şeklindeki yardımlar,

2) Yardım edilecekler arasında yardımlaşma teşkilâtı (secours mutuels) vücuda getirilmesine rehberlik etmek suretiyle yapılacak yardımlar,

3) Bu iki şeklin ayni zamanda tatbiki suretiyle yardımlar,

4) Yukarıda yazılı olanlardan başka tarzlardaki yardımlar.

*

İçtimaî yardımlar bir yürek zâfına kapılmakla değil, his ve mantığın müvazeneli bir surette hükmünü yapması iledir, ki camia menfaatlarına daha uygun ve neticeten daha içtimaî olurlar. Bu bakımdan meselâ yardıma muhtaç yuttaşları :

[*] Tafsilat için bu yazının muharrirleri Halkevi'nin emirlerine âmadedir.

1) Yardım seviyesinde biraz daha idamei hayat edecek olanlar,

2) Yapılacak içtimaî yardım ile millî varlık içindeki başarma gücü derhal bir canlılık alacak olanlar diye iki kısma ayırsaydık, bunlardan ikinci kısma yapılacak yardımların elbette daha yerine masruf ve daha içtimaî olacağında şüphe yoktur.

İçtimaî yardımların, perakende, dağınık ve bu suretle tesirleri mahdut ve kifayetsiz olmaktan kurtulabilmek için böyle plânlı bir şuur ile idare edilmesi icap eder. Evvelâ millî başarma gücü ve camia menfaatı, ondan sonra münferit merhamet tecellileri... İşte takip edilecek prensip ve sıra bu olmalıdır.

*

Sosyal ekonomik yardımların hangi ve ne vaziyetteki yurttaşlara başkalarından önce yapılması lâzımgeleceği yukarıdaki mülâhazalardan anlaşılmaktadır.

Bunu pratik bir surette anlatabilmek için meselâ Ankara'daki yardıma muhtaç yurttaşları bir gözden geçirelim.

Köylüler, işçiler (daimî işçi ve kampanya işçileri), fakir mektepliler, kimsesiz kadınlar ve yoksul çocuklar; bizden herhangi bir surette bazı küçük yardımlar bekleyen yurttaşların ilk kafilesi olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bunlardan kimsesiz kadın ve çocukları, bazı hayırseven yurttaşların bu maksatla meydana getirdikleri teşkilâttan azçok yardım görmekte olduklarından, Halkevleri'nin şimdilik yalnız bu iki sınıf yardıma muhtaç yurttaşlardan hariçte kalanlarını mevzu olarak ele almaları yardımın kesif ve müessir olmasına hizmet eder.

Ankara Halkevi'nin fakir mektepliler için yatakhane ve yemekhane açmak gibi hayırlı teşebbüsleri esasen birkaç sene evvelinden başlar. Onun için bu şekil himaye görenleri de bir tarafa bırakarak bu yazıda doğrudan doğruya ve yalnız köylü ve kampanya işçileriyle meşgul olacağız.

*

Ankara'ya yılın dört mevsiminde toplu ve perakende köylüler gelerek ya köylerinden getirdikleri ürünleri satıp muhtaç oldukları bazı şeyleri Ankara piyasasından satın alırlar, ya sırf bu kabil ihtiyaçlarını tedarik için gelirler, veyahut ta resmî dairelerle ilgili bazı işlerini takip ederler. Bu yurttaşların Ankara Belediye sınırlarına girdikten itibaren ne suretle hareket ettikleri, nerelerde barındıkları, karınlarını nasıl doyurdukları, ne şekilde alış veriş ettikleri, ne türlü müşkillerle karşılaştıkları ve kendilerine ne yolda en faydalı yardımlarda bulunulabileceği başlı başına bir sosyolojik ve ekonomik mevzudur.

Bu mevzu, etraflı ilmî müşahedelerle esaslı bir surette tetkik edilmedikçe, köylü yurttaşlarımıza karşı yapacağımız içtimaî yardımları plânlaştırmaya, bunların ehemmiyet ve müstaceliyet sıralarını tesbit etmeye, bu suretle yardımın kuvvet ve gayret israfı olmaksızın tesirli ve seri neticeli bir hale gelmesine imkân olamaz. Biz de bu ciheti ayrı ve başlı başına bir yazıda tetkik etmek istiyoruz. Bunun gibi Ankara'daki daimî işçi zümresini de ayrıca tetkik edeceğiz.

*

Gelelim Kampanya işçilerine :

Yılın yalnız bazı mevsimlerinde yapılıp diğer mevsimlerde yapılmayan her çeşit ziraat, sanayi, nakliyat ve ticaret işlerine " Kampanya işi „ denir. Meselâ açık havada yapılan inşaat işleri, yalnız müsait mevsimlerde yapılan nakliyat işleri birer kampanya işi olduğu gibi, plâjcılık, kır kahvecileği gibi işler de bu nevidendir.

İşte kampanya işçisi bu kabil işlerde çalışan işçilere denir.

Günden güne büyümekte ve genişlemekte olan Ankara'mızda, yaz mevsimleri birçok resmî ve hususî binalar, yollar, parklar, bahçeler... ilâ. yapılmaktadır ve daha birçok seneler bu işler yapılacaktır.

Yazın inşaat mevsiminde Ankara'ya gelen köylü kampanya işçilerinin nekadar olduğunu biliyor musunuz ? Bu adet her yıl azçok değişmekle beraber, meselâ önümüzdeki inşaat mevsiminde, Devlet daireleri, Nafıa Evleri Kooperatifi, mektepler, parklar ve hususî binaların inşasında çalışmak üzere, tahminen 10.000 köylü işçinin Ankara'ya gelmesi beklenebilir.

Bunların bir kısmı yorganları sırtında, birçoğu hattâ onsuz, gelip " hemşeri iş var mı ? „ diyerek Ankara sokaklarında günlerce dolaşacaklar, geceyi kırlarda aç ve sefil geçirecekler ve belki de gelen geçenin merhametine iltica ederek dileneceklerdir. Bundan başka gerek bir işe girmeden önce gerekse iş bulduktan sonra insanî ihtiyaçları ile sokak aralarını telvis etmek ve şehrin sıhhatını bu suretle ihlâl etmek bakımından sıhhiye memurlarınca; aralarına uygunsuz kimselerin karışması ve şehrin asayişini ihlâl etmesi ihtimali ile de zabıta memurlarınca haklı olarak yapılacak takibata da hedef olacaklardır. Ayrıca, " seni işe koyacağım „ diyen madrabazların, işde iken de pahalı giyecek ve yiyecek satmak suretiyle ellerindeki üçbeş kuruşu soymak isteyen muhtekirlerin pençeleri de bu zavallıların yakasındadır.

Çalışarak geçimlerini namuskârane kazanmak ve köylerine üçbeş kuruş para götürerek istihsâl kabiliyetlerini yükseltmek isteyen bu muhterem yurttaşlara rehberlik etmek ve yol göstermek suretiyle yapılacak yardım, *bilhassa kitlevî şümulü gözönüne getirince, içtimaî yardımların en içtimaîsi ve en faydalısı olacaktır !*

Rehberlik etmek ve yol göstermek.. Bu, kahraman Halkevi idealistlerinin yapmak istedikleri ve kolayca yapabileceklerine şüphe olmayan bir iştir. Bu işle Halkevleri'nin içtimaî yardım, köycülük, temsil ve hattâ spor kolları ilgilidir. O halde nasıl ?.

Bu, sadece bir teşkilât işidir. Yukarıdaki izahattan dahi anlaşılacağı veçhile :

1) Gelenlerin nasıl karşılanacağı, daha doğrusu, gelenlerin bizi nasıl bulacağını teşkilâtlandırmak;

2) Bunları barındıracak,

3) Karınlarını ucuza doyuracak,

4) Sıhhî tesisat vücuda getirecek,

5) Sıhhî muayenenin kolayca yapılmasını temin edecek,

6) Asayiş bakımından kolayca nezaret ve mürakabeye imkân verecek,

7) İş zamanları haricinde temsil, konferans, oyun ve spor gibi toplu ve faydalı vakit geçirmeyi programlaştıracak,

8) Derhal işe yerleştirebilecek,

9) Ondan sonra da kanunî haklarının mürakabe ve takibini kolaylaştıracak bir " *TEŞKİLÂT* „ lâzım !

Bu, güç birşey değildir. Çalışacakları yerlere kolayca gidip gelmeyi mümkin kılacak olan, meselâ Maltepe arkasındaki " Abdipaşa „ çiftliğinin bulunduğu yer gibi akar suyu bulunan bir sahada veya buna benzer bir iki yerde çadırlı ordugâhlar tesis etmek suretiyle Nisan ayında işe başlanır. Ordugâhın kurulması için lâzımgelen çadırların ve mutbak eşyasının (kazan, karavana gibi) tedarikinde Kızılay'ın dahi yardımı temin edilebilir.

Ordugâhlara, ordugâh kumandanı ve bölük emini gibi memurlar, mütekait zabitler ve talebeler arasından az bir maaşla tedarik edilebilir. Bunlardan başka aşçı ve yamakları da lâzımdır.

Temizlik ve nöbet işleri münavebe ile bizzat işçiler tarafından yapılır. Çünkü onların birçoğu zaten askerlik yapmış ve ordugâh hayatı yaşamıştır. Alelâde zamanlarda birçok polis memurunu işgal eden bu işçiler, ordugâhlara konacak bir iki kişilik polis noktaları ile nezaret altında bulundurulur ve asayiş temin edilebilir.

Halkevli tabipler ve işçilerin çalıştıkları büyücek işyerlerinin doktorları günlük sıhhî muaeynelerini yaparlar ve icap eden sıhhî tedbirleri münavebe ile alırlar.

Halkevleri'nin karşısında, tenvir, irşat, temsil ve spor faaliyetleri için toplu bir kitle vücuda gelir. Bu suretle italyanca (Dopolavoro) kelimesiyle ifade edilen (iş harici) zamanlarının faydalı ve eğlenceli bir surette kullanılmasına dahi imkân hasıl olur. Bu, öyle bir hayırlı teşkilât olacaktır, ki bundan herkes yalnız minnet ve memnuniyet duyacaktır !

Bir hesap örneği

Ordugâhı (1.000) biner kişilik kümelere ayıracak olursak, icap eden malzeme ve memurlara ait masraf ve gelir bütçesi aşağı yukarı şöyle olur :

A — MALZEME

1) 10 ar kişiye bir çadır hesabiyle 100 çadır,

2) 2 Kazan,

3) 10 ar kişiye bir karavana hesabiyle 100 karavana veya her bir işçi için birer çinko kap,

4) 5 Kazma, 5 kürek ve 10 süpürge.

B — MEMURLAR :		Ücret (aylık)
1) Bir küme Kamp Komutanı		50 lira
2) „ Bölük Emini		30 „
3) „ Aşçı		30 „
4) İki aşçı yamağı	2 × 15 lira	30 „
5) İki nöbetçi (her gün işçilerden iki işçi nöbetçi ayrılır.)	2 × 60 kr. 36	„
		176 „

Gelir (6 aylık bir sezon için) :

1) Her işçiden bir defaya mahsus olmak üzere 5 kr. kaydiye ücreti (bir mevsim zarfında köylerine gidenlerin yerine gelenler de dahil olmak üzere, aynı kümeye 2 - 3 000 kişi kaydedileceğine) 5 × 2 - 3.000 — Lira 100-150

2) Günde 1 kuruş ordugâh ücreti 1 × 1.000 = 10 lira ayda 10 × 30 = 300 ve 6 aylık mevsim zarfında — 1.800

Yekûn 1.900-1.950

Masraf yekûnu (6 aylık bir sezon için) :

1) Memur ücretleri ayda 176, 6 ayda 176 + 6 = 1.056

Malzeme masrafı karşılığı takriben 844-894

Yekûn 1.900-1.950

Yiyecek meselesine gelince :

3.500 kaloriyi temin eedcek surette sabah, akşam iki öğün sıcak yemek ve ekmekleri dahil olduğu halde, bir işçinin günlük yiyeceğini 10-12 kuruşa maletmek güç değildir, ve bu, birçok yerlerde yapılan tecrübelerle sabit olmuştur. Meselâ ikinci nevi ekmeğin kilosunu 5 kuruşa maletmek, bukadar toplu ve daimî müstehlik kalabalığı mevzuubahs oldukça, hiç te gayri kabil değildir.

Günde 10 kuruş yiyecek ve 1 kuruş ta yatı masrafı ödeyen ve yevmiye 60 kuruş alan bir işçinin elinde, köyüne götürmek üzere, her gün 40-50 kuruş kalmış olur. Bu çalışkan yurttaşlarımız, yiyecek satan muhtekirlerin

elinden kurtarılmış olacağı gibi, çalıştığı müddetçe tam gıda almak suretiyle sıhhatları ve başarma güçleri de muhafaza edilmiş olur. İşte böylece içtimaî yardımların en *içtimaîsi* ve en semerelisi yapılmış olur.

İşlerin yürütümü

Halkevleri'nin ilgili komitelerinin murahhaslarından mürekkep bir komisyon, işlerin yürütümüne ait teferruatı şu sıra ile tertip eder :

1 — Kızılay, vilâyet ve belediye ile temas edip çadır ve kazan tedariki, ordugâh yerleri, emniyet ve sıhhat tedbirleri üzerinde mutabık kalmak;

2 — Civar kaza ve vilâyetlerden gelecek köylü işçilerin doğrudan doğruya bu ordugâhlara müracaatla barınacak yer, ucuz yiyecek ve çalışacak iş bulabileceklerini ilân etmek;

3 — Vazifeleri, Nisandan başlamak ve altı ilâ yedi ay devam etmek üzere icap eden memurları angaje etmek; —

4 — Ordugâh Dahilî Talimatnamesi ile mübayaa şekil, kayıt ve kontrolunu tanzim eden talimatnameleri hazırlamak (mübayaaların bir Halkevi Kontrol Komitesi'nin nezaret ve mürakabesi altında ordugâh komutanları ve bölük eminleri tarafından yapılması muvafık olur.);

5 — İşçi isteyenlerin, bunu ordugâh komutanlıklarından talep etmesi icap edeceğini işyerlerine ilân etmek ve bu suretle ordugâhları bir er işçi piyasası haline getirmek;

6 — Büyücek işyerlerindeki müteahhitlerin, İş Kanunu mucibince, tutacakları hekimler ile Halkevi âzasından gönüllü hekimlerin ordugâhların sıhhat işleri için münavebe ile tavzif edilmelerini bir esasa bağlanmak;

7— Pazar günlerine mahsus spor müsabakaları (meselâ: güreş müsabakaları), temsiller, millî oyunlar ve konferanslar için bir program tanzim etmek (bu hususta Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün müzaharet ve mütaleasından da istifade etmek çok muvafık olur.);

8 — Bu işi, müteakip senelerde de devam ettirebilmek için Halkevlerine bağlı bir malzeme deposu tedarik etmek ve yukarıda malzeme karşılığı olarak konulacak paradan elde kalanı ile lüzum görülecek şeyleri de satın alıp hazır bulundurmak.. (İşçilerin kapkacağı da çalışılmayan mevsimlerde bu depoda saklanır.);

9 — Arzu eden işçilere ve aileleri efradına giyecek, kitap ve sair muhtaç oldukları şeyleri toptan ve ucuz bir surette tedarik etmek.

Hulâsa :

Tek elin başaramadığı işler; bir topluluk ve camia halinde teşkilâtlandırılınca, en geniş ölçüde dahi olsalar, kolaylaşıverir. Emekten ve güçten tasarruf edilir. Çalışmalarımızın tesirleri, plânlaştırılıp teksif edilebilir, ve önümüze hudutsuz imkân sahaları açılır.

S P O R

HALKEVLERİ ve MEMLEKET SPORU

NÜZHET ABBAS

Bu senenin haziranında esaslı olarak işe başlayacak ve beden terbiyesi işlerini memleket mikyasında ele alacak olan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün ilk işi sporu mektep içi ve mektep dışı olarak ikiye ayırmak oldu. Bu karar prensip noktasından hiç te itiraz götürmez mahiyettedir. Çünkü dünyanın her yerinde bu böyledir. Bu kararın arkasında gizli diğer bir işaret de vardır ki o da Genel Direktörlüğün işe, esasından sarılmak azminde olduğudur. Bir işi esasından halletmek için dünyaca kabul edilen prensipler dahilinde ele almak bir mecburiyettir.

Memlekette beden terbiyesini yaymak, kafaca ve vücutca sağlam bir nesil yaratmak için birtakım şartların bir araya getirilmesi mecburiyeti vardır. Bu şartlardan birincisi memleket içinde bütün milletin beden terbiyesinin fikir terbiyesinden ayrı birşey olmadığını, daha doğrusu bu iki terbiyenin birbirinden ayırdedilmez bir vahdet olduğunu bilmesidir. Bu ise başlı başına bir irşat işidir.

Beden terbiyesini yaymakta ikinci şart tedris elemanı meselesidir. Bu iş için geniş bir tedris kadrosuna ihtiyaç vardır.

Üçüncü şart olarak açık ve kapalı saha meselesi gelir. Malzeme işi belki tâlî derecede bir ihtiyaçtır. Fakat çocukların beden terbiyesine uygun giyimde olmaları yine çok mühim bir meseledir. Bunu malzeme işine ilâve edecek olursak kendimizi yine ehemmiyetli bir iş karşısında buluruz.

Bu saydığımız şartları itiraf etmeliyiz ki memleketimizde bugün için bol bol bulamayacağız.

Beden terbiyesi seferberliğinde bunlardan daha az ehemmiyetli olmayan diğer mülâhazalar da gözden uzak tutulmayacaktır. Çocukların kâfi gıda alıp almadıkları meselesi. Meselâ İngiltere'de bilhassa ilk ve orta mekteplerde çocuklara günde iki üç bardak bedava süt dağıtılmaktadır. Buna sebep, muntazam bir beden terbiyesi programında gıdasızlığın yahut az gıda almanın doğurabileceği mahzurların nazarı dikkate alınmış olmasıdır.

Kuvvetli ve hastalıksız ana ve babadan doğma, irsî hastalıklardan âri ve çocukken iyi bakılmış ve emdirilmiş bulunması meseleleri de beden terbiyesi bakımından ehemmiyetle tetkike değer mahiyette birer mevzudur. Beden terbiyesinden istenilen neticeleri alabilmek için bu noktaların ince teferruata kadar araştırılması ve gençlerin senede iki defa olmasa bile herhalde bir defa tepeden tırnağa kadar muayeneden geçirilmeleri şarttır.

Birkaç kısa paragrafa sığdırdığımız şu şartlar itiraf edilmelidir ki ba-

şarılmak için büyük himmet, para ve kadroya ihtiyaç hissettirecektir. Şu - raya da işaret edelim ki paranın bu işte oynayacağı rol diğer şartlara; irşat, himmet, ihtisas bilgisi, tedris kadrosu gibi çok ehemmiyetli işlere nazaran tâlîdir. Elde büyük bir para mevcut olduğunu kabul etsek te yeni ele aldığımız bu işte eleman ihtiyacımızı kısa bir müddette başaramayız. İşte görülüyor ki; memleketin beden terbiyesini düzene koymak vazifesini omuzuna yüklenmiş olan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün iktihamına mecbur olacağı güç başarılar vardır.

Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün bir de mektep dışı spor işle - riyle meşgul olacağına nazaran vazifesinin daha ağırlaşacağı muhakkaktır. Bu işlerin senelerdenberi uygunsuz (en hafif tâbiriyle) gittiğini de hesaba katmak lâzımdır. Kulüplerimizin kendi kendilerine ayakta durmak kabiliyetinde birer teşekkül olmadıkları da -bazı istisnalariyle- muhakkak. Böy - lece memlekette beden terbiyesi ve spor işlerimizin hakikî durumunu kısaca hülâsa etmiş oluyoruz.

Bu işlerin bir de istikbalde alması lâzımgelen durumunu gözden geçirelim : Beden terbiyesi ve spor işlerinin merkezi sıkletini başlıca üç teşekkül üzerinde görüyoruz : 1) Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü; 2) Maarif Vekâleti; 3) Halkevlerimiz..

Mevzuumızı daha ziyade mektep dışı sporuna hasrettiğimiz için Maarif Vekâleti'nin faaliyetini burada incelemeyeceğiz. Şu halde mektep dışı spo- runu kalkındırmak Genel Direktörlük ile Halkevleri'ne düşen bir vazife olarak kalıyor.

Spora yardım ve sporu teşvik Halkevleri'mizin eskidenberi üzerine al - dığı bir iş olamk itibariyle bu işte Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün faaliyetleriyle bir işbirliği tesisi esaslı surette tetkike değer bir meseledir. Bu işbirliğinin ana hatlarını çizmeden evvel beden terbiyesi ile spor arasında kısa bir mukayese yapmayı da faydalı buluyorum.

Beden terbiyesi tıpkı kafa terbiyesi gibi bazan ifası belki de güç bir vazife ise; spor tam bunun aksidir. Spor, vücuda lüzumlu faaliyeti zevk, eğlence ve alâka ile, bunun bir vazife olduğunu hissetmeden temin yoludur. Bunun içindir ki sporlar bukadar revaçtadırlar. Ve gençe spor yaptırmakta bunun için nisbeten daha kolaydır.

Spor işlerinde umumî olarak şu kanaattayım ki herşeyden evvel memlekette yapabileceğimiz sporlarla yapamayacağımız sporları ayırdederek bunlara bizce verilecek ehemmiyet sırasına göre taksim etmeliyiz. Bu taksim işinde Türk milletinin seciyesine, karakteristiklerine, göreneğine ve biraz da parasına uygunluk nazarı itibara alınmalıdır. Bir zamanlar bütün dünyada ziyadesiyle revaçta olan şahinle kuş avına yahut ta atla tilki avına çıkmak bugün için eskimiş ve pek mahdut bir zümre hariç, cazibesini kay - betmiş eğlencelerdir. Hele bize uygun olmayan ve tatbiki büyük külfetleri

icabettiren sporlara kaçmak emek ve azmin herhalde iktisadî bir kullanışı değil, israfıdır. Bunun için spor işinde bu noktayı gözden uzak tutmama - lıyız. ler

1 — Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün Halkevleri spor faaliyetine spor kitabı ve spor neşriyatı bakımından bütün ihtiyaçalara tekabül edecek derecede yardımı dokunacaktır. Genel Direktörlük bu işe esastan başlamış olduğundan Halkevleri, Genel Direktörlük'ten bu neşriyattan Halkevleri'nin ihtiyacı nisbetinde fazla bastırmak dileğinde bulunursa mesele hallolunur.

2 — Spor propagandası işlerinde Halkevleri ile Genel Direktörlük işbölümü yapmalı ve bu vazifeyi aralarında yarı yarıya payetmelidirler. Spor propaganda işlerinde radyodan şimdiye kadar hiç istifade edilmeyor. Arasıra yapılan neşriyata büyük bir kıymet vermek kabil değildir.

3 — Spor muallimi ve antrenörü yetiştirmek için Genel Direktörlüğün açacağı kurslara Halkevleri de seçecekleri istidatlı gençleri yollamalıdır. Spor muallimsiz ve antrenörsüz ilerleyemez. Sporcu kendi başına bir dereceye kadar yükselir. Bundan sonrasını antrenör ve sık temaslar temin eder. Halkevleri'mizin sayısı bu son günlerde 367 ye çıktı. Halkevleri'mizde hiç olmazsa şimdilik 367 spor muallimi, antrenörü, monitörü, eğitmeni, ne derseniz deyiniz, spordan iyi anlar adama ihtiyaç var demektir. Bu kadar adamın yetişmesi herhalde birkaç senelik iştir. Hemen başlanırsa daha çabuk olur.

4 — Saha meselesi, bence lüks stadlardan ziyade oyun oynanabilecek, temiz oyun yerleri meselesidir. Halkevlerimiz'in memlekete 367 saha temin etmesi son derece şayanı arzudur. Bunların herbiri onar, yirmişer bin liralık değil; belki de sırf himmetle temin olunabilecektir. Her yerde bir Halkevi sahası bulunması, velev orada başka sahalar da mevcut olsa, ehemmiyetle üzerinde durulacak mahiyettedir. Mevcut sahaların cumartesi ve pazar günleri sırf müsabakalara hasredildiğini ve büyük şehirlerde bile ihtiyacın onda bir nisbetinde saha bulunmadığını düşünecek olursak, saha meselesinin spor durumumuz üzerinde oynadığı ehemmiyetli rolü kolayca takdir ede - riz. Bu yandan *at var, meydan yok* vaziyetindeyiz..

5 — Beden terbiyesini ve sporu memleket gençliğine anlatmak ve sevdirmek hususunda Genel Direktörlük ile Halkevleri arasında anlaşma yapılarak konferanslar tertibi de büyük faydalar verecektir.

Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile Halkevleri'miz arasında beden terbiyesi kanununun müsaadesi nisbetindeki işbirliğinin ana hatlarını yukarıda saydık.

Kanunun 14 üncü maddesinde; " Halkevleri kendi mensuplarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarda Beden Terbiyesi Genel Direktör - lüğü ile müşterek olarak tertip edilecek programlara göre jimnastik, iskrim,

güreş, yürüyüş, salon oyunları ve millî rakıslar gibi beden terbiyesi hare - ketleri yaptırılabilir „ deniliyor.

Şayet bu madde ile Halkevleri'nin memleket sporuna iştirâk hisseleri yukarıda sayılan beden hareketlerine ve sporlara inhisar ettirilmiş bulunu - yorsa Halkevleri spor sahasında sadece bu şubelere kuvvet vermek vaziye-tindedirler. Kanun maddesinde kapalı salon oyunlarından kastedilen mâ - nayı biraz mübhem buluyoruz. Meselâ basketbol, voleybol da bir kapalı sa - lon sporudur. Bunların da tavzihi lâzımdır.

Memlekette çok tutulmuş ve sevilmiş sporlardan güreş, voleybol, bas-ketbol gibi oyunları yaymak başlı başına bir şube addolunsa yeridir. Kanun-daki yürüyüş tâbirinin yanında bir de koşu görmek kabildir. Çünkü yürü - yen adama koşmayacaksın denemez. Koşu ise en faydalı sporlardan biridir.

Jimnastik, iskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve millî rakıslara in-hisar edecek beden terbiyesi ve spor faaliyetlerini Halkevleri bakımından memleket gençliğine en faydalı bir şekilde yaymak ve yaptırmak yolundaki bir incelemeyi bu yazıya sığdırmak kabil değildir.

Bugün için sadece güreşi ele alacağız. Güreş Türk'ün millî sporudur ve bu sporun bizde yuvası Türk köyüdür. Bizde şehirliden az güreşçi çıkar. Bu itibarla köyle en yakından temasta bulunan Halkevleri bu sporu yükselt-mek için şimdiki durumda en emin ve ilgili vasıta olabilir.

Bizde köy düğünlerinde güreş eksik olmaz. Eksik olduğu yerlerde bu-nu yapmak lâzımdır.

İlk iş 367 Halkevi'nde imkâna göre büyük küçük bir güreş salonu ve minderi vücuda getirmektir. Bundan sonra güreşe teşvik gelir. Daha sonra da güreşten anlar kimselerin bu işe bakmaları; yerine göre antrenör mese - lesi düşünülebilir.

Esasen bu sporda şehirden köye değil, köyden şehire doğru bir yayı-lış mevzuıbahistir. Bunun için işe köyden başlamak ayni zamanda tabiî bir akıştır; gayri tabiî bir zorlayış değil..

Güreşi yayımda bir kolaylık ta azbir para mukabilinde güreş öğretmeni temin edilebilmesi imkânlarıdır. Eski güreşçilerden birçoğunun bu işe seve seve talip olacaklarını şüphesiz addediyoruz.

Biz şahsımız hesabına sporda en ileri teknik diye birşey tanımayız. Hele güreşte zorun oyunu bozduğuna inanırız. Onun için şimdilik antrenör-leri en ince tekniklisinden seçeceğiz diye vakıt kaybetmeden hemen işe baş-lamalıyız.

Halkevleri'nin güreş sporunu yaymak ve yükseltmek için ilk iş olarak yapacakları bunlardır.

Teşvik müsabakalarını, mıntakalar arasında temasları, temsilî ve millî müsabakaları -şayet bu hak Halkevi'ne verilmiş ise- bundan sonra düşü - nülecek işler arasında görmekteyiz.

K Ö Y C Ü L Ü K

HALKELERİ KÖYCÜLÜGÜNÜN DAHA VERİMLİ OLMASI HAKKINDA

DÜŞÜNCELER

NUSRET KÖYMEN

Köylü ve şehirli psikolojisi

Köylü ile şehirli arasında çok derin bir psikoloji farkı vardır. Köylü " seziş „ le hareket eder ve söyler, şehirli " düşünüş „ le hareket eder ve söy-ler. Bu itibarla şehirli ve köylünün dilleri, kelimeler birbirine benzese bile, ayrıdır; o dereceye kadar ki şehirle hiç teması olmayan bir köyün köylü - süyle köyle teması olmamış bir şehirlinin ilk konuşmada birbirlerini anla - maları imkâna yakındır.

Bu psikoloji farkının sebeplerini ayrı bir yazıya bırakalım.

Bu farkı gidermenin imkânı yoktur. Yapılacak şey köycünün bu ciheti daima gözönünde tutarak ve bu farkı daima tetkik ederek bir " köylü ile te-mas şahsiyeti „ edinmesidir. Bir de köycü köylünün şahsiyetinin muvakka-ten parçalanarak içine nüfuz imkânı verdiği zamanlardan telkin için istifade etmelidir. Bu zamanlar köylünün şehirde bulunduğu zamanlardır.

Bununla verimsizliğin ikinci sebebine geliyoruz: Köylünün şehirliye kapalı olması, muhitinin kendisine verdiği itiyatlar ve tahmil ettiği meşga-lelerle köyünde o kadar kapalı bir şahsiyete ve dolu bir hayata maliktir ki aradaki psikoloji farkı da hesaba alınarsa köycü onunla faydalı bir konuşma yapamaz. Köylünün bu gibi ahvalde kullandığı sathî bir şahsiyeti, bir " muh-tar şahsiyeti „ vardır ki sadece " kafa sallar „.

Köylü hanı

Şehire gelen köylü ise kendi muhitinden, muhitinin verdiği itiyat ve meşgalelerden ayrılmıştır. Şehrin kendisi için anlaşılamaz bir keşmekeş olan hayatı içinde şahsiyeti muvakkaten parçalanmıştır. Kendisini gurbette kimsesiz hisseder. İşleri ve dertleri vardır. Nereye baş vuracağını bilmemek-tedir. Nasıl geçireceğini bilmediği birçok boş vaktı vardır. Bu vaziyette karşısına çıkacak bir " köycü ", hele köyünde görerek alıştığı bir köycü olursa onun için yakın ve büyük bir dost, bir sığınaktır.

Şehire gelen köylünün barınacağı yer de yoktur. Han adı verilen yerler onun maddî ve manevî sıhhatı için iyi bir barınak değildir. Çoğunun bu han-larda bir de yatmak için dahi ayırabilecekleri para yoktur. Genç köylülerin

bir kısmı şehrin bir fuhuş mahallesi varsa orada evlere girmeye paraları olmadığı için kapalı deliklerinden içerileri gözetleyerek yılışık yılışık dolaşırlar. Birçok köylüler omuzları kalkık ve elleri cebinde pazar yerlerinde maksatsız dolaşarak veya kahvelerin sisleşmiş dumanı içinde sessiz ve hareketsiz oturarak vakıt öldürmeye çalışırlar. Ellerine para geçerse rakı içer ve firengi alırlar.

Şehirde köylü için bir barınak, bir " köylü hanı „ yapmak köylüyü bu vaziyetten kurtaracağı gibi köycünün köylü ile en müsait şartlar altında temasını da mümkin kılacak, köycünün köylünün dertlerine çare bulmasına imkân verecektir.

" Köylü hanı „ para bulmak imkânı varsa doğrudan doğruya Halkevi tarafından yapılabilir. Bunu hususî idareye de yaptırmak mümkindir. Bir bina yapmak imkânı bulunmazsa elverişli bir bina kiralanabilir. Bu da olmadığı takdirde mevcut hanlarla anlaşılarak dahi çalışmak mümkindir. Bu hanlarda köylü ile dostluk tesis eden köycüler bilâhare bu köylülerin köylerinde de çok daha candan bir karşılama görecekler ve köy çalışmalarının verimini arttırabileceklerdir.

Köy merkezi

Halkevi köycülerinin köy çalışmalarının verimini arttıracak üçüncü tedbir, köycünün köylü ihtiyaçları arasından şehir vasıfları ve imkânları bakımından kolayca tatmin edebileceği şey seçmesidir. Bu çalışma iki yoldan olabilir : 1) Köy merkezi, 2) Köy sanat kolları yollarıyle.

Köy merkezine " Köy ortası „ adı verilebilir. " Orta „ müşterekliği ifade eden çok güzel bir kelimedir; " ortak kelimesi ile „ " orta malı „ tâbiri bundan gelir. Köy merkezinden maksat şudur : Her köylünün destere, keser, çekiç, rende, kerpeten, keski, merdiven, mala, badana fırçası ve saire gibi şeylere arada sırada ihtiyacı vardır. Bunları bilmediği veya bulamadığı için çirkin ve haraplaşmakta olan bir evde oturur, bazı âletlerle kolayca yapılabilecek işleri yapmayı ya hiç düşünmez veya çok zahmetle yapar.

Köycüler bir köy ziyaretlerinde köye en faydalı olabilecek böyle birkaç âleti alarak götürürler. Köyde bunlarla birtakım işler yaparak nasıl kullanılacağını gösterirler. Sonra bunları köyün demirbaşına geçirerek muhtarın mesuliyeti altında, kaybolan veya kırılanlar köy bütçesinden birine konmak şartıyle köy odasına bırakırlar. Bu köye ziyaretlerini sıklaştırarak bu âletlerin kullanılmasını arttırır ve yeni âletler getirirler.

Köye teknik kültürü sokacağı için merkezin en mühim işi orta malı âletler temini olmakla beraber başka işleri de vardır. Köyün suyu yoksa merkeze su getirmek ve bir çeşme yapmak lâzımdır. Merkezde duşlu bir hamam, muayene ve tedavi odası, büyük bir toplantı odası, kütüphane gibi tesisat, hattâ bir de dükkân ve bir bahçe bulunmalıdır.

Köy merkezi köy odası gibi ufak bir nüve etrafında başlanarak tedricen büyültülebilir.

Köy sanat kolları

Köyün büyük bir ihtiyacı da sanat kültürünün yükselmesidir. Köyler iki türlü sanatlaşabilir : 1) İhtiyaç sanatlaşması, 2) İhtisas sanatlaşması, ihtiyaç sanatlaşması mahallî ihtiyaçları tatmin, ihtisas sanatlaşması da mahallî hususiyetlerin verdiği imkânlarla dışarı satılacak eşya imâli demektir.

Halkevleri'nde kurulabilecek sanat kolları işi her iki bakımdan da ele almalıdır.

Köy sanat kolları ihtiyaç veya ihtisas sanatlarına göre ayrı ayrı teşekkül etmelidir. Bu kollarda şehirdeki sanatkârrlardan istifade olunabilir.

Köy sanat kollarının öğreteceği veya ilerleteceği sanatlarla köy tedricî surette bir sanayileşme, makinalaşma kültürüne gireceği gibi kendi ihtiyaçlarını ucuz temin ve hususiyetlerini değerlendirme yollarını da öğrenecektir.

Halkevleri'nin yıldönümü ve yeni Halkevleri'nin açılması münasebetiyle amelî köycülük çalışmalarına toplu bir bakış vermek için yazdığım bu yazıyı burada kesiyorum.

İleriki yazılarda bu makalede kısaca ortaya koyduğum " köylü ve şehirli psikolojisi ", " köylü hanı ", " köy merkezi ", ve " köy sanat kolları „ mevzularını ayrı ayrı ele alacağım.

Halkevleri'nin aziz köycüleri, Halkevleri'nin yeni yılında sessiz ve feragatlı çalışmalarınızda sizlere daha büyük başarılar dileyerek hepinizi sevgi ile selâmlarım.

SEVDİĞİM GÜNEŞ

Güneşi seviyorum : bakamadığım için,
Kalbimi onun kadar yakamadığım için,
Sonsuz mesafelere çıkamadığım için,
Sonsuz mesafeler ki : rüyalarım ondadır.

Sabahları denize altın pullar giydirir,
Akşamları dağlara eteğini değdirir,
Bu güzellik içinde dik başımı eğdirir,
Eğilen dik başım ki : hülyalarım ondadır.

CEYHUN A. KANSU

KOŞMA

Aşk acısın ben de tattım,
Sevmek bir yükmüş bir yükmüş,
Ne vefasız yâre çattım,
Çilem büyükmüş, büyükmüş..

Fırsat bulsam diz çökerim,
Yalvarır, boynum bükerim,
Gece, gündüz yaş dökerim,
Çilem büyükmüş, büyükmüş..

Ömrüm geçti; gülemedim,
Gözüm yaşın silemedim,
Suçum nedir bilemedim,
Çilem büyükmüş, büyükmüş..

LÛTFİ GÖKIRMAK

HALKEVLERİ'NİN ÇALIŞMASINA DAİR

ZİYAEDDİN FAHRİ

Geçen hafta içinde Hakevleri'nin yıldönümü kutlulandı. Her sene Anadolu'nun muhtelif şehir ve kasabalarında biraz daha fazla Halkevi açıldığı memnuniyetle görülüyor. Bu yıl mevcut *209* Halkevi'ne *158* Halkevi daha katıldı. Eğer bu artma, nisbetini muhafaza ederse ileride bütün kasabalarımız ve nahiyelerimiz, birer Halkevi'ne kavuşmuş olacaklardır.

Halkevleri'nin faaliyet tarzı hakkında şurada burada neşredilen yazılar, bu meseleyi kâfi derecede aydınlatmıştır. Fakat asıl mesele, birkaç yazıcının nazarî ve mücerret fikirlerini beyan etmelerine vesile hazırlamaktan ziyade, fiiliyatta ve " iş „ sahasında ideal bir Halkevi'nin nümunesini tahakkuk ettirmektedir. Onun için bir taraftan her yıl yeniden açılan Halkevlerinin sayıları ve isimleri önünde sevinirken, diğer taraftan Halkevleri'ni âdeta birbiriyle rekabet ettirircesine müsabakaya sokmak, Halkevleri'nin münevver ve halk ikiliğini ve ayrılığını ortadan kaldıracak mesailerini alkışlamak lâzımdır.

Bugünkü Halkevleri, mazisi oldukça uzun olan eski *Türk ocakları* ile 1928 de Ankara ve bazı Anadolu şehirlerinde teşekkül etmiş olan *Halk Bilgisi Dernekleri* 'ni kaynaştırma suretiyle vücude gelmiştir. Bunlardan *Türk Ocakları* 'nın terbiye ve irşat vazifesini, yeni Halkevleri elinden geldiği kadar yapmaya çalışıyor. Fakat 1928 de teşekkül eden, sonradan *Halkevleri* açılırken faaliyetlerini Halkevleri'ne devreden " Halk Bilgisi Dernekleri „ nin hedef edindiği mesainin lâzımgelen ehemmiyetle takip edildiği tam bir sarahatle ileri sürülemez. Her nekadar " Halk Bilgisi Dernekleri „nin en faaliyetli şubesini teşkil eden " İstanbul Halk Bilgisi Derneği „ nin, İstanbul Halkevi'nin himayesi altında muntazam bir surette çalışmakta devam ettiği görülüyor ise de bunun beklenen geniş ve sistemli mesaiye nümune teşkil ettiği söylenemez.

İşte Halkevleri'nin kuruluş yıldönümünün kutlulandığı bir zamanda ben bu mesele üzerinde düşündüklerimi anlatmayı faydalı buluyorum.

Filhakika Halkevleri'nin : 1) terbiye, irşat ve tenvirden ibaret amelî gayeleri yanında, bir de 2) araştırma, millî kültür servetlerini ortaya atma, bunlara müstenit hernevi ilmî tetkikata yol açma ve zemin hazırlamadan ibaret hedefleri vardır. Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde neşredilen Halkevi mecmualarından bir kısmının, bizim üzerinde düşünmek istediğimiz bu

ikinci nevi hedefleri pek iyi idrâk ettiklerini inkâr edemeyiz. Bununla beraber bu idrâkin yalnız dar bir edebî araştırmaya inhisar ettiğini görüyoruz. Memleketimizde tarihçiliğin ve sathi bir edebiyat folklorculuğunun lüzumundan fazla görüldüğünü gösteren bu müşahadeden memnun olmadığımızı söylemek istemeyoruz. Yalnız demek istediğimiz şu ki tarihî araştırmalar yapmak zihniyetini, folklorik tetkikler vücuda getirmek temayülünü, memleket şe'niyetinin daha derin, bugünkü hayat cemiyet meseleleri âdesesi ile mühim olan daha başka sahalarında işletmek lâzımdır.

Bu sahalar nedir ?

Bu suretle üzerinde düşünmek, daha doğrusu kariileri düşündürtmek istediğim noktaya gelmiş oluyorum.

II

Anadolu'nun iktisadî realitesini bilmek lüzumu, bugün her günden ziyade ehemmiyet kazanmıştır. Memleketin iktisadî hayatına ilişen muhtelif istatistikleri, resmî bir devlet dairesi tanzim ve neşrediyor, bunlar neşrediledursun, toprakaltı hazinelerimizi yine birkaç devlet şebekesi yoklamaktadır, bunlar da yoklanıladursun. Arasıra resmî tetkik heyetlerinin şurada, burada tetkik gezintileri yaptıklarını işidiyoruz, bunlar da devam ededursun. Fakat istatistiklerin alâkadar olamayacakları, resmî heyetlerin ekseriya devamsız ve salâhiyetsiz tetkiklerinin el süremeyecekleri birçok meseleler, hiçbir idarî emel ve gaye görmeksizin, hiçbir menfaat beklemeksizin müşahade eden, tâbir caizse âdetleri " Allahiçin ! „ araştırmalar yapan genç Türk müdekkiklerini beklemektedir. Bu meselelerden bir kısmının " köycülük „ ismi altında bazıları tarafından takip edildiğini görmekten memnun olmak lâzımdır. Fakat bir " baş „ tarafından tanzim edilmiş plândan mahrum oldukları için tesirsiz ve ehemmiyetsiz kalıyorlar. Onun için Türkiyenin iktisadî realitesine herhangi bir şekilde temas eden araştırmalar hiç yapılmamış gibi, ortadan kaybolmakta ve takip edilmemektedirler.

Bence Halkevleri'nin ilmî faaliyetleri, herşeyden önce, iktisadî şe'niyeti bütün unsurları ile gözlerimizin önüne yaymalıdır. Bunun için Halkevleri'nin merkezi tarafından bugünkü idarî taksimatımıza göre yapılacak mufassal vilâyet, hattâ kasaba haritaları ele alınabilir. Her *Halkevi,* kendisinin veya vilâyetinin bu haritasını salonuna asacak, haritanın gösterdiği kasaba, nahiye ve köyleri birer birer taramağa başlayacaktır. Bu tarama ameliyesinde hangi noktalar mühimdir ? 1928 de " Halk Bilgisi Derneği „nin hazırlamış olduğu bir " Rehber „ de, ne gibi noktaların üzerinde durmak lâzımgeldiğini, *Dernek* 'in iktisatcı âzasından biri muhtasar, fakat sistemli

olarak göstermiş idi [1]. Üniversitemize getirilen ecnebî hocalardan Prof. Rüstov 'un, tatilde Anadolu'ya dağıtılan taşralı talebeye bazı " sorgu varakaları „ verdiğini ve bunlara göre araştırmalar yaptırdığını işidiyoruz. Fakat bu meseleyi daha etraflı kavrayan bir sosyoloji cereyanının bizdeki varlığını neden unutuyoruz ? Filhakika on beş sene kadar evvel intişar etmiş olan " *Mesleki içtimaî* „ mecmuası, bu yolda çok hayırlı bir adım atmış idi. Mecmuanın sahibi Mehmed Ali Şevki, bu mesaisine sessiz ve mütevazı olarak devam etmektedir [2]. Bu arada " Halk Biligisi Derneği „ namına neşredilmiş olan bir raporu da hatırlayoruz [3]. Bütün bu hareketler, kanaatımızca, Türkiye'nin pek muhtaç olduğu bir işin lüzumuna delâlet eden vesikalardır. Bir vesile ile geçenlerde ileri sürdüğüm bir mütaleayı buraya kaydediyorum : " Monografik usûl tatbik edenleri bir araya getirip her türlü siyasî ihtiraslardan ve fantezilerden uzak kalarak, gürültüsüz, şantajsız, fakat plânlı ve programlı bir (Anadolu'yu tarama) cereyanı vücuda getiremez miyiz ? Yahut devlet böyle bir faaliyeti tahrik veya teşvik edemez mi ? [4].

III

İşte Halkevleri'nin kuruluş yıldönümünü kaydederken temas etmek istediğimiz meselenin hazırlayıcı esaslarını zaten muhitimizde böylece bulmuş oluyoruz. Demek oluyor ki (Anadolu'yu tarama) cereyanı, sadece bir fantezi değildir. Dağınık teşebbüsler bu işin lüzumunu göstermektedir. Halkevleri'nin merkezi bu dağınıklığın önüne geçebilir ve bütün araştırma kuvvetlerini bir noktaya teksif edebilir.

Böyle bir teksif ameliyesine başlamadan evvel yukarıda işaret ettiğim memleket haritalarından hareket etmek lâzımdır [5]. Düşündüklerimi müşahhas surette anlatabilmek için şark vilâyetlerimizden meselâ *Muş*'u ele alalım : Yaptığımız haritalar içinde Muş Halkevi'nin tesir çevresine dahil kasaba, nahiye ve köyleri gösteren harita, Halkevi'nin çalışan unsurlarının elinde işlenecektir. Bu işlemede dikkat edilecek iki umumî nokta şudur :

1— Nahiye ve köylerin sayısını tesbit etmek,

2 — Bu köyler hakkındaki monografilerin nekadar sene içinde bitirilebileceğini tahmin eylemek. Böyle bir tesbit ve tahminden sonra " Halkevi „-

---

[1] *Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber;* İstanbul, İktisat Matbaası, 1928, sahife : 23, İktisadî folklor hakkında izah, İsmail Hüsrev.

[2] *Mesleki içtimaî,* çıkaran Mehmet Ali Şevki, *Mülkiye - Siyasî İlimler* mecmuasının son nüshalarında da Mehmet Ali Şevki 'nin köy monografilerini bulmak mümkindir. Son zamanlarda *İnsan* mecmuasının da bu meselelere alâka gösterdiğine şahit oluyoruz.

[3] *Rapor* - Abdülkadir, 1930, *Türk Halk Bilgisi Derneği* neşriyatından.

[4] *İŞ* Mecmuası, sayı 17 : İstanbul köylerinden birinde yapılan tetkik, s: 32.

[5] Bu fikri 1928 de lisanî tetkikat maksadıyle de ortaya atmıştım : *Halk bilgisi Mecmuası,* C. I, 1928.

nin reisi, şehrin valisi, büyük memurları, muallimleri.. ilâ değişebilirler. Bu ferdî tebeddüllerden " Ev „ in mesaisi, birçok yerlerde ekser zamanlar gö - rüldüğü gibi, haleldar olmayacaktır. Çünkü ortada " Ev „ in bir tarama ve araştırma plânı vardır: Her yeni gelen kendisini bu plâna bağlı hisseder. Yoksa, bizde çok defalar vaki olduğu gibi, " Ev „ , yeni gelenlerin muhitten ve realiteden habersiz olarak ileri sürdükleri fantezilerin esiri olmayacaktır.

Misâl aldığımız şehrin " Halkevi „ ni takip edelim : Farzolunsun ki 1939 - 1944 yılları zarfında Muş Halkevi, çok değil, on köyün veya nahiyenin etraflı ve mümkin olduğu kadar ilmî bir araştırmasını vücuda getirsin. Köyler arasındaki münasebetleri kolayca anlamak için bu beş köy, bir semtte birbirlerine yakın, komşu köylerden seçilmelidir. Bu köylerden herbirine ait olan araştırma dosyasına :

1 — Köyün kaç baştan ibaret bulunduğu,

2 — Köyün kaç evden müteşekkil olduğu,

3 — Kadın ve erkek nüfusun ne şekilde tevezzü' ettiği, kaba taslak geçirildikten sonra :

4 — Köyün " madde „ sine, toprağına, toprak üstü ve toprakaltı istihsâl maddelerine,

5 — Bu istihsâl maddelerinden bir " servet „ istihsâl etmek isteyenlerin kullandıkları âletlere,

6 — Servet istihsâlinde sarfedilen " emek „ in *tekbaşına* ve *topluca* yapılan şekillerine,

7 — Toprak mülkiyetinin köy halkı arasındaki dağılış nisbetine, " ağalık taslama „ nın fazla toprak ve gayri menkul mülkiyeti ile olan alâkasına,

8 — Köyde eşya mübadelesinin " aynî „ mi, yoksa " nakdî „ mi, yâni trampanın mı, yoksa " para ile değiş dokuş „ n mu ayrı ayrı veya birlikte bulunduğuna,

9 — Yakın kasaba ve şehirlerden hangisi ile münasebette bulunduğuna, bu münasebetin cereyan ettiği yollara ve nakil vasıtalarına,

10 — Şehir ve köy arasında mübadele edilen eşyanın çeşitlerine, mümkin ise miktarlarına... ilâ, ait malûmat kaydedilmelidir.

Şüphesiz ki köyün iktisadî realitesi, Marx veya Le Play 'ın tâbiriyle " alt yapı „ sı etrafındaki sorgular bunlardan ibaret değildir. Hele " üst yapı „ etrafında sayısız meseleler vardır, maksadımız meselenin mahiyetine sadece işarettir. *Halkevleri* için böyle muntazam, sistemli bir mesai fikri kararlaştırıldığı takdirde, mütehassısları tarafından amelî kıymeti haiz " rehber „ lerin hazırlanması lüzumu aşikârdır.

Misâlimizi takip edelim : Muş Halkevi'nin dosyasında bu on köyün işaret ettiğimiz şekilde yapılmış monografilerinin bulunduğu farzolunsun, sonra bu monografilerin " dinamik „ kısımlarına, hareket halinde, nüfus artışı veya azalışı, istihsâl vasıtalarının şu veya bu şekle girmesi... gibi hal -

lerde bulunan köyün istihalelerine ait malûmat ta dosyaya geçirilmekte devam edilsin. Bundan ne çıkacak, diyeceksiniz değil mi ? Misâlimizi takip ederek bundan çıkacak neticelere işaret eyleyelim : „

Memleketin orta veya yüksek ilim müesseselerinde iktisat veya içtimaiyat tedris eden, içtimaî ilimleri okutan veya okuyan uzuvlar, nazariyeleri değilse bile, misâlleri Almanya'nın Ren mıntakasından, Fransa'nın Sen havalisinden.. ilâ getirmeyeceklerdir. İktisat okuyan veya okutan kimse, kendisine ekmek ve para temin eden memleketin iktisadî realitesine karşı alâka duymağa başlayacak, folklorik malzeme yerli âlimler tarafından işlenecektir.

Faraziyemize misâl teşkil eden Muş vilâyetine herhangi bir gün yeni gelen vali veya herhangi bir büyük memur, ait olduğu sahada idarî ve amelî işleri dolayısıyle hemen muhtaç olduğu malûmatı, şehrin Halkevi *kütüphanesinde basılmış veya basılmamış olarak bulunan monografik dosyadan edinecek, ona göre kendisinden sonra devam edecek, hayırlı bir " iş „ yapmak isteyorsa bu " iş „ e, fanteziden, gelişi güzelden değil, " düşünce „ ve " bilgi „ yolu ile gidecektir.*

İşin dahası var : Memleket realitesini bildiren bu " parça -monografi „ lerin birgün " bütün - monografi „ halinde toplandığını, erkânıharp hari - talarına benzer bir iktisadî ve içtimaî Anadolu haritasının vücuda getirildiğini tasavvur edelim : o zaman devlet merkezinde yeşil masa başında oturan herhangi bir devlet adamı, bilhassa vazıı-kanun, artık Avrupa'yı tercüme ve nakil oyununa nihayet verecek, kanundan muhayyel bir realite tasarlamak yerine realiteden sağlam bir kanun çıkarmak işini başaracaktır.

Bence *Halkevleri*'ni, isimlerine lâyık bir müessese haline getirmek ve böyle görmek isteyenler, her yıldönümünde, benim yalnız dağınık surette işaret ettiğim neviden basit, fakat neticeleri itibariyle mühim meseleler üzerinde nazarı dikkati celbetmelidir.

Halkevleri'nin Folklor çalışmaları için yaptıkları ve yapabilecekleri

ŞLER HAKKINDA NOTLAR

PERTEV N. BORATAV

Bugün sayısı 367 olan ve bunlardan 32 si, fikirlerinin ve çalışmalarının neşiri mecmualara sahip bulunan Halkevleri'nin Türk folklor çalışmalarına lâkayıt kalması ve bu çalışmalara karşı gösterdiği alâkadan müsmir neticeler elde etmemesi imkânsızdı. Filhakika, bu zarureti gören Halkevleri, kuruldukları tarihten itibaren, köycülük veya Dil-Tarih-Edebiyat kolları vasıtasıyle, folklor çalışmalarına bol bol yer veriyorlar, ve mecmualarında da, sık sık folkloru alâkadar eden neşriyata rastlayoruz [1]. Fakat folklorla, ve daha hususî olarak halk edebiyatıyle alâkadar kimselerin ilk nazarı dikkatini celbedecek vakıa, bütün bu çalışmaların hiçbir metodlu kontrola [2] tâbi olmamasıdır. Bu da bu faaliyetlerin organize edilmemesinden doğuyor.

Ben, üzerinde uğraştığım bir mevzua ait misâl alayım : bir halk hikâyesinin, herhangi bir yerdeki bir varyantını, yalnız bir hikâye halinde -tıpkı bir gündelik gazetede " tarihten sahifeler „ başlığı altında yazılmış lâalet - tayin bir tarihî hikâye gibi- neşretmek kâfi midir ? Hayır. Ben, nasıl bir gündelik gazetede çıkmış bir " tarih sahifesi „ ni (gündelik gazetede çıktığı için değil, takdim edildiği şekilden dolayı), tarihî bir etüt için mehaz

[1] Bu neşriyatın tam bir bibliyografyasını, Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesinden iki talebem tanzim etmek işini üzerlerine aldılar. Yakında tamamlanacak olan bu bibliyografyalar, *ÜLKÜ*'de neşrolunacaktır. Bütün Halkevleri mecmualarındaki folklor ve halk edebiyatı tetkik ve notlarının bu sistematik fihristinden, son senelerde memlekette folklor mevzuunun nekadar büyük bir alâka uyandırdığı, ve Halkevleri'nin bu alâkada nekadar büyük hissesi olduğu görülecektir.

[2] Sade folkloru değil, bütün sahalara ait neşriyatı alâkadar eden, basit bir usul noksanına işaret etmek isterim : Halkevleri mecmualarını takip edenler, maalesef şunun farkına varıyorlar ki, bu mecmuaların hâlâ birçoğu, memleket münevverlerine yazılarından istifade imkânını verecek basit bir mecmua tekniğine lâkayıttırlar: Yâni, mecmua kolleksiyonlarında herhangi bir mevzua ait, veya herhangi bir muharrire ait bir yazıyı bulmak isteyen kimsenin müracaat edeceği senelik veya altı aylık bir fihrist tanzim etmeyorlar. Her Halkevi mecmuası, meselâ *ÜLKÜ*'yü nümune ittihaz ederek (yâni muharrir adlarına ve mevzularına göre) senelik veya altı aylık cilt fihristleri tanzim etmeyi ihmâl etmemelidir. Hattâ daha fazlasını istememe müsaade edilsin, mecmualarını bir kat daha kıymetlendirmek isteyorlarsa, bugün onların başında bulunanlar, en yakın bir zamanda, bu tarafı noksan kalmış ciltlerin de fihristlerini tanzim ettirmelidirler.

olarak kullanamazsam, veyahut herhangi bir hükmü vermek için ondan " tarihî vesika „ olarak istifade edemezsem, bir küçük Anadolu şehrinin Halkevi mecmuasında çıkmış herhangi bir " halk masalı „ veya " destan „ parçasına karşı da, bir halk edebiyatı tetkiki yaptığım zaman, ayni itimatsız vaziyeti alırım. Mevzuun folklor veya halk edebiyatı olması, metod meselesini değiştirmez. Şifahî kaynaklardan toplanmış malûmat ta, tıpkı tarihî -tahrirî kaynaklardan toplanmış olanlar kadar, tevsık edilmek mecburiyetindedir. Şifahî rivayetlerin tesbiti hususunda, ihmâlkârlık ve lâubalilik devam ettiği müddetçe folklor çalışmalarında herhangi bir terakki beklemek şöyle dursun, bunların çıkmaza girmesinden dahi korkmağa mahal vardır. Verdiğimiz misâle dönelim : bir halk hikâyesini tesbit eden kimse, hikâyenin, dinlediği ve öğrendiği; başkaları tarafından bilinip bilinmediği - yâni memlekette mütaammim olup olmadığı - hakkında, velhasıl hikâyeyi söyleyen veya söyleyenlerin, ona ait verebileceği bütün izahatı, metinle beraber, neşretmek mecburiyetindedir. Bu şekilde tevsık edilmemiş halk edebiyatı mahsullerini, mecmua müdürleri " folklor malzemesi „ olarak değil, yazının nevine göre, hikâye, şiir, vecize, vesaire.. başlığı altında neşretmekle daha büyük isabet ederler.

Elimizde, memleketin her tarafına kol salmış bir teşkilât -Halkevleri teşkilâtı- ve bu teşkilâtın propaganda ve neşriyat organları var. Eğer bunları iyi kullanacak olursak, sarfettiğimiz enerji ve paranın miktarı nisbetinde -hattâ metodlarımızı iyi kontrol edersek bu nisbetin çok fevkında- neticeler elde etmemiz mümkin olacaktır. Aşağıda ileriki bir programın taslağına malzeme olmak üzere, bu hususdaki düşüncelerimi, notlar halinde sıralamayı, yedinci senesini idrâk eden Halkevleri'nin kültür ailesini teşkil eden arkadaşlarıma bir fayda vereceği kanaatıyle, vazife biliyorum.

Teşkilat ve teşkilâtın işlemesi

a) *Teşkilât:* Halkevleri içinde müstakil bir organizasyon kurup buna ayrı bir isim vermek zarurî değildir: Dil-Tarih-Edebiyat Kolu, Köycülük Koluyle iştirâk halinde, faaliyetlerinin bir kısmını folklora tahsis edebilir. Yalnız, folklor çalışmalarının edebiyat, tarih ve dille sıkı münasebetleri gözönünde tutulmakla beraber, onlardan ayrılan tarafları -binaenaleyh istiklâlleri- da unutulmamalıdır; bilhassa tetkik metodundaki hususiyet hatırlanırsa bunun lüzumu daha iyi anlaşılır. Ben, en fazla karıştırılmak tehlikesine maruz kalan iki mevzu üzerinde durmak isterim : Folklor Edebiyatı -halk edebiyatı- mahsulleriyle, sazşairleri veya tekke şairleri mahsulleri -âşık edebiyatı- arasındaki farkı, bunların tetkiklerindeki metod ayrılığını unutmamak lâzımdır: Âşıklar, veya zümre şairlerinin eserleri için, edebiyat tarihinin tenkidi neşir metodu caridir; halbuki halk edebiyatında -türküler, maniler, masallar, ilâ, menşeleri ne olursa olsun- her varyantın tesbi-

tini esas ittihaz eden, ve herhangi bir, metin tenkidi yoluyle yapılmış asıl şeklin tesbitini *istemeyen* metod takip olunur.

b) *Teşkilâtın işlemesi :* Folklor çalışmaları için -bu sahada metodlu mesaisi ve eserleri malûm, (meselâ doktor, hâkim, idare âmirleri, ilk mektep muallimi) kimselerin bulunduğu yerler müstesna- folklor ve halk edebiyatı malûmatını ve metodlarını, yüksek tahsillerinde, tabiî olarak iktisap etmiş, ve o ane kadar bu mevzularda herhangi bir çalışma yapmamış olsalar dahi, az bir gayretle kendilerini faaliyet gösterebilecek hale sokması mümkin olan orta tedrisat muallimlerinin bulundukları şehirlerdeki Halkevleri merkez olmalıdır; diğer şehir ve kasabalardaki Halkevleri, bu çalışmalar mevzuu - bahis olduğu zaman, bu merkezlere bağlı olarak işlemelidir. Bu merkezler - deki folklor faaliyetlerini idare edecek en iyi unsurlar, şüphesiz, sosyoloji, felsefe, tarih, coğrafya ve edebiyat muallimleridir. Şu halde, merkezdeki komitelerde, folklor tetkikleri vazifesini üzerine alacak olan bu kimseler, yapılacak anketleri idare, veya, kendi kendine yapılmış hususî -bilâ vasıta- anketleri toplayıp tasnif, ve bunlardan, yapılacak neşriyatı intihap ve tanzim etmek ile mükellef olacaklardır. Bu ilk çalışma merkezlerinin mesaisini kontrol ve tanzim işini, üniversitelerin, konservatuar ve müzelerin bulun - duğu merkezlerin Halkevleri'ne bağlamak, bu suretle bütün faaliyeti, ilmî bir kontrol altında tutmak da zarurî olur.

Folklor malzemesi

1) *Malzemenin toplanması işi :* Folklor ham malzemesini, aşağıda " Kütüphane „ bahsi üzerinde duracağım tahrirî metinlerle, halktan doğrudan doğruya toplanmış hikâyeler, masallar, şarkılar, türküler, darbımeseller gibi halk edebiyatı metinleri, veyahut ta muayyen suallere alınan cevaplar şeklinde toplanmış, itikatlar, ananeler, müesseseler, âlât, edevât ve ev teşkilâtı, merasimler ve ritlere ait umumiyetle halk kültürünü anlamak için lâzımgelen malûmat teşkil eder. Bu malûmat anketler vasıtasıyle elde edilir. Folklor anketlerini ya folklorcu bizzat kendisi yapar; o zaman nihayet muayyen bir mıntakada, ve muayyen mevzularda -en fazla meşgul olduğu mevzularda- kalması icap eder; veyahut ta, kendisi müdür vaziyetinde kalır, ve yardımcıları vasıtasıyle daha geniş mikyasta anketler yaptırır. İşte, aşağıda üzerinde izahat vereceğimiz folklor arşivlerini bilhassa bu anketler neticesinde elde edilen malzemeler teşkil edecektir. Halkevleri'nin, bilhassa böyle anketleri yaptırabilecek kadar folklorcu unsurların bulunduğu merkezlerin, yapacakları en mühim iş, folklor anketleri yaptırmak olacaktır. Anketi yaptıracak olanın, kendisinin bu anketin ne şekilde yapılacağına dair malûmatı olması kâfi değildir. Göndereceği sual listeleri de çok defa, anketin istediği şekilde yapılmasını temine kâfi gelmez. Anketçiler hakkında, onların bu işi hakkıyle başaracaklarına dair müsbet kanaatımız olmadan onlara anketi tevdi etmemeliyiz. Anketçilerden isteyeceğimiz, folklor hakkında fikirlerinin sarih olması, bize malûmatı sadakatle tesbit edeceklerine dair kanaat vermeleridir. Onları daha evvel, matbu folklor rehberleriyle, ve eksik malûmatlarını tamamlayacak kitaplarla teçhiz etmeliyiz [3].

Folklor anketlerini memleket içinde en iyi yapacak mevkide olanlar, ilk mektep muallimleri, bilhassa köy muallimleridir. Birçoğu, kendiliklerinden folklora heves etmiş, hattâ birçok kıymetli malzeme toplayıp, folklor faaliyetini kendi emekleriyle zenginleştirmek için çırpınmakta bulunan bu kıymetli meslekdaşların faaliyetini, hem kendileri için müsmir ve zevkli, hem de memleket için faydalı hale sokmak, Halkevleri'nin folklor için yapabileceği hizmetlerin en büyüğü olur. Bunun için de, ilk yapılacak iş basit bir mekanizmaya sahip, fakat muntazam işleyen -az fakat temiz iş çıkaran- teşkilâtı kurmaktır.

Merkezlerin mütevaliyen birbirine verecekleri direktifler dahilinde, veyahut ta, hususî mesailer halinde toplanan malzemenin muhakkak neşri şart değildir. Hattâ buna imkân da yoktur. Neşriyat -Halkevleri'nin organları olan mecmualar veya kitaplar vasıtasiyle- malzemenin terkibine veya fihrist mahiyetteki tahlilî hülâsalarına inhisar etmelidir. Bütün malzeme, birinci gruptaki merkezlerdeki arşivlerde -maddî kültür mahsulleri için de, ileriki folklor müzelerinin nüvesini teşkil edecek mahallerde, meselâ Halkevleri'nin, bu türlü eşya için ayıracağı hususî bir salonunda- toplanacaktır. Arşiv folklor tetkiklerinin istifadesine imkân verecek şekilde tanzim ve tasnif olunmak icap eder.

Her Halkevi folklor tetkikleri merkezinin meydana getireceği ufak mikyasta arşivler teşkili bence memleketin ileriki folklor teşkilâtının temeli mahiyetinde mühim bir iştir. Bu arşivler, ileride memleket içinde dallanacak folklor cemiyetlerine iltihak edilmese bile, onların nümune ittihaz edeceği, veya istifade edeceği kaynaklar olacaklardır. Folklor arşivleri, umumiyetle tarih ve kültür tetkikleri için, devlet arşivlerinin veyahut ta yazma kütüphanelerinin vazifesini göreceklerdir. Folklor arşivleri meselenin, herhangi bir devlet arşivi meselesinden farkı, bu ikinci neviden arşivler için materyalın mevcut bulunup, yalnız tanzim ve tasnifini beklediği, halbuki birinciler için, bir de materyallerin toplanması mevzuubahis olduğudur.

Malûm olduğu üzere, folklor müstakil bir disiplin olarak, Avrupa'da bir asırdan daha az bir zamandır mevcudiyet göstermektedir. Bununla beraber, bu yepyeni ilim Avrupa'da çok süratli inkişaf etti, ve sayısız münte-

[3] Türkçemizde, maalesef bu türlü eserler pek büyük yekûn tutmayor. Aşağıdaki kitap ve neşriyat gayrikabili ihmâldir : 1) *Halk Bilgisi Mecmuası*, I; 1928; 2) Halk bilgisi toplayıcılarına rehber (*Halk Bilgisi Derneği Neşri;* 1928); 3) Hâmid Zübeyir - *Halk Bilgisi Kılâvuzu*, Ankara, 1932).
A. Van Gennep - *Folklor (fransızca)* - tercümesi *ÜLKÜ* sahifelerinde çıkmaktadır; ayrıca basılacaktır. 4) *Folklor, halk edebiyatı ve edebiyat münasebetlerine dair makaleler :* Pertev Boratav, *İnsan* mecmuası. sayı: 2-8.

sipler buldu. Onun birçok başka disiplinlere ve ilimlere (sosyolojiye, tarihe, edebiyata, ilâ...) materyal temin etmesi bunda büyük âmil olmuştur. Yüz seneden az bir zamanda, folklor mevzularına ait neşriyat, muazzam kütüphanaler teşkil edecek kadardır. Hoffmann Krayer 'in, her sene 200-300 sahifelik bir cilt halinde, 1917 senesinden itibaren bütün neşriyatı (doğrudan doğruya folklora ait kitap ve mecmualar; içinde bu sahayı alâkadar eden yazılar bulunan kitap ve mecmualar; veyahut ta, her ilim şubesindeki mecmualarda çıkmış folkloru alâkadar edecek mahiyette makaleleri) ihtiva eden bibliyografyası (Volks kundliche Bibliographie) insanın başını döndürecek kadar mebzul neşriyatın mevcudiyetinden haberdar etmektedir.

Fakat Avrupa memleketlerinde folklor çalışmaları yapan müesseseler, çok geçmeden farkettiler ki, mahiyeti ve metodları icabı folklor araştırmaları, kitaple iktifa edemez. Folklor, tabiî ilimler gibi, " lâboratuvar „ mesaisi istemektedir. Bu sahada lâboratuvar mesaisi büyük anketler ve bunların tetkiki mahiyetindedir. Bu anketler ise, çok geniş sahaları içine almak daima yenilenmek icap ettiği için, neşredilemeyecek kadar muazzam yekûnlar teşkil eder. Diğer taraftan, hem manevî kültür mahsullerini izah etmek için, hem de umumiyetle halk kültürünü tam olarak anlayabilmek için, maddî kültür mahsulleri üzerinde de tetkikler yapmak şarttır. Bu tetkiklerin tevsıki için de, en iyi çare, bizzat bu mahsulleri, her istediği anda, müdekkikin emrine âmade bulundurmaktır. İşte, folklor arşivleri ve folklor müzeleri nin teşkili zaruretini bu mübrem tetkik ihtiyaçları doğurdu.

Avrupa folklor teşkilâtlarının faaliyeti ve arşivleri hakkında, bir fikir vermek ve bu teşkilât içinde, arşivlerin lüzum ve ehemmiyetini anlatmak için bir misâl vermekle iktifa edeceğim.

Estonya'da: (Tartu) Darpat Üniversitesi'nde mukayeseli folklor kürsüsü folklor tetkiklerinin merkezini teşkil ediyor. Üniversite içinde " Akademik Folklor Cemiyeti „ mevcuttur. Folklor mesaisinin neticelerinin mühim kısmı 1927 de kurulmuş Estonya folklor arşivinde toplanmıştır. Bu arşiv, yeni kurulmuş olmakla beraber, eskidenberi mevcut, geçen asrın ikinci yarısı içinde, ferdî teşebbüsler neticesinde meydana getirilerek zamanımıza kadar büyüyüp zenginleşmekte devam etmiş hususî kolleksiyon ve arşivlerin nüveleri etrafında teşekkül etmek itibariyle eski bir maziye malik sayılır : Filhakika, bu arşivin nüvelerini yapan iki büyük kolleksiyondan biri Dr. Jakob Hurt 'un 1839 ile 1907 seneleri arasında meydana gelmiş 122.000 sahifelik kolleksiyonu, ikincisi M. F. Eisen 'in 1857 ile 1934 arasında vücut bulmuş 90.000 sahifelik kolleksiyonudur. Bunlardan başka, birçok teşkilâtların kolleksiyonları da Estonya folklor arşivine iltihak etmek suretiyle onu zenginleştirmiştir.. Bizzat arşivin devam ettirdiği toplama faaliyeti neticesinde 1928 ile 1935 seneleri arasında arşive getirdiği

malzemenin miktarı 114.000 sahifedir. 1936 senesi sonlarında arşivin muhtevası takriben (arşiv kurulmadan evvel, muhtelif yerlerdeki kolleksiyonların muhtevası, ceman 250.000 sahife idi) 490.000 sahifeyi bulmuştur. Toplanan malzeme, muhtelif mevzulara göre, sistematik şekilde tasnif edilmekte ve fihristleri tanzim olunmaktadır. Arşive devlet cüz'î bir yardımda bulunur (senede 8 bin kuron); memur kadrosu da çok küçüktür: Arşivin yalnız 5 memuru vardır. İyi organize edilmiş işlerinin çoğu fahrî işçiler ve bilhassa talebe tarafından yapılmaktadır [4].

Kütüphâne

3) Türk folklorunun ve edebiyatının, muhtelif devirlerde, halk arasında tesbit edilmiş maddelerini ihtiva eden yazma mecmualar ve çöneklerle, Halkevi'nin merkezini teşkil ettiği mıntaka dahilinde yapılan neşriyattan (gazete, mecmua, kitap) kesilmiş veya kopya edilmiş, folklora ait yazıları -makale, etüd, not, veya metin şeklinde- ihtiva edecek bir kütüphanenin teşkili, arşivi tamamlayacak mahiyette bir iştir. Bilhassa yazma cönklerin ve mecmuaların toplanması meselesi, bizim halk edebiyatını, daha umumî olarak folkloru, ve bir dereceye kadar edebiyat tarihini tetkiklerimiz için süratle hallolunması icap eden bir meseledir. Benim kanaatımca, bu yazma vesikalar ancak hep bir araya toplandıktan sonra bunlardan hakkıyle istifade olunabilir: o zaman ancak, bugüne kadar yapıldığı gibi, daima tashihi icap eden, daima yeni ilâveleri icap ettiren, ve nihayet kontrol ve tevsık için en ufak bir imkân bırakmayan neşriyatın önü alınmış olacaktır. Filhakika bugün, meselâ, bende mevcut bir cönkteki metinleri ben neşrettiğim zaman, bu neşir, ben mutlak surette -metine ait her noktayı- doğru hallettiğime göre bir kıymeti haizdir. Eğer hatalarım olduyse, meslekdaşlarımdan hiç kimse, bu hususları kontrol etmek imkânına sahip değildir; zira cönk, herkesin istifade edebileceği bir kütüphanede, bir arşivde değil bende bulunmaktadır. Kaldı ki, cönkler gibi, metinleri daima birçok tağyirata uğramış kaynaklarda, bir tek nüshanın -yukarıda işaret ettiğim gibi- hiçbir kıymeti yoktur: edebiyat tarihini alâkadar eden metinler için tenkidî bir metin neşrini, folklor ve halk edebiyatını ilgilendirenler için, rivayet ve varyantların mukayesesi imkânını ise, bize ancak, bu yazma mecmua ve cönklerin bir araya toplanması temin edecektir. Binaenaleyh, Halkevleri -hiç olmazsa mühim merkezlerinde- bu hususa, ellerinden gelen gayreti sarf

---

[4] Bu malûmatı 1937 senesinde yalnız ilk 2 sayısı çıkmış olan, Beynelmilel Folklor Kurumu'nun organı *FOLK* mecmuasından aldım. Bu mecuadaki, Avrupa memleketlerindeki folklor teşkilâtları ve çalışmalarına ait yazılardan bir kısmını Fevzye Abdullah *ÜLKÜ*'nün 52-62 nci sayılarında icmâl etti.

etmeli, her vasıta ile (satınalma, hediye şeklinde kabul etme gibi) hususî ellerdeki cönkleri ve mecmuaları, bir kütüphane halinde toplamalı, bu cönklerin sistematik fihristlerini yaptırmalı ve bu fihristleri neşretmelidirler.

Son birkaç söz

Yukarıdanberi bir plân halinde tasarladığım fikirler, mufassal ve muazzam bir teşkilât plânı gibi gözümüzü korkutacak mahiyette değildir; fakat umumiyetle, teşkilâttan, ve saireden bahsolunduğu zaman, akla derhal mûdil faaliyetler, komitalar, sonu gelmeyen toplantılar, ve münakaşalar gelir. Kanaatıma göre, herhangi bir çalışma sahasında, çalışma mevzuu ve çalışmak ihtiyacını taşıyan unsurlar bulunmadığı zaman ortaya atılan fikirler ve plânlar, bu nevidendir; ve bunlar akamete uğramağa mahkûmdur. Hakkıyle işleyen teşkilât ise, basitten mûdile doğru gitmiş olandır; yâni ihtiyaçların tazyikıyle, kendiliğinden -daha doğrusu ihtiyacı en kuvvetli duyup teşkilâtlndırma lüzumuna kani olan kimselerin teşvikıyle ve gayet tabiî ve zahmetsiz teşebbüsleriyle- meydana gelen teşkilâttır. Halkevleri - nin faaliyette bulunduğu muhitlerde, folklor çalışmalarına, hiçbir mecburiyet ve mükellefiyetleri olmadan kendilerini hasretmiş kimselerin mebzul olarak görülmesi, ihtiyacın en iyi alâmetleridir. İş yalnız, dediğim gibi, zoraki ve sun'î merasimden âri bir işbirliğinin teessüsüne kalıyor.

Bu işlerle uğraşanların, bilhassa, mevzuumuzu teşkil eden Halkevleri - nin merkez olabilecek yerlerdeki folklor faaliyetine veçhe verecek mevkide olanların, herşeyden evvel, birkaç nokta üzerinde durup düşünmeleri, ve iş birliği yapacakları arkadaşlarını bu noktalar üzerinde düşünmeye sevket - meleri icap eder.

1) Şahıslar için dahi artık, şahsî ve münferit cehidlerin kâfi gelmediği, şahısın menfaatinin dahi, ancak kollektif mesai içinde en yüksek derecede tatmin olunabileceğini kabul etmeliyiz. Meselâ bir folklor malzemesi kol - leksiyonuna -cönkler, yazmalar, veya hususî şekilde topladığı materyaller- sahip bir şahıs, yalnız elindeki malzeme ile kaldığı müddetçe, bundan ne kendisine, ne de muhitine herhangi bir fayda veremeyecektir. Ve böylece, birbirinden ayrı 50 kolleksiyon farzedelim; verdikleri kazanç hiç mesabe - sindedir. 50 kolleksiyonun gelmesiyle husule gelmiş bir arşiv ise, hem o 50 mevkiin her birine, eskisine nazaran 50 misli -enaz- fazla şey temin ede - cektir. Çünkü herbiri, kendisininkinden başka 49 kaynaktan istifade ede - cektir hem de 50 kişilik muhitin dışında da, bu kaynaklardan istifade ede - cek kimseler bulunacaktır.

2) Kollektif mesai, işbirliği, ferdin kıymetini sıfıra indirmeyi icabettirmez. Yine müşahhas misâli alayım : Eğer biz, " ferdî menfaatlere kıymet vermemelidir,, prensibiyle hareket ederek, çalıştığımız mıntakada folklor iş-

leriyle uğraşan kimselerin ellerindeki malzemeyi " kollektif „ hale koyarsak, yâni onu toplamak için o kadar emek sarfetmiş insanın ismini, cismini, mesaisinin derecesini tamamen silersek, yapacağımız arşivde ona ait ufacık bir kayıt bırakmazsak, veya daha ileri gidip, arşivi âtıl bir halde, ve oraya malzeme veren de dahil olmak üzere hiç kimsenin istifade etmesine imkân bırakmayacak bir halde tasnifsiz, gayri muntazam bir halde bırakırsak, işbirliği fikrini yanlış anladığımızı ispat eder, ve bütün faaliyeti -hattâ az da olsa bir faydası dokunabilecek şahsî faaliyeti de- akamete uğratmış oluruz.

Yukarıda bir tek misâlini verdiğim Avrupa folklor arşivlerinin hepsi - nin nüvelerini şahsî kolleksiyonlar teşkil eder; ve herbiri, ilmî kıymetinin derecesi ne olursa olsun, uzun yıllar boyunca ferdî emekleriyle kendilerini meydana getirmiş olan sahiplerinin adlarını taşırlar.

H A L K E V L E R İ

HALKEVLERİ'NİN DİL, TARİH, EDEBİYAT YOLUNDAKİ ÇALIŞMALARI

YAŞAR NABİ

19 Şubat günü Ankara Halkevi'nde sayın Başvekilimiz'in yeniden açılışını ilân ettiği 158 Ev'le birlikte sayıları 367 gibi ehemmiyetli bir yekûna baliğ olan Halkevleri'miz, Ebedî Şef'in yüksek direktifleriyle kendilerine çizilmiş olan yolda hergün biraz daha artan bir muvaffakıyet ve gayretle yürümektedirler.

En uzak köşelerine varıncaya kadar bütün yurdu şümullü dairesine alan ve halkımızın bedence ve zihince inkişafını, yeni ideallere intibakını, fikrî ve içtimaî kalkınmasını temin maksadiyle tesis edilmiş olan Halkevleri'miz, herbiri diğerinden daha az kıymet ve ehemmiyette olmayan dokuz ayrı şube üzerinde faaliyette bulunmaktadır. Diğer sekiz şubenin çalışmaları üzerinde kıymetli fikirlerini belirtmeyi arkadaşlara bırakarak ben bu yazımda sadece *Dil, Tarih* ve *Edebiyat* sahalarını içine alan kolun çalışma tarz ve imkânları üzerinde düşüncelerimi kısaca tesbitle iktifa etmek isteyorum.

Halkevleri'miz, kuruluşlarındanberi, şüphesiz ki her sahada olduğu gibi bu kolda da kültür hayatımıza değerli azımsanamayacak hizmetlerde bulunmuşlardır. Halkevleri'miz sayesinde Dil, Folklor ve Tarih malzemesinin derlenmesi yolundaki çalışmalar çok genişledi. Mahallî tarih ve folklora, halk şairlerine dair birçok eserler gene Halkevleri'nin mesaisi ve himmeti sayesinde meydana getirilip neşredildi. Evler tarafından çıkarılan mecmualarda Dil, Tarih ve Edebiyat mevzularına diğerlerinden üstün bir ehemmiyet verilerek, halkın zihnî inkişafına ve bedîî zevkinin yükselmesine hizmet edildi. Halkevleri'mizin bu sahada yurda faydalı olabilmek için eldeki eleman ve imkânlar nisbetinde gayretten ve faaliyetten geri durmadıklarından şüphe etmeyoruz. Ancak gene şüphesizdir ki maksat ve gayeler üzerinde şuurlu bir anlayış ve henüz varlık için takip edilecek azimli ve sistemli bir metod iyi niyete müstenit gayretleri çok daha verimli kılmaya yarayabilir. Bu itibarledir ki bahsimize mevzu olan kolun herbiri başlı başına bir faaliyet sahası olan üç bölümünü bu bakımdan sırasiyle gözden geçirmek faydasız olmaz sanırım.

*

Halkevleri'mizin dokuz kolundan birincisini teşkil eden " Dil, Edebiyat ve Tarih „ koluna bu " Dil „ sahası şüphesiz ki gelişi güzel değil,

sarih bir maksatla ilâve edilmiştir. Demek oluyor ki bu kol mensupları dilimiz üzerinde faaliyette bulunmak vazifesiyle mükelleftirler. Fakat bu faaliyetin ne şekilde ve ne istikamette yapılması lâzımgeldiği hususunda bir tereddüdün mevcudiyetini, Halkevleri'nin çalışmaları arasında bu kısmın en ziyade ihmâle uğrayanı olmasından farkedebiliriz.

Dil, elbette ki büyük bir ihtisas sahasıdır. Fakat bu, yurdun en ücrâ bir köşesindeki Ev'in bile bu sahada elinden geleni yapmasına bir engel teşkil edemez.

Dil bahsinde Halkevleri'mizin çalışma imkânlarını beraberce araştıra - biliriz :

1) Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin en faydalı eserlerinden biri olan *Tarama dergisi*'nin memleket ölçüsünde bir *Dil tahriri*'nin neticesi olduğu herkesin malûmudur. Fakat *Tarama dergisi*'nin bugün yurdun her yanında konuşulan dilimizin bütün kelime ve tâbirlerini içinde cemetmiş olduğunu iddia edebilir miyiz ? Madem ki bu eserin faydalı olduğuna inanıyoruz, şu halde onu az zamanda vücuda getirmiş olan çalışma tarzını daha temkinli, daha sistemli bir tarzda devam ettirmek daima faydalı olabilir. Tarama dergisinde mevcut olmayan veya başka mânada kullanılan kelimelerin kullanılış tarzları ve mânalariyle birlikte derlenmesi çok hayırlı bir iş olacaktır. Halkevileri'miz dil işlerine alâkalı unsurları vasıtasıyle bunları peyderpey tesbit ederek Ev arşivinde bir dil malzemesi deposu vücuda getirmelidir. Bu malzeme, faydalanılmak üzere birer fiş halinde ve toplu bir halde Dil Cemiyeti'ne gönderilebileceği gibi, Halkevi'nce broşürler halinde neşri de faydalı olabilir. Fakat bir muhitte derlenmesi faydalı olacak dil malzemesi yalnız kelimelerden ibaret değildir. Gramer, şive, telâffuz, aksan, sentaks hususundaki aykırılık ve hususiyetler de gene böyle peyderpey derlenerek ilmî çalışmalara mehaz ve kaynak hizmetini görmek üzere neşredilmelidir. Bu pasif bir çalışmadır.

2) Gene dil bahsinde bir de aktif çalışma veçhesi gösterebiliriz ki o da Halkevi'nin, kendi muhitinde güzel türkçemizi öğretme ve yayma uğrunda sarfedeceği gayretlerdir. Bu gayretler :

a) Ya esasen türkçe konuşan halkın lehçesini merkez lehçesine doğru sevketmeye, zenginleştirmeye matuf olur. Bunun için de şivesi ve konuşması düzgün arkadaşların halkın hoşlanacağı mevzularda onunla sık sık müsahabelerde bulunmasını temin etmek faydalı bir vasıta olarak zikredilebilir. Bu suretle bir yandan faydalı bahislerle halkın zihnî inkişafına hizmet edilirken, bir yandan da, farkında olmadan dilini düzeltmek ve zenginleştirmek hususunda verimli neticeler alınabilir. Ev radyosunun mümkin mertebe fazla halk tarafından dinlenmesini temin de ayni maksatla tavsiye olunabilir.

b) Ana dili türkçe olmayan veya türkçeyi bildikleri halde aileleri ara -

sında türkçeden başka bir dille konuşmak itiyadını terkedemeyen vatandaşlarla yakından ve devamlı surette meşgul olmak. Bu vazife, yalnız kurslar şubesine bırakılmamalı, Dil, Tarih ve Edebiyat Kolu tarafından, Kütüphane ve Kurslar Koluyle sıkı bir işbirliği yapılarak daha müessir bir surette tatbik edilmelidir.

*

Tarih sahasında Halkevleri'miz bize verimli ve ciddî çalışmanın çok güzel ve iftihara değer örneklerini vermişlerdir. Halkevleri neşriyatı arasında faaliyette bulundukları vilâyet, kaza veya şehrin tarihine, tarihî vesikalarına ve âbidelerine dair kitap ve risaleler, Halkevi mecmualarında neşredilen makaleler ehemmiyetli bir yekûna varır. Bu yolda daha hızlı ve daha sistemli bir çalışmanın daima meşkûr hizmetlerini göreceğimiz pek tabiîdir. Türk tarihi, etraflı bir şekilde yazılmak için henüz pek büyük gayretlere ve uzun zamana ihtiyaç gösteren bir mevzudur. Halkevleri'mize bu tarihi doğrudan doğruya yazmaktan ziyade onu yazacak olan ilim adamlarının istifadesi için malzeme toplamak ve hazırlamak vazifesi düşer.

Umumî kütüphanelerde, devlete ve evkafa ait arşivlerde Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak henüz el sürülmemiş yığınlarla vesikalar yatmaktadır. Bunların ilmî bir metodla gözden geçirilerek tarihî malûmat bakımından bir kıymet ifade edenlerin aynen ve hiç tahrif edilmeden kopya edilerek bu suretle elde edilecek malzmenin neşri çok faydalı bir çalışma yoludur. Fakat yazılı tarihî vesikalar bunlardan ibaret değildir. Âbidelerin ve mezar taşlarının üzerinde tarih bakımından öyle ehemmiyetli yazılar vardır ki gün geçtikçe zamanın tahripçi eliyle yıpranmakta, silinmekte ve kaybolmaktadır. Bunları da tıpkı diğerleri gibi ya muhtelif suretlerle ve fotoğrafları kalıpları alınarak veya okunmayan yerleri boş bırakılmak suretiyle okunabilenlerin yazıları aynen kopya edilerek tesbit edilmeleri ayni derecede kıymetli bir çalşma sahasıdır.

Mahallî âbideler hakkında elde edilebilen malûmatın, eski veya hâlâ yaşayan örf ve âdetlerin, tarihî ve *généalogique* rivayetlerin tesbiti ve neşri de gene bu kolda çalışan arkadaşlar için faydalı birer çalışma mevzuudur.

Halkevleri âzası arasında yalnız malzeme toplamakla kalmayarak bu malzemeden ilmî bir şekilde istifade ederek ortaya mahallin tarihini tenvir edecek mahiyette kıymetli eserler koyabilecek kabiliytte arkadaşların bu kabiliyet ve çalışmalarını desteklemek ve müsbet bir neticeye varması için teşvik etmek Halkevleri'nin ihmâl etmediği ve etmeyeceği semereli bir alâkadır.

Tarihî âbidelerin tesbiti, bunların korunması için tedbirler alınması ve alâkadar dairelerin ikazı, umumiyetle halka tarihî eserin kıymet ve ehemmiyetini vererek onlara karşı alâka ve sevgi uyandıran müsbet bir propagandanın idamesi sayesinde aynen maziden tesellüm ettiğimiz gibi istikbale

devretmekle mükellef olduğumuz Ata yadigârlarının muhafazası hususunda lüzumlu bir faaliyettir. Bunun yanında Türk'ün mazisini altı asır evvelki küçük bir kabileden başlatarak yalnız Osmanlı türklerine hasretmek isteyen dar görüşlü eski tarih anlayışının yerine, çok daha ilmî ve geniş olan yeni tarih görüşümüzü halk tabakaları arasında yaymaya ve bu suretle vatandaşların milliyetçilik hislerini kuvvetlendirmeye çalışmak Halkevi'nin koynunda vazife alan her münevver vatandaş için iftihar edici bir vazifedir.

*

Edebiyat hususunda Halkevleri'mizin faaliyet imkânlarını iki esaslı kısma ayırabiliriz : 1) Halktan alma. 2) Halka verme.

1 — Halktan alma derken bütün folklor çalışmalarını kastediyoruz. Halk edebiyatının, en küçük bir kırıntısının bile kaybolmasına razı olmayan titiz bir alâka ile tesbiti milletimze borçlu olduğumuz en faydalı hizmetlerden biridir. Folklor yalnız edebiyatan ibaret değildir. Bütün güzel sanatlar, örf ve âdetler bu tâbirin şümulü dairesine girer. Edebî sahada tesbit edilecek malzeme :

a) Bütün manzum sözler (koşma, mâni, ağıt, destan, türkü, v. s.),

b) Ata sözleri ve klişe haline gelmiş tâbirler,

c) Masallar, efsâneler, hikâyelerdir.

Bu derleme esnasında bilhassa dikkat edilecek iki nokta vardır. Birincisi, hakikî halk edebiyatıyle taşrada oturmuş ve edebî eserler bırakmış yarı münevverlerin mahsullerini birbirine karıştırmamaktır. Bu tefrik yapılmadığı için çok defa bir eski tahrirat kâtibinin veya şair bozmasının karalamalarıyle mecmua sahifelerinin doldurulması suretiyle beyhude emek harcandığı kötü örnekler verildiğini görmekteyiz. Hakikî halk edebiyatı, onunla biraz tanışıklığı olana kendini derhal hissettirir ve yarı münevver edebiyatiyle karıştırılmasına imkân vermez. Bu sahada gösterilecek faaliyelerden tam randıman alabilmek için bu hususa bilhassa ehemmiyet verilmesi icap eder. İkincisi, halk edebiyatı metinlerinin alkın ağzından aynen çıktığı gibi ve hattâ telâffuz hususiyetlerine varıncaya kadar büyük bir sadakatla tesbit edilmesidir. Bazı toplayıcıların yaptıkları gibi vezin veya kafiye sakatlıklarını tashihe, hoşa gitmeyen kelimeleri değiştirmeye kalkmak bütün gayretlerin hebâ olması demektir. Bu itibarla metinden inhirafa asla cevaz verilemez.

2 — Bir de Halkevleri'nin edebiyat vadisinde " Halka verme „ diye tarif edebileceğimiz ikinci bir çalışma sahası vardır ki, burada da halkın edebî zevkini artırmak, anlayış seviyesini yükseltmek ve ona hakikî edebiyatı sevmek itiyadını aşılamak gibi çok faydalı gayretler göstermek mümkindir.

Türk halkı güzelliğe susamış ve her güzelliği anlamaya ve sevmeye istidatlı bir millettir. Onda güzellik duygusunu inkişaf ettirmek için yapılacak hiçbir gayretin boşa gitmeyeceğine emin olabiliriz. Fakat bu sahada fii-

len neler yapabiliriz ? Evvelâ edebiyat, Halkevleri'nde verilecek konferanslar için en elverişli mevzulardan biridir. Edebiyatın mâna ve mahiyetini anlatacak eski ve yeni edebiyatımızın mukayeseseini yaparak yeni edebiyatı halka tanıtmaya ve sevdirmeye çalışacak konferanslar daima semereli olacaktır. Bunun yanında, Halkevleri'ndeki müsamerelerden istifade ederek sık sık yeni edebiyatımızdan parçaların okunması programlara ilâve edilmelidir. Halkevcileri'miz kendi yazdıkları şiirler yanında, bugün Türklüğün vücudiyle iftihar ettiği kıymetli ediplerimizin en güzel şiirlerini, fıkralarını, hikâyelerini halka okumalıdırlar. Bu kıraetleri bilhassa telâffuzu ve inşadı en iyi arkadaşların yapması şüphesiz ki tercihe şayandır. Kitap okumaya henüz alışkın olmayan birçok vatandaşlarımız, böylelikle edebiyatla kulaktan temasa gelmeye ve onu sevmeye alışarak sonradan okuma itiyadını pek âlâ kazanabilirler. Bunun gibi, arasıra büyük ediplerimizin hatırasını tebcilen ihtifaller tertip edilmesi ve bu ihtifallerde o edibin şahsiyeti ve eserleri hakkında malûmat verilirken bir yandan da eserlerinden parçalar okunması, halk nezdinde edebiyatın itibarını ve dolayısiyle ona karşı halkın alâkasını artıracak âmillerden olabilir.

Halkevleri'mizin, yukarıda saydığımız faaliyetleri gösterebilmek ve bunlardan en iyi randımanı alabilmek için muhitlerinde mevcut bütün kıymetli edebiyatçıları ve edebiyat heveslilerini çatıları altında toplamaya bilhassa ehemmiyet vermesi temenniye şayandır.

T A R İ H

GAZNELİ MAHMUT

GAZNE DEVLETİNİN MENŞEİ VE KARAKTERİ MESELESİNE DAİR

A. Y. YAKUBOVSKİY

II

Bundan dolayıdır ki işsiz, yurtsuz ve ekmek parçasından mahrum ahali kitlesine karşı, ahali sınıflarına karşı bedhahlığı ile meşbu bulunan onuncu aşır şark müellifleri içerisinde, meselâ meşhur coğrafyacı Maksudî de: " Merv ahalisinin ahlaksızlığı aşikâr, kargaşalıkları meşhur, kazançları pekâz, ekserisi sadaka ile yaşayor „ gibi bir ifade tarzına tesadüf edilmektedir [1]. İşte bu arazisiz ve yurtsuz-barksız kimselerden türeme " din mücahit „ leri, gazilerin " gönüllü „ kıtalarını teşkil etmekte idiler. Eğer, devlet ziraat mıntakaları hatlarında göçebelerle tutuştuğu mücadelesinde bunlardan istifade edebilirse, yahut bunların kıtalarını, gaziler için bol ve zengin ganaim perspektivini bahşeden, herhangi bir uzak sefere, gazavata, yâni dinsizlere karşı muharebeye sevkederse, bu takdirde mesele iyi ve müsbet bir şekilde halledilmiş olurdu. Yoksa, bu gaziler devlet dahilinde asayişi bozanlar sırasına katılıp kardeş muharebelerinin " yakıcısı „ yahut ta sekiz-onuncu asırların birçok misâllerine şahit olduğu köylü isyanlarının rehberleri, başçıları kesilirdi. Kardeş yahut dahilî muharebelerde gazilerin rolleri pek büyük idi. Bunu teyid eden misâllerden biri olmak üzere yalnız " Saffarîler „ devletinin teşekkülü meselesiyle alelâde bakırcı esnafından yetişme Yakub-İbn-Lays'ın yükseliş keyfiyetini hatırlamamız kâfidir. V. V. Bartold, " *Türkestan* „ adlı eserinde [2] onbirinci asrın altmışıncı yıllarında Orta ve Ön Asya'nın muazzam sahasında teşekkül etmiş olan bu nevine mahsus "*demokratik*„ devletin kuruluşunda, bu kabil "gönüllü„ lerin - *mütavvua*'nın [3] oynadığı rolü ve iştirâkini iyi bir surette göstermiştir. Bu surettle, herhangi bir hükûmetin kendileriyle hesaplaşmamasına imkân olmayan gaziler, yahut *mütavvua* dokuzuncu-onuncu asır şarkın en büyük kuv

[1] B. G. A. III, S. 331.
[2] t. n. S. 221 ve devamı.
[3] Gardizî, *kitab zainül - Akhbar*, E. G Browne Memorial serisi. I, 1928, farsî metin, 14 ve saire.

veti olmuştur. Bunlar, biraz yukarıda gördüğümüz veçhile, herdayim asa - yişi bozmağa kalkışan unsurlarla dolu olan şehirlerde, tecemmü ettikleri zaman, şüphesiz Sâmânîler için daha fazla tehlikeli oluyorlardı. Meselâ, Samarkand vukuatı meselesinde Sâmânîler hattâ, Rıbat'ın sed kapılarını tahrip etmek gibi en zarurî tedbirlere müracaata mecbur kalmışlardır. Zira, bunlar (Sâmânîler) şehir işçi kitlesinin hükûmete karşı tertip ettikleri silâhlı mücadelelerinde bu sed kapılarından ne suretle ve nasıl istifade ettiklerine birkaç defa şahit olmak imkânında bulunmuşlardır. Herşeyden evvel bu noktaya dikkat nazarımızı celbeden, onuncu asrın altmışıncı yılla - rında Emir Mansur devrinde (961-976) bu sahalarda bulunan İ b n - H a u k a l 'dır [4]. Samarkand isyanlarında gazilerin rolleri sonuncu olmamış - tır. Bunu, hiç olmazsa, Samarkand'ın dış sedlerinin şimali-şarkî köşesinde- ki *Çapan - ata* yamacında kâin ve onuncu asırda mevcut olup vaktiyle " gönüllü „ lerin (yâni, din mücahitlerinin) buralarda çokça bulunduğunu açıktan açığa gösteren *Rıbat-ı Gaziyan* [5] köyünün bulunuşundan anlamak ve görmek imkânındayız.

Umumiyetle, Orta Asya'nın parlak halini Sâmânîler devrine irca et - mektedirler. Şüphesiz, Sâmânî Devleti'nin sahası fevkalâde geniş, hazinesi muazzam ve payıtahtı bulunan Buhara (şarkın en medenî merkezlerinden biri idi) ilim ve sanat merkezi idi. Devlet idaresi merkeziyetçiliğe doğru bir siyaset takip etmekte idi. Ordu ise iyi teçhiz edilmiş, âdeta disiplinli idi. Bütün bunlar umuma malûm hakikattır. Lâkin, sınıflar meselesi tahlili ile âşina olmayan ve bir dereceye kadar bu sahanın yabancısı kalan V. V. B a r t o l d, bu parlak şark feodal monarşisinin içerisinde, zannedildiği gibi herşeyin sükûnetle cereyan etmediğine vaktiyle işaret etmiştir. Onun asıl hatası bütün dikkatini sınıflar arasındaki mücadeleye ve büyük dihkanların Sâmânî hükûmetine karşı açtığı mücadelelere ve isyanlara bahşedip, aşağı yukarı bu şayanı dikkat devir, şark cemiyetinin bütün sistemini en çok içinden kemiren esasa sınıflar arasındaki tezadlar meselesini meskût geçmesidir. Bir taraftan hükûmetin yıllık varıdatını [6] teşkil eden eden kırk beş milyon dirhemin, enazı ziraat mahsulünün üçte bir gelirinden temin edilmesi gibi tatbik edilen ağır " haraç „ sistemi,

[4] B. G. A., II, S. 267. Vaktiyle Samarkand ribatının sedlerinin açılıp kapanan ve ağaçtan, demirden mamul mevcut kapıları, iğtişaşlar yüzünden bugün yoktur; as - sultan bunların kaldırılmasını emretmiştir; Bak. V. V. B a r t o l d. *Turkestan,* II, S. 90 *Turkesta'nın kültür hayatı* tarihi S. 28 - 29.

[5] Buna vaktile V.V. B a r t o l d, kendi *Türkistanın kültür hayatı tarihi* adlı eserinde, S.29 da ehemmiyet vermiştir. Ayrıca bak L.V y a t k e v'un terceme ettiği *KANDİYA MALAYA,* S,263, V.V, B a r t o l d, bu eseri zikretmeden, bu malûmatını galiba buradan almıştır.

[6] V. V. B a r t o l d, *Türkestan,* II, S. 248.

öyle bir şerait doğurmuştur ki, köylü ilk fırsattan istifade ede - rek hükûmete karşı isyan ediyordu. Maamafih, menfaat zıddiyeti daha derin kökler salarak, kendi amansız inkişaf muhitine, şehir cemiyetini ve nihayet hâkim sınıf içerisindeki zümreler münasebetini de ithâl etmekte idi.

Dokuzuncu, bilhassa onuncu asır, Orta Asya şehir hayatının en çok inkişafa mazhar olduğu bir devirdir. Bu herkesce malûm olan bir keyfiyettir. Biz bu devir Sâmânî Devleti'nin : Buhara, Merv, Belh, Samarkand, Nişabur, Rey ve sair şehirlerinde, muhtelif el sanayiine ve canlı bir surette cereyan eden mahallî (şehir ve köy arasındaki mal mübadelelerini) ve kârvan ticaretini görüyoruz. Nihayet, onuncu asrın sonuna doğru, kendi haricî teşekkülünde topografik bir surette kendi içtimaî bünyesini aksettiren ve muayyen şehir muhacir kolonileri tipini temsil eden şark feodal şehirinin kendisi dahi tamamiyle teşekkül etmiştir. Hattâ bugün bile, bu kadim mazinin el vurulmamış bir bakıyesi olan bu tipe, İran'da ve Afganistan'da tesadüf et - mek imkânı vardır.

Bu devir şark şehrinin karakteristik vasfı, şehir merkezlerinde küçük sanatlar mahallesi vücuda getirmesinden ibarettir. Herbir mahalle, muayyen bir istihsâl nevinin birer merkezi mesabesinde idi. Alelâde günlerde buraları istihsâl hayatı mahallî olduğu halde, pazar (satış) günlerinde bilâkis, birer canlı ticaret merkezi halini alıyorlardı. Mahalleler bu devirde birbirinden geceleri kapanan kapulu dıvarlarla tecrit edilmişlerdi. Kaynaklarda defeatla : " Şu mahallenin kapısı „ yahut " şu sokağın kapısı „ gibi cümlelere tesadüf edilmektedir [7].

Mahalle taksimatı ile müvazi olarak, müstahsil şehir ahalisi de kendi dahilî " lonj „ hayatiyle yaşayan ve muayyen bir müstahsiller muhiti vücuda getiren küçük el sanatları (esnaf) teşkilâtlarına ayrılmakta idi. Bu kabil küçük el sanatkârları arasında, mühim kuvvet kaynağını teşkil eden, mütekabil ittifak münasebetleri de teessüs etmiştir ki, bu kuvvetle herkesten fazla hükûmet hesaplaşmak mecburiyetinde idi. Bazan, küçük el sanatkârları köylülerle beraber isyan çıkardıkları zaman, hükûmet bunların şehir içerisindeki çok kuvvetli olan teşkilâtları ile de karşılaşmak ıztırarında kalmıştır. Maatteessüf, vaziyetleri hâlâ şimdiye kadar kâfi derecede anlatılmayan küçük el sanatkârları, tabiatiyle şehrin sahipleri mevkiinde bulunma - yorlardı. Sâmânîler devrinde şehrin hakikî sahipleri ve hâkimleri hükûmet mümessilleri, en başta hanedan âzası, yüksek rütbeli askerî kumandanlar ve memurlar, sülâleye mensubiyeti olan dihkanlar, şehirle, herhangi bir şekildeki mülkiyet münasebetiyle alâkalı olan dihkanlar, muazzam şehir vakıf -

[7] T a r t u s î, Asya Müzesi yazması, 280 varak, 197 b; Bak : V. V. B a r t o l d, *Merv Tarihine, dair* Z. V. O. XIX, S. 136.

larına malik bulunan ruhanî sınıf mümessilleri ve nihayet mahallî ve tranzit kârvan ticaretini ellerinde bulunduran tüccarlar idiler. Bütün bu ahali tabakası, arazi ve binalardan ibaret gayri menkul bir yığın şehir emlâkine de sahip idiler.

Nerşahî, Buhara'daki kendi devri arazi fiatlarının yüksekliğini naklet-mektedir. Bir " çufti - gâhu „ nun [8] fiatı onun zamanında dört bin dirhem olmuştur ki, bu rakam o devir para üzerine yapılan ticaret münasebetinin inkişafında, fevkalâde dikkata şayandır.

Sanat ve ticaret hükûmetin nazarı dikkatini celpten hali kalamazdı. Sâmânî Devleti hükûmeti tıpkı, hiç te küçük olmayan bir kısım varıdatını temin ettiği mahallî pazar ticaretini himaye ettiği gibi, kârvan ticaretini de her bir veçhile himaye etmekte idi. Bu devirde pazar ticareti nevinin inti - zamına ve nizamına nekadar ehemmiyet verildiğini, *muhtasib*'lerin, idare sisteminde ihraz ettikleri mevkiin ehemmiyetinden dahi görebiliriz. *Muhtasib*, hükûmetçe küçük el sanatının ve ticaretinin normal cereyanını kontrolla tavzif edilmiş hususî bir şahsiyettir.

Şehir ticaret muamelâtından hasıl olan büyük varıdat, yalnız hükûmet hazinesine girmiyordu, onun mühim bir kısmı şehirlerde bir yığın gayri menkul emvale malik olan ve yukarıda zikredilen sınıfların istifadesine gidiyordu, Sâmânî Devleti hakikatta bu sınıflara yahut tabakalara dayan - makta idi. Maamafih, tekmil dihkanları Sâmânîler tarafını iltizam etmeyorlardı. Bahusus ki, dihkan tabakalarının yahut zümrelerinin hepsi menfaatleriyle şehirle alâkalı olmadıklarından, tabiatiyle küçük el sanatının ve ticaretinin muamelât varıdatından da istifade etmeyorlardı. Aşağı yukarı, iptidaî ve halis (naturel) istihsalât hayatıyle yaşayan dihkanlardan birçoğu şehire karşı tamamiyle bigâne kalarak, Sâmânî Devleti'ne değil yalnız yabancı hattâ, doğrudan doğruya düşman vaziyetini takınmışlardı. Halbuki, hükûmetin siyaseti Sâmânî hükûmetini merkezleştirmek ve herşeyi mutlak kendi emri altında bulundurmak için, küçük el sanatı ticaretini de himaye etmek idi. Bu nevi dihkanların enaz hükûmetle uyuşabilecekleri nokta, Sâmânî Devleti'nin merkezleştirme siyaseti ve gayesi idi. V. V. Bartold " *Türkestan* „ adlı eserinde, merkezî hükûmet için " trajik „ olan bu mücadelenin bütün safahatına ait bir yığın malzemeyi toplamaya muvaffak ol - muştur. Fakat, Sâmânî Hükûmeti bu aşikâr dihkan isyanları tehlikesinin önünü alabilmek için, hattâ kendi kavi düşmanlarına bile, asileri elde etmek gayesiyle, devlet merkezlerinde ve eyaletlerde en yüksek ve iyi idare me - muriyetlerini vermekle kendisini tehdit eden tehlikeden bir türlü kurtaramamıştır. Bu bakımdan *Saganian* sahibi bulunan (onuncu asrın birinci nıs-

[8] Cufti - gâu - Bir çift öküzle işletilen arazi parçası. Nerşahi, Schefer tabı, farisî metin, S. 29.

fı) Abû - Ali gibi bir feodal tipinin mevcudiyeti pek karakteristiktir. Âsi dihkanları kendi siyasetlerine taraftar yapmak isteyen Sâmânîler en mühim eyaletleri olan Horasan'ı onların idaresine terkediyordu. Lâkin kendi kuvvetlerine ve otoriterlerine dayanan dihkanlar, Horasan'da ve onun merkezi bulunan Nişabur'da, merkezi hükûmete karşı kendi isyan harekâtı merkezlerini vücuda getirmeye çalışıyorlardı. Bununla devletin merkezleştirme siyasetine karşı hareket edenler, yalnız Reşt, Huttal, Saganian, gibi kültürce geride kalmış mıntakalar dihkanları olmamış, Harezmle Harezm - şahlar hariç olmak üzere (Sâmânîler devrinde Harezm'de cenubî ve şimalî gibi iki prenslik; Kyat ve Ürgenç gibi iki payıtaht ve iki Harezm şahı mevcut olmuştur), İlak, İsficab gibi iktisaden çok kuvvetli bulunan eyaletler dihkanları da olmuşlardır.

Bana kalırsa, şimdiye kadar söylenenler, Sâmânî Devleti'nin bütün haricî parlaklığına rağmen, bir türlü yenmek iktidarında bulunamadığı bu kabil dahilî sınıflar mücadelesi tezadı hastalıklarından ağır bir surette malûl olduğunu, açıktan açığa göstermektedir. Hükûmet dört bir taraftan, sözün tam mânasiyle, ölüm düğümü ile ihate edilmekte idi. Zira, hükûmete karşı harekete geçenler, yalnız şehir ve köy halk kitlesi değildi. Eski dihkan aristokrasinin mühim bir kısmı da bu harekete iştirâk ediyordu. İşbu, hususiyeti hesaba katarak, Karahanî daha doğrusu İlek Han'lar sülâlesi vasıtasiyle, göçebelilerin " çıplak elleri „ ile Mavera-ün-nehr'de iktidarı nasıl ellerine geçirdiklerini ve İslâm şarkın en " muktedir „ ve zengin sülâlesini devirdiklerini anlamak imkânı vardır. Onuncu asır sonu ile onbirinci asır başlangıcı Türkler harekâtı, hilâfet zamanındanberi tevarüs edilmiş olan bir çok köhne kaidelerin yıkılmakta olduğu bir zamanda, şarkın geçirdiği mühim dahilî bir krize tesadüf etmiştir. *İlekhanlar* ve onlarla beraber gelenler bu kriz esnasında Orta Asya'nın başına gelmesi muhakkak olan hâdiselerin icrasında, yalnız sun'î tatbikatçı rolünü oynadılar. Türkler bu harekâta yalnız bazı hususî vasıflar vermekle (göçebelikten oturak ziraat hayata geç - mekle) onu tâcil etmiş oldular.

Sâmânî sülâlesi hâkimiyetinin başlangıcından tâ sonuna kadar devam eden zaman zarfında, halk kitlesine karşı cereyan eden mücadele bu sülâle hükûmetinin karakteristik vasfını teşkil etmektedir. Burada ben yalnız iki vakayı kaydedeceğim. Eserini onuncu asırda yazmış olan Buhara tarihçisi Nerşahî'nin sözlerine bakılırsa, hakikî Sâmânî Devleti müessisi bulunan [9] İsmail Sâmânî, daha hâkimiyetinin ilk yılında Buhara'da (874) köylü isyanlarını tenkile mecbur olmuştur. Nerşehî'nin aslında verdiği malûmat şöyledir : " Eşkıyalardan biri, etrafına köylü serserilerden ve sabı-

[9] Malûm olduğu veçhile, Samanîler ondan daha evvel Orta Asyanın hükümdarı idiler. Fakat, o devirlerde yektâ bir devlet mevcut değildi.

kalılarından dört bin kişiyi toplayarak, Ramat'la Barkat arasındaki sahada çapulculuğa başladı. İş bunların (yâni asilerin) Buhara'yı zaptetmek arzusunda oldukları seyrini gösterdi. Bunun üzerine Emir İsmail, kendisinin *Sahib-aş-şurat'ı* bulunan ve ismine izafeten Buhara sokaklarından birini Alâ adı verilen Hüseyin-İbn-al-Alâ'ya müracaat ederek, onu eşkıyalara karşı mücadeleye gönderdi. Buhara memurlarının ve eşrafının mümessilleri (büzürgân ve mihtarân) Hüseyin-İbn-al Alâ'ya muavenette bulunarak eşkıyalara karşı mücadeleye girişirler ve onları dağıttılar [10]. Sülâlenin sukutunu gösteren yahut tasvir eden hakikî vaka ise şöyledir: 999 yılında Bugra Han, Buhara'ya yaklaştı. Sâmânî taraftarı propagandacılar hükûmeti tutmak ve düşmana karşı mücadelesinde yardımda bulunmak üzere, ahaliye müracaatla ricada bulundular. Hilâl-as-Sabi'nin verdiği malûmata göre, ahali mümessilleri kendi maslahat için fakıhlarına müracaat ettiler. Ve gûya bu sonuncular şöyle bir cevapta bulundular: " Eğer hanlılar (yâni Türkler) Sâmânîler'le din yolunda mücadele etmiş olsaydılar, onlarla mücadele etmek muhakkak bir vazife olurdu. Fakat, mücadele dünyevî refah için olduğundan islâmlara kendilerini mahvetmek ve kendilerini ölüme sevketmek dince yasaktır „ [11].

İşbu malûmattan istifade eden V. V. Bartold nihayet *"Türkestan„* adlı eserinde bu mevzua temas ederken: "Böylece umumun lâkaydisi karşısında meşhur bir sülâlenin sukutu cereyan etmiştir„ [12] gibi bir ifadede bulunmaya mecbur olmuştur. Maamafih, Sâmânîler'in sukutu üzerine onların malik oldukları eyaletler Türk fatihlerinin ellerine geçmiştir. Daha Selçukîlerin gelişine kadar, yâni 1040 yılı *Dendankan* muharebesinden evvel, merkezî Gazne'de olmak üzere, Orta ve Ön Asya'nın oldukça geniş bir sahasında, bir dereceye kadar yeni esaslara dayanan eski hilâfet nizam ve intizamının muhafazasına teşebbüs edilmiştir. Gaznevî Devleti ancak Sâmânî Hükûmeti'nin sukutu şeraitinden doğabilirdi ve ancak yukarıda bahsetmiş olduğum ve kendisine mahsus bir teşkilât olmakla beraber, pek mühim kuvvet teşkil eden gulâmlardan mürekkep Türk saray muhafız gücü sayesinde olabilirdi. Sâmânîler ahali kitlesine karşı mücadelelerinde dihkanlara istinat ediyorlardı. Buna dair hakikî malûmata on ve onbirinci asır vak'ayinâmelerinde bulabiliriz.. Lâkin, dihkan aristokrasisinin mühim bir kısmına karşı yürüttükleri mücadelelerinde yalnız kendi Türkler'den mürekkep muhafız gücüne istnat edebilirlerdi. İşte, bazı gulâmın elde ettiği baş döndürücü mansaplar ve mevkiler buradan geliyordu. Merhale ile serbest bırakılmış vaziyetine geçmek neticesinde, hattâ bazan bu

[10] Nerşahî, Schefer tabı, farsî metin, S. 79.

[11] V. Rozen, *Buhara'nıu Bugra han tarafından zaptına dair Hilâl-as Sabi'nin Rivayeti*, Z V. O., II, S. 275.

[12] t. II. S. 281.

vaziyete girmeden evvel, tamamiyle yeni feodal teşekküllerinin vücuda geldiklerini görüyoruz [13]. Kendi yükselişlerini sırf Sâmânî sülâlesine medyun bulunan ve satın alınan kullardan ibaret olan yeni " aristokrasi „ sonuna kadar kendi hâmilerine sadık kalmalı idi. İşler Sâmânîler için iyi cereyan ettiği müddetçe ve ayrı ayrı mümessilleri yeni araziler feth, halk harekâtını ve yahut merkeze karşı isyan eden dihkanları tenkil ettikçe, gulâmlardan türeme feodaller de, hükûmetin sadık bendeleri idiler. Fakat, sınıf mücadelelerinden doğan tezadların kaçınılmaz gidişatiyle, merkezî hükûmetin vaziyeti tamamiyle uçuruma doğru sürüklenecek bir hale gelir gelmez, bu yeni feodaller derhal kendi muhitlerinden devlet idaresi başına getirilecek olanın hükümdar olması şartiyle, yeni bir devlet ittihadının kurulmasını istihdaf eden kendi müstakil siyasetlerini iltizam ediyorlardı. Bu bakımdan Gaznevî Devleti kuruluşunda kimin ilk temel taşını vazettiği meselesi, dikkati calip hususî bir misâl olabilirdi. Ben burada şark tarihinde ismi meçhul olmayan Alp Teğin'i kastediyorum.

Yukarıda zikrettiğim Nizam-ül-Mülk'ün *" Siyasetnâmesi „* nin Sâmânî sarayına mensup bir gulâmın meslekî çığırına dair olan bahsinde şöyle deniliyor : " Eğer gulâmın şahsî meziyetleri ve kabiliyetleri herkesçe itiraf edilir ve büyük ve müsbet hareketlerde bulunup, herkesin ve devletin takdirkâr teveccühünü kazanırsa, otuzbeş yaşında bile Emirlik rütbesiyle taltif ve idaresine muayyen bir eyalet terkedilir. Alp Teğin Sâmânî Devleti tarafından terbiye edilmiş bir bende idi. Daha otuzbeş yaşında iken, Horasan sipehsâlârı oldu. Yemininde muhkem, namuslu, cesur olup keskin bir zekâya malik idi. Makul nasihatlarda bulunurdu. İnsan sever bir zat idi. Askerlere dostça muamele ederdi. Misafirperverliği, dindarlığı ve iyi kalpliliği ile meşhur idi. Hülâsaten Sâmânîler'in takdir ettikleri bütün evsafı haiz idi. Yıllarca Horasan Emiri olup 2700 gulâma ve Türkler'e malik idi [14]. Eserinin de gösterdiği veçhile Nizam-ül-Mülk'ün Gaznevîler'e karşı büyük bir hüsni teveccühü vardı ve onun bu tavsifinde mutat idealizasyonu görmemek kabil değildir. Nizam-ül-Mülk'ün verdiği malûmatın kıymeti, Alp Teğin'in filvaki malik olabileceği varit olabilen ve fakat kendisi tarafından tasannu edilen karakter vasıflarında olmayıp, bilâkis yeni yeni teşekküle mensup bir feodalin açtığı parlak meslek çığırına dair verdiği hakikî malzemededir. Şu suretle Sâmânîler devrinde, değil yalnız eski dihkan soyuna mensup aristokratlar yahut tavattun etmiş Arap aileleri yüksek askerî ve sivil memuriyetleri ihraz ediyorlardı,

[13] Nerşahî'de, yüksek gûlam zümresinin onuncu asır Buhara'sında bahalı araziler satın aldıklarını gösteren dikkata şayan bir bahis vardır. Schefer tabı, farisî metin, S. 29.

[14] Nizam-ül Mülk, Schefer tabı, farsî metin, S. 95 - 96.

memurin meratibine mensup feodallerle Türk kölemenleri dahi en büyük makamlara kadar yükselebilirlerdi. Hâl icabı olarak memuriyet meratibindeki yükselişler, arazi mülkiyeti ile her nevi emvali menkule ve gayri menkule taltifi ve ihsaniyle müteradif cereyan etmekte idi. İşte, nitekim ayni Nizam-ül-Mülk, Alp Teğin'in maddî vaziyetini şöyle tasvir etmektedir : " Horasan ve Mavera-ün-nehir dahilinde şahsî mülkü olarak beş yüz köye maliktir. Hiçbir şehir yoktur ki, orada onun sarayı, bağları, kârvansarayı, hamamı ve gelir temin eden birçok gayri menkul emvali (*mustagall*) olmamış olsun. Onun tümen tümen koyunları, yüzbin atı, katırı ve develeri vardır. Ve bütün bunlar hep Sâmânî Devleti hâkimiyetindeki sahada idi „ [15]. Şüphe yoktur ki, bizim müellifin verdiği bu rakamlar hakikî değildir. Lâkin, nekadar da mübaleğalı olursa olsun, parlak bir tercümeihale malik olan bu gulâmın elde ettiği servetle bıraktığı tesir, inkâr edilemez.

Onuncu asır ortalarına doğru, Sâmânî Devleti krizlerinden birini geçirmekte idi. V. V. Bartold, bu gibi anlarda askerî partilerin, Türk muhafız kıtalarının başında duranları vasıtasıyle, aşağı yukarı tekmil devlet umurunu kendi ellerinde [16] toplamaya muvaffak olduklarını göstermiştir. Bu zamanlarda birinci rol oynayan Alp Teğin idi. Emir Abdülmelik'in vefatından biraz sonra (961) Sâmânî sarayında Alp Teğin'in hâkimiyetinden ve her işe müdahale eden elinden kurtulmaya karar veren yeni bir fırka vücuda geldi. Buna Alp Teğin isyanla mukabele etti. O, değil Buhara'ya, Hindistan'ın şimal hudutlarına yakın bulunan Gazne'ye karşı sefer tertip etti. Gazne, filhakika ismen Sâmânî Devleti'ne dahil idise, hakikatta kendi Emiri vardı. Buraya varmadan evvel Alp Teğin kendi yerine tayin edilmiş olan Horasan valisi ile Belh civarında şiddetle bir muharebeye tutuşmak mecburiyetinde kaldı. Muharebeden tam bir muzafferiyetle çıktı [17]. Buradan Alp Teğin Bamlan'a, sonra Kâbil'e ve nihayet Gazneye gitti. Sonuncu şehri o, 962 yılında fethetti. İşte burada o, yeni kurmak istediği feodal devletin payıtahtını tesis ederek oturmaya karar verdi. Nizam-ül-Mülk Alp Teğin'in programını şöyle tasvir etmektedir : " Alp Teğin, Abû Cafer'le işini bitirdikten

[15] Ayni eser, S. 101 - 102

[16] V V. Bartold, *Türkestan*, II, S. 261 ve devamı.

[17] Mağlup düşman tarafından terkedilen karargâh, Nizam al-Mülkce f vkalade şayanı dikkat bir surette tasvir edilmiştir. Alp Tegin'in gülâmları, karargâhı yağmağa atıldılar. Orada : « atlar, katırlar, develer, gümüşten eşya, altun, dinar ve hatta kullar buldular. Bunların hepsini zaptettiler. Çadırları, halıları ve saireyi bırakarak gittiler. Şu kadar, ki Belh şehrinin civar ahalisi bir ay zarfında kendilerine lâzım olan eşyayı bu karargâhtan tedarik ettiler„ Bak: Nizam-al-Mülk S. 104.

sonra (bu onun mühim rakibi idi) Hindistan seferini tasarladı. Horasan'a ve bütün mülhakatına mektuplar göndererek ahalinin kendisine iltihak etmelerini istedi. Ganaime düşkün, hadsiz ve hesapsız insan sürüsü icabet etti. Alp Teğin kendi ordusunu kontrol ettiği zaman, karşısında hep genç ve iyi teçhiz edilmiş beş bin piyade ve onbeş bin süvari gibi büyük bir ordu buldu [18].

Rusça'dan çeviren : A. CAFEROĞLU

[18] Nizam-al-Mülk, farsî metin S. 106

SÜR YİĞİTİM ATINI

Sür yiğitim atını, ufuklar morlaşmadan,
Gurbet bitmez, yol uzar baht ile dalaşmadan,
Yâr evi seyran olmaz hasreti paylaşmadan,
Her dağ sana yol verir ateş çıksa taşından..

Sür yiğitim atını, zaman arkadan gelir...
Birgün görmek isteyen ömründen yıllar verirı
Aşka inanan gönül hasret odunda erir,
Varsın gözler boğulsun kirpiklerin yaşından . . .

Sür yiğitim atını şahlanmasın alkıştan,
Gözlerin bulunmasın arkanda yan bakıştan,
İçin sakın ürkmesin önüne çöken kıştan,
Yaksın güneş alnını,yeller essin başından..

Bir yaz gibi yeşerttin çölde gönül dalını,
Çala çala susturdun hasretin kavalını,
Mısrâlara söylettin bir ömrün masalını,
Anlamayan kafanın korkma çatık kaşından..

SITKI AKOZAN

F O L K L O R

A. VAN GENNEP

ÜÇÜNCÜ FASIL

— Başı 72 nci sayıda —

METODLAR

Folklor herşeyden evvel *müşahede usulünü* kullanır; folklorun bizzat tarifinden bunu anlamak mümkündür : Filvâki yukarıda söylediğim gibi folklor yaşayan ve günlük vâkıalarla meşgul olur. Bundan başka, günlük bir vâkıanın mukaddemeleri vardır ki ancak tarihî metod kullanmak sure - tiyle tefrik ve temyiz edilebilir; tarihî metod da, vakayii nakleden kimselerin şahsiyetlerinin tenkidi, yazılı kaynakların tenkidi, ilâ.. gibi muhtelif tâlî metodları ihtiva eder. Bu teknik o kadar iyi bir şekilde tedris ve o kadar malûmdur ki üzerinde ayrıca israr etmek zâit olur. Fakat üzerinde durulması icap eden nokta şudur ki, folklor yalnız tarihî bir bilgi, ve tarihin bir şubesi değildir. Ancak yavaş yavaş XIX uncu asrın, " tarih mânisi„ adlandırabileceğimiz hastalığından şifa bulmaya başlanıyor; bu hastalıkla malûl olanlara göre her günlük ve yaşayan şey ancak maziye, geçmiş şeye olan nisbeti içinde kıymeti haizdir, ve meşhur bir romanın teminde gördüğümüz veçhile; " Yaşayanlar ", " Ölüler „ e olan nisbetleriyle hesaba katılırlar.

Bu ruhî ve metodolojik hastalık o kadar yayılmıştır ki okumuş insanların pekâzı, bir eşya veya bir fiil karşısında kalınca, o eşyanın veya fiilin sadece arkeolojik veya tarihî kıymetini takdir etmekle kalmaktan kendilerini koruyabiliyorlar. İşte size çok yeni bir vak'a : Dostlarımdan biri küçücük bir zenci heykeli elde ediyor; görüyor ki heykelcik moderndir ve Av - rupa tesirinin izlerini taşımaktadır; bana diyor ki: "Madem ki bu eski birşey değil, küçük kızıma oyuncak diye veririm „. Ben ona cevap veriyorum : " Hayır, onu ihtimamla saklayın; bu, zamanımıza ait tahavvüllerin, meka - nizmasını kavrayabileceğiniz tahavvüllerin vasıtasız görülebilecek bir misâlidir; halbuki eski tahavvüllerin mekanizmalarını ancak kıyas veya farazıye yolıyle yeniden tesis edebiliyoruz. „

Görülüyor ki yaşayan, kabili tahlil, ilme hakikaten mevzu olabilecek vâkıa böylece istihfaf ediliyordu. Dostuma ilâveten şunları da söyleyebi - lirdim : " Torunlarımızın çocukları için bu heykelcik " tarihî ve arkeolojik", binaenaleyh kıymetli bir eşya olacaktır. „ Fakat, şunu itiraf etmeli ki, teşkil

edici unsurları dörtte üç nisbetinde ortadan kalkmış bir maziyi tetkik et - mek, bütün mudilliği ve kararsızlığı, sükûnsuzluğu ile kendini müşahedeye arzeden bir hali tetkik etmekten daha kolaydır.

Folklorla alâkalanan kimse herşeyden evvel tarihî noktai nazarı terk- edip yerine, hayvanları ve nebatları (ki bunlar da kolektif vâkıalardır, zira bunlarda fert kendiliğinden bir değişiklik yapamaz) canlı iken tetkik eden hayvanatçıların ve nebatatçıların noktai nazarlarını kabul etmek, binaen - aleyh " tarihî metod „ un yerine, " biyolojik metod „ u koymak icap eder.

Bu mülâhaza fevkalâde bir ehemmiyeti haizdir, ve tarihçilerin niçin uzun zaman folkloru istihfaf ettiklerini ve son asrın en iyi folklorcularının niçin tabiiyatçılar, jeologlar, biyoloji âlimleri, ressamlar, umumiyetle sanatkârlar veyahut ta, hiç olmazsa, mütebahhiri tavsif eden kabiliyetlerden fazla bilâvasıta müşahede kabiliyetine sahip bulunmuş âlimler olduklarını izah eder. XIX uncu asırda tarihe, tabiî ilimlere nazaran, yâni XVIII inci asırda çok yüksek mevkide tutulan tabiat müşahedesine nazaran tebehhüre verilen tefevvuk hissesi, bizim ilmimizin terakkisine o kadar mâni olan arkeoloji manisini de izah eder.

Fransa'nın herhangi bir köyünde, memlekete yabancı kimseleri gezin - tileri esnasında takip ediniz. Bir parçacık tahsilleri var mı, muhakkak kiliseyi ziyaret etmeye ve eski evler aramaya gidecekler, kapı ve pençerelerin üzerlerinde kakmalı ve oymalı taşlar önünde hayran hayran duracaklar ve her yerde " antika mobilyalar „ arayacaklardır. Köy halkını müşahede ve tetkik etmek, onların bugünkü örf ve âdetleri hakkında malûmat toplamak, *şimdi* ağacı nasıl işlediklerini, evlerini nasıl döşediklerini, köyde abanoz işçileri veya sanatkârane işler yapan demirciler olup olmadığını soruşturup araştırmak, mahallî rakıslarda, bir evliya ziyaretinde, bir vaftiz âyininde seyirci olarak hazır bulunmak akıllarına bile gelmeyecektir. Belki bundan Britanya gibi edebiyat ve seyahat merakının moda haline soktuğu yerleri istisna edebiliriz. Hülâsa, memlekette gezintiler yapanlar ölü olan şeyi ara - yorlar, bugün yapılan, canlı olan şeyi istihfaf ediyorlar, ve eskiden, bu taşların ve ağaçların oyulup işlendiği vakitlerde, bu işleme ve oyma işlerinin, daha tahsilli muasırlarının tıpkı bugün vâki olduğu gibi, bol bol istihfaf ettikleri şe'nî, hakikî insanlar tarafından meydana getirildiğinden şüphe bile etmeyorlar.

Folklorun nasıl bir -tâbir caizse- " ruhî tebdili istikamet „ bir "dönüş„ e lüzum gösterdiğini anlatabildiğimi umuyorum. Bu müşahede olunan " hâli hazır „ ı, hattâ, bir " hâli hazır „ gibi değil, bir istikbalin rüşeymi gibi te - lâkki etmek icap eder. Folklor, işte, kendi gayeleri yolunda, mukaddemlerin tetkiki kendisi için zarurî olduğu zaman tarihî usulü kabul ettiği içindir ki, içinde bulunulan anda yapılmış müşahedeyi " ananevî zincir „ (tâbir H. Husson'undur) tesmiye edilebilecek seriye ithâl ediyor; biliyor ki bu zincire

yeni ufak zincirler inzimam etmektedir. Folklorun bıraktığı intiba binaenaleyh, şudur : müşahede olunan vâkıa rüşeym halinde imkânları ihtiva etmektedir; halbuki tarihî vâkıa şu intibaı bırakır : bu vâkıanın bütün imkânları çoktan ifade olunmuş, bitmiştir.

Bu da bir biyolojist noktai nazardır; eğer onu kabul ve tatbik etmenin usulü bilinirse şekillerin ve faktörlerin (veyahut ta sebeplerin) kesreti, müz'iç bir hâl veya bir mânia olmak şöyle dursun, zâhirî kargaşalığa, muhakeme ve bilgi vasıtaltriyle nizam vermekten ibaret olan yüksek fikrî zevki temin eder. Biliyorum ki sosyolojinin başka şubeleri de ayni cehdi isterler ve ayni zevki temin ederler ; meselâ modern sınaî şartların derileştirilmiş bir araştırması için dahi hal böyledir. Herhangi bir sanayi şubesini, meselâ eldivencilik veya camcılığı alın, ve onun şekillerini ve faktörlerini tayin etmeğe çalışın: ilk anda nasıl müthiş bir mudillikle karşı karşıya bulunduğunuzu göreceksiniz. Fakat burada, umumiyetle, anket kuru ve statik bir şekil alır; onu tefsir etmek için ona canlı unsuru ilâve etmek lâzımdır; bu da âlimane bir şekilde yapılmış bir monografiye P i e r r e H a m p 'ın, " Marée fraîche ve Vin de Champagne „ (taze balık ve Şampanya şarabı) gibi, bilâvasıta ve haşin tasvirlerini mezcetmekle mümkündür.

Filhakika iktisat ilminde bu iki statik ve dinamik unsuru mezcedecek bir âlim, tarif icabı, içtimaî hayatın bu iki hususiyeti ile meşgul olan mo - dern folklorcuların yaptıkları gibi hareket etmiş olacaktır. Buna karşı eski folklorcular bu zarureti hissetmeyorlar ve, antika ve merak uyandırıcı eşya kolleksiyoncularının izini lüzumundan fazla takip ediyorlardı. Bu yüzdendir ki, Britanyalı olduğu halde P a u l S é b i l l o t, kendi memleketine bir terkip eseri tahsis etmemiş, keza memleketi halkının tam bir tasvirini vermemiştir; belki Luzel ve başkalarıyle beraber masallar, efsâneler top - lamak ve küçük, şayanı dikkat vâkıalara işaret etmekle kalmıştır; diğer taraftan ise, L e G o f f i c ve başkaları da biyolojik müşahedenin sıkı ve şiddetli metodunu tatbik etmemişlerdir. Erişilmesi icap eden gayeye, birkaç İngiliz, Alman ve İtalyan folklorcusu -bunların da sayısı çok değildirdaha çok yaklaşabilmişlerdir: Bilhassa R i c h a r d A n d r e e ve R a f f a e l e C o r s o bunlar arasında en çok temayüz edenlerdir.

Şüphesiz, günlük vâkıaları müşahede ederken onları, " bir müstevi üzerinde „ tamamen tasvir etmek güçtür, zira içtimaî vâkıalar, tâbir caizse, satıh değil, hacimdirler; her içtimaî vâkıa birbirinden farklı sayısız, ve hepsi birbirine tâbi, bununla beraber heyeti umumîyesi hususîleşmiş bir bütün teşkil eden vecihlerle kendini arzettiğine göre, onlara mücessem hendeseyi tatbik etmek lâzımdır.

Bu nokta üzerinde ısrarla durmak bizi uzağa götürecek, bütün sosyolojiye şâmil umumî bir nazariye koymamız icap edecektir. Esasen sosyologların çoğu iyi müşahitler değildir; hemen hemen hepsi tarihî metodu ve

psikolojik metodu sahasına nakletmekle iktifa etmişlerdir; biyolojik metodu tatbik etmemişler, keza, herhangi bir " kollektivite „ nin sinesinde şahsen, bilâvasıta ve uzun, devamlı müşahedeler de yapmamışlardır. Onun içindir ki, bütün bütün sosyolojinin yeni baştan yapılması icap ettiği söylenebilir. Lisaniyatçılar bize daha yakındırlar; onlar bilirler ki, umumî olsun, hususî olsun, her lisan daimî bir şekil değiştirme halindedir. Onun içindir ki birçok lisaniyatçıların folklorla uğraştıkları, ve birçok folklorcuların da lisaniyatın umumî cereyanlarından haberdar oldukları, hattâ çok defa diyalektolojide (lehçeler bilgisinde) mütehassıs oldukları görülmektedir. Pratik olarak biraz mahallî şiveleri bilmeden ve hususiyle lisanî meselelerle temasa gelmeden eyaletlerde anketler yapmak güç olur. Bu zaruret, yukarda zikrettiğimiz melez bir disiplini, " kelimeler ve eşya „ nın tetkikine ait disiplinin doğmasını mucip olmuştur; " *Wörter und Sachen* „ adıyle Meringer tarafından ortaya çıkarılan bu disiplin hiç olmazsa, bir yandan bize bazı teferruat hallerinde kıymet takdirine yarayacak tâlî unsurlar getirirken, diğer taraftan da lisaniyatçıların görüşlerini genişletmek hususunda fayda temin etmiştir.

Fakat, umumî problemlerin tetkikinde, başka bir metodolojik âlete, yâni *mukayese usulü* ne de ihtiyacımız vardır. Bir vakitler, dinlerin, edebiyatların ilâh.. tetkikinde " tarihçiler „ le " mukayese usulü tarafı „ (comparatistes' ler) arasında oldukça şiddetli mücadeleler oldu. Mukayeseciler her yerde zafer kazandılar; bu zarurî ve tabiî idi; zira tabiat ilimleri her devirde mukayeseci olmuşlardır, ve hattâ, ayni kategoriden vâkıaları kendi cevherlerine göre mukayese edip te, mahallîleşmelerine göre mukayese etmekten imtina etmek gülünç görünüyor. Bir hayvanatçı, Akdeniz balıkla - riyle Bengale Körfezi balıklarını mukayese edince ona kimse itiraz etmez. Halbuki biz folklorcular için bir Britanya halk masaliyle, bir Polineziya halk masalını, veyahut Romalılar'ın yapmak âdetleri olan bir dinî takdime ile, Meksikalılar'ın bir dinî takdimesini mukayese etmek kabahat sayılıyordu. Şunu kaydetmek lâzımdır ki bu nazarî mânia ve müşkilât başka ilimlerde de tamamiyle tasfiye edilmiş değildir, ve İranlılar'ın veya Çinliler'in psikolojilerine ait terkibî eserler meydana getirilmiş değildir, ve bütün psikoloji ilmimiz birkaç bin Orta Avrupalı (veya Şimalî Amerikalı -ki netice itibariyle aynidir) üzerinde yapılan tetkiklerin üstüne bina edilmiştir. Lévy - Bruhl Fransa'da psikolojinin bu sahasını mukayese usuliyle genişletmek tecrübesini ilk yapan âlimdir; fakat o da bu işi normi olarak Orta Avrupalı'yı muhafaza etmek suretiyle yapmıştır.

İmdi, bu sahada da, folklor yeni ve mühim vesikalar getiriyor. Köylülerin psikolojisi ilmî olarak yapılmış değildir. Mahallî (regionaliste) romanlarda birçok malûmat bulunuyor, fakat bunlar, " pathologique (marazî) olmadığı hallerde, istisnâî bir temayül ve karakterdedirler; yâni istisnaî

halleri tetkik etmeğe mütemayildirler. " Britanyalı ruhu „ veya " bask ruhu „ hakkında söylenen şey çok azdır; bunlar, " mistik Britanyalı „ gibi klâsik olmuş birkaç tip hesabına, ve bunlar kadar şayanı dikkat hususiyetleri haiz diğer ruhî tipler ve bu tiplerin tâlî tahavvülleri (variyasyonları) zararına olmak üzere, mütemadiyen tekrar olunan tasvir ve tahlillerdir. Folklorun bu hususî sahası hâlâ hemen hemen bâkir duruyor; ve ümit ediyorum ki bu küçük kitap bir araştırma hareketinin uyanmasına yardım edecektir. Nice üniversite ve lise muallimleri, nice ilk mektep muallimleri, doktörlar, hâli vakti yerinde mülk sahipleri vardır ki, artık psikolojinin sıkı ve ciddî metodlarına göre, kendilerini çerçeveleyen köy halkının " ruh„ unu, hem de roman gayesi veya herhangi bir tesir gayesi gözetmeksizin, tetkik edebilecekler, ve nihayet bir " Fransızların psikolojisi „ üzerine doğru ve mükemmel bir eserin temelini teşkil edecek malzemeyi toplayabileceklerdir.

Bu muhtelif metodların kullanılması sadece birtakım bilgileri değil, ayni zamanda bir " takt ", bir " el alışkınlığı ", bir " meleke „ ve bir dereceye kadar, muayyen bir fıtrî kabiliyet ister. İyi müşahede etmek için, peşinen neyi müşahede edeceğini bilmek, binaenaleyh araştırmanın mevzuu olan mesele üzerinde muayyen bir miktarda umumî bilgilere sahip olmak, tasfiye edilmiş olan nazariyeler ve hâlen cari olan nazariyeler hangileridir? -bu sonuncuları, yeni keşiflerin tesiri altında değişmiş görmeyi de hesaba katmak şartiyle- bilmek lâzımdır.

Tabiî ilimler ve fizik - kimya için doğru olan, biyolojik bir ilm olduğu nisbette folklor için de doğrudur. Keza şuna da dikkat etmek gerektir: rastgele vâkıaları değil, ayni kategoriden olan vâkıaları mukayese etmelidir. Nihayet, köylülere sorulan sualler, sadece onlarda bir ruhî muhalefet uyandırmayacak tarzda değil, ayni zamanda yanlış veya dolaşık bir cevap telkin etmeyecek şekilde sorulmalıdır.

Köylüler, kendilerine, başka bir içtimaî muhite mensup gibi görünen veya kendilerinden daha tahsilli hissettikleri şahıslara karşı bir nevi sıkılganlık duyarlar; onlara örflerine ve âdetlerine dair sual sorulduğu zaman, kendileriyle alay edilmek istenmesinden korkarlar. Bazan, menfaatlara bağlı nuanslı bir his de müdahale eder: Ben " kabyle „ lere (şimalî Afri - ka'da) ait toprak işleri üzerinde tetkikler yapmak hususunda çok güçlük çektim, çünkü şeyhler ve çömlekçiler beni, yeni vergilere elverişli eşya ve sanayi arayan bir maliye müfettişi sandılar. Fransa'nın içinde bu türlü mânialar daha azdır; bununla beraber evlerin içini ziyaret etmek, halk kap kacaklarını tetkik etmek ve köy yapılarının plânlarını tanzim etmek herzaman kolay değildir.

Maamafih, bütün folklor anketleri için kıymeti olan bir vasıta vardır : Bu da, başka yerlerde nasıl yapıldığını anlatmak, ve malûmat toplanan köy-

de de bunun böyle olup olmadığını sormaktır. Meselâ: Savoie'da, haşeratın gelmesine mâni olmak için hububat ambarına kurumuş bir kurbağa derisi asıldığı söylenir, ve *orada,* bu maksatla ne yapıldığı sorulur. Ve yahut, birkaç halk şarkısı çağırmaya başlanır, çok geçmeden köylüler de, size kendi şarkılarını söylerler. Muhtelif memeleketlerdeki evlenme merasimleri tasvir edilir, hazır bulunanlar kendi memleketlerinde yapılması âdet olanları size tasvir ederler...

Şüphesiz ki, folklor malzemeleri toplamak, bir nebatat veya taş, maden kolleksiyonu yapmaktan daha zordur; fakat buna girişmenin bir tarzı vardır ki, bu ilim sevildiği, köy hayatı da sevildiği takdirde, kısaca, ilmî çalışmaya, içtimaî ve fikrî mâniaları ortadan kaldıran sempati, ve XVIII inci asırda söylendiği veçhile " humanité = insanlık „ a katıldığı takdirde muvaffak olur.

En iyi anket, bilâvasıta ankettir; fakat bu takdirde büyük bir sahayı dolaşmak mümkün olmaz. O zaman bilâvasıta anket usulünün yerini *sual varakaları* (fişleri) na tutturmak icap eder. " *Revue des Traditions popülaires* „ in ve başka muhtelif ilim cemiyetlerinin neşrettikleri umumiyetle fazla girift, karışıktır. Tecrübe bana göstermiştir ki en iyi sual vak'ası, gayet kısa ve sadece iki veya üçü geçmeyen, fakat iyi tasrih tavzih edilmiş meseleye hasredilmiş olandır. Vâkıaları acele ve çok miktarda tetkik etmektense, metodlu şekilde ağır ilerlemek, meselâ, evlenme merasimlerinden işe girişmek, ve onları derin bir şekilde tetkik etmek; başka istikametlerde, meselâ nakil vasıtalarını, yahut, tenvir vasıtalarını, veya evliya ve azizlerin heykellerini ve onların makamlarına yapılan ziyaretleri, veyahut ta sihirbazlara ait itikatları.. ayni şekilde, inceden inceye tetkik etmek daha iyi olur. Bir sual varakası kısa, ve bilhassa vâzıh oldu mu, doğru cevaplar elde etmek ihtimalleri daha çoktur.

Hattâ menfi cevaplar dahi mühimdir: Bunlar çok defa, daha eski metinler mevcudiyettlerini tasdik ettikleri halde, filân veya falan âdet veya itikadın kaybolduğunu ispat ederler. O zaman, bu kayboluşun sebep ve âmillerini araştırmak muvafık olur, ki bu da umumî ve mukayeseli medeniyetler ilminin mühim bir unsurudur. Bu sahada da henüz yapılması icap eden bir sürü keşifler vardır.

Nihayet, toplanan vâkıaları bir harita üzerine nakletmek muvafık olur. Ben, Savoie eyaletinin 630 nahiyesinden 400 ü hakkında malûmat topladım: Bu malûmatın harita üzerine nakli bana " tevezzü mıntakaları „ nı tefrik etmek imkânını verdi, ki bu mıntakaların vaziyettleri, şimdiye kadar akla gelmeyen birçok problemleri düsturlaştırmak neticesine götürüyor. Folklorda *harita usulü* (" Cartographique „ metodu) nün tatbiki çok yenidir : Ben eminim ki, meselâ Britanya'da bu usûl beklenilmedik neticeler verecektir.

Fransızçadan çev : PERTEV N. BORATAV

ELMADAĞI

S. A. K.

..... 13 Temmuz 1925 de *Bâlâ*'dan atla Elmadağı'ndaki köylere çıktım. Elmadağı'nı, hayatı, tabiatı, bahtıyarlığı yazacağım. Bu sahifelerimi sakla. Hayatın, ruhun ihtiyaçlarını çiziyor.. Başımın üstünde derin gök var. Sabahleyin yola çıktım. Altı saatta dağın şahıkasına yakın *Teke* köyüne vardım. Bana bir difteri vakasını haber vermişlerdi. Yeşil, pınarlı, serin, hayat ve şetaret kaynayan bir köy. Kafamda *Rousseau* var ! *Nouvelle Heloise*'in bazı satırları, canlı tablolar gibi gözümün önünde yaşayor. Tabiat, tabiat bahtıyarlığı esirgemeyor. Canlı ve yaşanacak bahtıyarlık var ! Dağ insanları sâde ve misafirsever adamlar. Çınar altında kaynayan bir pınarın başındayım. içtim, içtim.. Dağ ve yayla havası insanı serhoş ediyor. Yorgunluğumu, çoraktaki güneşin kızgınlığını unutuyorum. Tabiat güzel tetkik ve müşahede levhaları sermiş. Peri minareleri, peri masaları, sel yatakları, kopmuş kayalar. Yalçın, sert, iradeyi kamçılayan, insanı dimdik tutan yalçın kayalar... Dağın şahıkasından Ankara küme şeklinde durgun yatıyor. Dumanlı ! Toprak buralarda, dağ silsilesinde çok yerde kırmızı.. Ekinler daha yeni sararacak.. Bol ekin var . . .

İnsanlara içim açıldı. Dinledim, söylüyorlar. Zengin tabiat ortasında fakir köylüler.. Heryerde berrak ve bol kumlu yataklardan fısıldayan, çağlayan sular akıyor. Su bol.. Köyde bir gece kaldım. Sabahleyin erken kalktım. Buradan *Beynam*'a ineceğim. Sonra dağ içinde *Tohumlar*'a gideceğim. 4 saatta *Beynam*'a indim. Hayatımda gözlerim ve kafam bu serin ve bahtıyar levhaları silinmiş görmeyecek.. Üzüm bağları arasından, inek ve koyun sürüleri arasından yavaş yürüyorum. Burada da ekinler zengin ve bol. Dağda yaylayan ve otlayan alacalı sürüler. İçim kaynayor. Tabiatı öpüyorum ! Ve düşünüyorum, sâkin ve sâde bir hayatı.. At üzerinde, ağaç dallarından kayısı koparıp yiyorum.. Altımda su akıyor. Dik yamaçlar ve yarlardan geçiyorum. Yamaçlarda birkaç ev yeşillik ve ağaçlık içine sokulmuş.. Değirmen suyu gürüldeyerek akıyor..

Tohumlar'da müstesna dakikalar yaşadım. Burasını çok beğendim. Geniş bir vâdi, kırmızı toprak.. Yeşil bir deniz gibi üzüm bağları. Ortadan su bol akıyor. Köy ağaçlar içindedir. Uzakta tepelerin arkasında Elmalı'nın şahikası duruyor. Baktım, baktım. Anadolu'yu tanımak lâzım. Hayatı, tabiatı, varlığı ve bahtıyarlığı tanımak lâzım. Köy doktorluğu, köy hocalığı, mürşidliği, mürebbiliği . . . insanlığı düşünüyorum, duyuyorum. Bahtıyar hoca, bahtıyar doktor, bahtıyar insan diyorum. Gençleri memleketin bahtıyar uclarına göndermek lâzım. Hayatı dolu bir kâseden bolca on-

lara içirmek ve onları kandırmak lâzım. Bahtıyarlık tabiattadır. Tabiat her zaman bahtıyar. Pınardan içilen bir bardak berrak su bile bahtıyarlık şarabıdır.

Ben köy doktorluğunu düşündüm. Köy hocalığını düşündüm. Dağların göğsüne kaçacağım. İnsan gibi yaşamak.. Dünyada tek bir hakikat yaşayor : *Tabiat*. Bu zaten yaşayan hakikattır.. Biz onu zorla sürüklemek isteyoruz. Fakat yine biz ona esiriz. Biz hakikatı sürüklemek isteyoruz, o bize kahkaha ile gülüyor. Kasabaya gece at üzerinde dönerken yıldızların doğuşunu seyir ede ede böyle düşündüm.

M U S İ K İ

HALKEVLERİ'NDE MUSIKİ

M. R. KÖSEMİHAL

" Halkevleri'nin musıkî faaliyetlerini tanzim yolları „ hakkında ÜLKÜ'nün sorusuna şu yazımla cevap veriyorum, ve kendi düşüncelerimi diğer meslekdaşların düşünceleri karşısına çıkarıp iyi bir mukayeseye böylece imkân hazırlanmış olmasından dolayı memnuniyet duyuyorum. " Müzik ve Sanat Hareketleri „ mecmuasındaki yazılarımdan bilhassa bir tanesinde " *Halkevleri'nde musıkî ve org* „ mevzuu dahilinde çok şeyler söylemiş, muhtelif en eski yazılarımda bile bu meseleye dokunmuş, galiba iki yıl evvelki bir *ÜLKÜ*'de yazımı Halkevleri'ndeki *koro kültü* meselesine hasretmiş, Cümhuriyetin XV inci yıldönümü münasebetiyle yine *ÜLKÜ* ve *Yeni Türk* mecmuasında çıkan yazılarımda *Halkevi Konservatuarları* meselesini ele almıştım. Galiba iki sene evvel A. Adnan Saygın'ın Halkevlerinin musıkî teşkilâtına ait bir raporu *ÜLKÜ*'de neşredilmişti. V. s... şöyle bir hafızamı yoklayınca mesele üzerinde çok düşünülmüş olduğunu, çıkmış yazıların zengin bir bibliyografyası bulunduğunu hatırladım. Halkevleri merkezi bu yazıların hepsini toplatıp bir kitap haline getirtse çok iyi ederdi diye de düşündüm. Filhakika, meselenin iyi bir programını çizebilmek için böyle bir peşin tetebbüe, yarım işlerin ve boşuna emeklerin neticelerini açıkça sayıp döken bir tarihçenin tesbitine ihtiyaç vardır kanaatındayım. En küçük işleri bile içeri alan istatistiklerden fayda hasıl olmuyor.

Bize en yakın memleketler olarak Bulgaristan'da ve Yugoslavya'da çeşit kulüplere bağlı musıkî cemiyetlerinin faaliyetlerini düşünmek bile Halkevleri musıkî işlerinin esaslı bir organizasyona (*para himmetine*, ihtisasa, programa ve tek merkezli teftiş ve idareye) bağlanmasından doğacak faydaları tahmine kifayet eder.

Protestan memleketler gibi kiliselerindeki halk toplantılarında en nezih koro, orkestra ve org musıkîleri ile en ciddî polifoni terbiyesi veren memleketlerde bile ayrıca binbir müzik cemiyetleriyle sanat kültürü verilmeye çalışılıyor. Camilerinde *polifonik musıkî* terbiyesi verilmek âdeti ve ananesi yer alamayacak olan memleketimizde büyük halkın kulak terbiyesi ile tek başına uğraşmak mecburiyetinde bulunan Halkevleri'mize ne ağır bir vazifenin mesuliyeti düştüğü kolay anlaşılır. İş ağırdır.

I. — *Musıkî*, güzel sanatların en *masraflı*, çünkü organizasyonu en dolaşık olanıdır. İlk madde olarak Halkevleri'nin merkez idaresi sanat işlerine

ayıracağı *külliyetli* paranın lâakal beşte üçünü yalnız musıki için harcamayı prensip itibariyle kabul etmelidir, ki buna henüz alışılamadı. Şeflere aylık, koristlere prova başında para, nota ve çalğı paraları, v. s...

II. — Her şehirin Halkevi kendi musıkî teşkilâtını kurmak için yalnız kendi muhitinde artist ve öğretici geçinen bir iki iş başı ile iktifa ederse meselâ İzmir Halkevi'nin çıkaracağı iş ile Diyarıbakır Halkevi'nin çıkaracağı iş arasında daha uzun yıllar için seviye tecanüsü meydana gelmez, geri seviyeli çalışmaların ise terbiyevî hiçbir değeri bulunamaz. Şu halde, ikinci madde olarak, hiç olmazsa doğu ve batı *büyük* şehirlerimizin Halkevleri'ndeki musıkî çalışmaları arasında ayni bir yüksek seviyenin muhafazası temin olunmalı, bunun için de her merkez -kendinde yoksa- diğer şehirlerden, Türk bulunmadığı takdirde ise ecnebilerden, mutlaka şu dört koldan birer iyi musıkîci temin etmelidir : çok usta bir piyanist, çok usta bir kemancı, tahta ağız çalgılarından iyi anlayan bir musıkacı, bir de bakır ağız çalgılarından iyi anlayan musıkacı.

Eline temiz para 150 liradan aşağı aylık geçecek, bundan aşağı bir ücret için kontrat imzalamağa razı olacak musıkîci iyi iş göremez. 150 ye razı olacak kimsenin değeri de iyi tahkik olunmalıdır: pratik düşünelim.

Bu öğreticiler icabında hem iyi ders verebilecek, hem konsere çıkabilecek ve baş tutacak kuvvette olmalıdırlar. Piyanist hem *solist*, hem *refakatçı*, hem *koro şefi* olabilecektir. Öyle piyanistler vardır ki iyi çalarlar, fakat *refakat* edemezler.

Kontratlarda ve nizamnamede her öğreticinin işi iyi tasrih edilmelidir: bu işin tertibi bile başlı başına bir mesele ve sanattır.

III. — İlk iki madde daha baştan bir *Halkevleri musıkî işleri baş müdürlüğü ve müfettişliği* ihdasındaki lüzum ve ehemmiyeti meydana kor. Tatbik oluncak programı, tedris sistemini, *koraller* albümünü bu merkez hazırlatıp bastırır, dağıtır, tatbikatı kontrol eder..

IV. — Halkevleri'nde şimdiye kadar yapılan musıki işleri *müsamerecilik* çerçevesini yalnız İstanbul ve Ankara Evleri'nde " nadiren „ aştı.

Müzikli müsamereler tertibi de gerçi lâzımdır, fakat *gaye* bu olamaz. Müsamere tâbirinden şunu anlayorum: meselâ eli yüzü düzgün kız çocuklara renkli kâğıtlardan sanatlı elbiseler giydirilerek büsbütün sevimli bir hale getirilirler; elektrikli ziya oyunları altında, hafif bir iki müzik refakatıyle, şairane dekorlar ortasında bu çocuklara iyi hazırlanmış hareketler, şairane tablolar yaptırırlır; hoş bir şeyler meydana gelir. Toplanan seyirciler eğlenceli bir iki saat geçirirler. Masraf da olmaz. Böyle şeylere " *art d'agrément* „ denir ki musıkî kültürü ve asıl sanat terbiyesi ile hiçbir alâkası olmayan işlerdir.

Halkevleri, *musıkî gayesi* olarak, miniminileri ciddî ve klâsik bir musıkî tahsiline meccanen başlatacak birer konservatuar nüvesi kurmağı ilk

terbiyevî iş olarak ele almalıdır.. İstanbul gibi konservatuarı mevcut bir şehirde bile, topografya ve yol şartlarının dağınıklığı dolayısıyle, Kadıköy, Üsküdar, Aksaray gibi muhtelif yerler Halkevleri'nin böyle birer *semt musıkî okulu* açmaları lüzumundan gerek yine bu sahifelerde, gerekse *Oluş* mecmuasındaki son yazılarımda sebepleriyle bahsettim. Bu okulların adı doğrudan doğruya " *konservatuar* „ olur; bütçesine şehir idareleri de yardım edebilir: devam edecek çocuklar Evin müsamere ve eğlencelerine iştirâke kayıt ve şartsız mecbur edilmemelidirler; onlar sadece küçük talebeler olarak çalışırlar: kart talebelerden fayda beklemeyin.

Avrupa ve hele Amerika'da *org* aynı zamanda lâik bir çalgı oldu: sinema, otel ve okul salonlarına bile koca orglar yerleştiriliyor; dinî olmayan bir edebiyatı teşekkül ettiği gibi, klâsik senfonilerin naklen yazılmış olanları da üzerinde çalınıyor. Başlı başına bir orkestra, hattâ orkestradan daha büyük bir orkestra. Solo olarak çalar, koroya, solistlere refakat eder, polifoninin bütün esrarını sindire sindire verir. Millî havaları da armonize edilmiş halleriyle çalabilirler... İstanbul ve İzmir kiliselerinden sonra ilk lâik konserleri için İstanbul Amerikan Kolleji'ne de bir tanesi konan bu âlet, hiç olmazsa başlıca Halkevleri'miz için bir sanat hazinesi olacaktır. Gerçi büyük bir org vasatî *kırk bin* liraya alınıyor, fakat konserleri tek bir organist tarafından idare edileceği için sonradan onun aylığından başka bir masrafı yoktur.

İstanbul Robert Kolleji'nin bundan tamam 25 sene evvel kurulan muazzam orgunu Bay E s t e n s ismindeki üstad idare ediyor; boş saatlerinde Kollej'in musıkî ve koro öğretmenliğini de kendisi yapıyor. Seyyar bir organist bir ay Ankara Halkevi orgunda, bir ay İzmir Halkevi orgunda, bir ay İstanbul Halkevi orgunda, v. s., konserler verebileceği gibi, emre âmade birkaç âlet mevcut olduktan sonra aynı zat piyanist gençlerimizden birkaçını da kontrat mucibince az zamanda organistliğe alıştırabilir. Org meselesi çok mühimdir : *koro kültü* bu âletin terbiye ve yardımına dayanırsa köklü bir şekilde tutunmuş olur; Avrupa musıkî tekniğinin temeli budur.

V. — Halkevi, musıkî folkloru vâdisinde (fonograf ve sinema makineleri yardımıyle olmak üzere) tek merkezden idare olunacak derlemeler yapmak, bunlarla beynelmilel alâka temin edecek kuvvette, metoduna sıkı sıkıya bağlı arşivler kurup yayınlar yapmak, işe şimdiden başlamak vazifesiyle de mükelleftir.

Bütün musıkî işlerimiz -konservatuar, opera, konserler gibi sahalarıyle- hep verimli bir organizasyon çağına doğru adım attı. Himmet ve cömertliğe baş makamlar alıştı. Halkevleri bu elbirliğinde sanıldığından daha fazla yardımcı olacaktır ve ona göre vaziyet alınmalıdır.

Müteferri programlara geçmeğe yerim kalmadı. Nekadar masrafa, ne gibi esas gayelere ve ne kuvvette bir meslek ihtisasına ihtiyaç bulunduğunu

göstermekle iktifa ettim. Esasen teferruatı bir komisyonun tespit etmesi daha doğru olur: şu şartla ki böyle bir komisyonda salâhiyetle iş görebilecek âlim meslekdaşların sayısı üç beşi geçemeyeceği için böyle şahsiyetleri seçmekte, birbirine zihniyetçe zıt kafaları bir araya toplamamak maddesinde dikkatli davranılmalıdır.

Mesleğimiz *plâna* ve *paraya* muhtaçtır. Sesler arasındaki esrarlı bir riyazîye ve intizamdan ibaret olan musıkî, kurumları ve işleri bakımından da nizamlı olmaya muhtaçtır.

Selâm havaları çalacak bandoları, fantezi dans havalarını geveleyecek takımları henüz Abdülmecit sarayı Tanzimat'la beraber kurmuştu; irticalî ve fantezi musıkî işleri görmek devresini meşrutiyetten çok evvel geçirdik. Yeni musıkî işleri olarak ayni irticalî şeyleri ihya edemeyiz. İlk adım olarak *Balkanlı komşularımızı bir hamlede geçmek* gibi mesuliyetli bir yarış kalkınması ile mükellefiz. Halkevleri iyi musıkîyi yurdun dört bir tarafına yaymakla mükelleftir.

T A R İ H

ORTAZAMAN TÜRK - İSLÂM DÜNYASINDA

ÂDETLER

Prof. A. MEZ

— Başı 72 nci sayıda —

İbn al-Mu'tazz Bağdat'ta isyan etmiş olan zencilerin icra ettikleri gayri insanî fezahatlerden altında "ölümden evvel kazıklanma fiilinin „ icra edildiğini söylüyor [128]. Cezaların en ağırı cenazenin yakılması idi; çünkü bu ceza ruhun mahvolması demekti.. Tahribin bu son derecesi şununla zahir oluyordu ki cesedi yakılan bir adam için para tediye edilemiyordu [129]. 312/924 tarihinde saray derununda yakalanmış olan bir casus idam edildikten sonra çarmıha gerildi, üstüne kenevir ve stübeçten bir örtü örtüldükten ve neft sürüldükten sonra yakıldı [130]. 392/1001 senesinde şahsına kin beslenilen bir memur öldürüldü, cesedi halk tarafından mezarından çıkarıldıktan sonra yakıldı [131]. *Bildğime göre o zamanki Müslümanlar tarafından hiçbir kimse diri diri yakılmış değildir* [132]. Yüzmek fiili yalnız Afrikalı Fatimî'lerde vardı. Garpte pek çok tahribat yapmış olan bir asi yalnız Biskrah'da üçyüz bin hurma ağacını sökmüştü; 341/952 senesinde yakalanınca diri diri yüzüldü, içi saman ile doldurulan derisi teşhir edildi [133]. Memleketin Fatimîlerden olan fatihi Cavhar'ı çok yormuş olan bir çete reisi hapishanede kendisini öldürmüştü; öldükten sonra derisi hapishanede yüzülmüş ve Kahire ile eski Kahire arasında teşhir edilmişti [134]. Fatimîlerden al-Mu'izz de Şamlı zahit bir adamı muhalefetkârane sözler söylediğinden dolayı kırbaçlatmış ve diri diri derisini yüzdürmüştü. Bir yahudi olan yüzücü ise merhametinden bıçağı hemen adamın kalbine sokmuştu- Bu bir efsâne olup

---

[128] Dîwân I, 129.

[129] Bugün böyle olduğu gibi eski zamanda da böyle idi, bak, Abûbekir'in âsi araplara karşı olan şartları; " sizden ganimet aldığımız şeyleri muhafaza ediyoruz. Siz ise bizden ganimet aldıklarınızı geri veriyorsunuz.

Bizim ölülerimiz için kan bedeli ödüyorsunuz, sizin ölüleriniz ise ateşte bulunacaklardır. (Belâdorî *Futûh* s. 95). O zamanlar islam kumandanı duşmanlarının cesetlerini hakikaten yakdırıyordu. (*Belâd.* s. 96.) —Yunanlılar'da kan bedelinin ilgası cesetleri yakma âdetinin gittikçe çoğalması ile alâkadardır.

[130] *Misk.*, V, 208.

[131] Wuz., s. 471.

[132] Hâlife al-Mu'tadid'i şübhe altında bırakan böyle bir intikam f'ili hakkında tek bir hikâye vardır: *Jâq Irşâd* VI, 494 f.

[133] Kit. al-'uyûn IV, 252 f.

[134] Jahjâ ibn Sa'îd, fol. 100 a, Maqrîzî, *Chitat* 413.

bizim al-Mu'tazz'den bildiklerimizle taban tabana zıttır [135]. Maqrîzî Mısır'dan hayâl mahsulü verdiği birtakım malûmatta mücrimin başına gübre böceği koyarak üstüne de ateş kırmızısı renginde bir örtü koymak suretiyle yapılan işkencenin Mâlik en-Nâsir'in zamanında çok sevildiğini söylüyor ki böcekler bir saat zarfında mücrimin beynini delerek onu öldürüyorlarmış [136]. Herhalde kadınlardan kurtulmak istediği zaman kadınlardan birtakımını sandıklar içine çivileyerek Nil nehrine salıveren mecnunların tahta geçmelerine ancak Mısır'da tahammül gösterilebiliyordu [137]. Mamafih Mısırlılar'ın aleyhlerine olmak üzere bazı ibret makamında icra edilen zulüm ve itisaf masallarını bilhassa hıristiyanlar uyduruyorlardı. Bu cümleden olarak bu delinin Kudüs Patriki Orest'i müthiş işkencelerle öldürmüş olduğunu söylemektedirler. Kilise mukaddes Orest'in namını şehit olarak mayıs ayında tebcil ederlerse de bu zatın İstanbul'da öldüğünü onun hıristiyan asırdaşı Jahyâ İbn Sa'id üç yerde temin etmektedir [138].

Bağdat'da taht etrafındaki mücadeleler de zulûm ve itisaftan uzak geçmeyordu; başlıca dinî ürkeklikle tahrik edilen bu mücadelelerde Halifenin kanı akıtılıyordu [139]. Fakat bunlar tektük vak'alar halinde olduktan başka bu hususta nakledilen en eski rivayetler de dahi halkın muhayyilesi birlikte çalışıyordu. 255/869 tarihinde Halife al-Mu'tazz azledildi. Hemen onu müteakip dünyaya gelen Mas'ûdî onun ölümü etrafında muhtelif noktai nazarların mevcut olduğunu yazıyor; bazılarına göre Halife tabiî bir ölümle hapishanede ölmüş, bazılarına göre ise açlıktan terk-i hayat etmiştir. Bir üçüncü noktai nazar, Halife'nin sıcaktan kaynayan bir hamamda boğulduğunu ve nihayet dördüncü bir mütalea da bu hamamda buzda dondurulmuş su içirilerek karaciğeri ile bağırsaklarının çatladığını kabul etmektedir [140]. Daha sonra olan Abûlfidâ'ya gelince; Halife'nin diri diri duvara sokulduğunu söylüyor [141]. Onun halefinin ölümü hakkında daha vahşiyane muamele yapıldığı bildiriliyor: bu zat hançer darbesiyle öldürülmüş veya boğulmuş veyahut ta halı ve yastık altında boğdurulmuştur. Ölünceye kadar yumurtalıkları burulmuş veya iki tahta arasına sokulduktan sonra iplerle sarılmış olan tahtalar Halife ölünceye kadar sıkı sıkıya çekilmek suretiyle bu ölümün vaki olmuş bulunduğunu da rivayet ederler [142].

[135] *İbn al-Chauzî*, 111 a.
[136] *Chitat* I, 426.
[137] *Jahja ibn Sa'îd*, fol. 123 .
[138] Schlumberger, *Epopée. byz* II'e s.208
[139] Bizce lüzumsuz görünen birçok zulümler başlıca bu ürkeklikten ileri gelmiştir. Marco Polo (II, 5) büyük han'ın Nayan'ı bir halıya sardıktan sonra ölünceye kadar sağa sola y arladığını anlatıyor, " çünkü günese ırşı ve yere akıtmak istemediği kendi kanından bulunuyordu. „
[140] *Mas.* VIII, 4
[141] *Annalen*, sene 255.
[142] *Mas. VIII*, 11.

Daha sonra gelen İbn al-Athîr da 296/909 da öldürülmüş olan Halife İbn al-Mu'tazz'dan bahsederken yumurtalıkları sıkılmak suretiyle öldürüldüğünü [143] hikâye ediyor; halbuki daha eski kaynakların hiç birisi bu malûmattan haberdar değillerdir.

4./10. uncu asırda Bizans teamülüne tevfikan tâc ve tahıt gözleyenlerin, emellerinin tahakkuku imkânını kaldırmak için gözleri köredilmeye başlandı. Sıra itibarıyle bunların birincisi azledilmiş olan Halife Qâhir'dir ki adamları yeminlerinden halâs etmekten ve kadı ve adlî kâtipler karşısında istifadan imtina ettiği için bu âkıbete uğramıştı (322/934) [144]. Bu Halife'yi sabiilerden Ahmed ibn Abûhasan nâr-ı beyza haline getirilmiş bir tırnakla kör etmişti [145]. İkinci zat al-Muttaqî idi; Türk muhafız kıtaları kumandanı tarafından köredilmişti; kumandan gözleri yaralanan Halife'nin ve kadınlarının feryadını bastırmak için tanbur çaldırmıştı (sene 333/944) [146]. Buyîler tarihinde 400/1000 senesinde gözleri köretmek pek makbul bir hareket oldu; halbuki daha evvel yâni 357/967 senesinde Halifelerden biri tehlikeli bir Abbasî hükümdarının, 366/976 senesinde de Buyîler'den bir sultan, mevkiinden azlettiği vezirinin yalnız burnunu kestirmişti [147]. Bu muamelede Bizans mektebi marifetlerindendi.

Asmak suretiyle idam mutad değildi; böyle yalnız bir tek vak'ayı 450/-1058 den biliyorum [148]. Zehirleme suretiyle idam da binlerce sene evvele ait eski bir teamülden beklenilen rolü oynayamayordu.. Bugünkü şarkta fantezinin işe karıştığını düşünen bir kimse nakil ve hikâye edilen pekâz vak'anın yarısını tarh ve tenzil edecektir. İşte bunlardan bir vak'a : Pişmiş yumurta ile zehirleme en eski ve o devirde muasır kaynaklarda seksenini bol bol bulmuş olan bir ölüm kurbanının şahsî şüphesi olarak tasvir edilmekte [149] ve buna mukabil sonraki kaynaklarda hakikat olarak gösterilmektedir [150]; halbuki en iyi kaynaklara dayanan *Kit-al-'ujûn* ölüme sebep olarak ishali ileri sürmektedir [151]. Halife (169-170/785-786) al-Hâdî zamanında cereyan eden ilk zehirleme vak'alarından birinde şöyle denili-yor : " Fakat başka türlü de hikâye edilmektedir „ [152]. Halife al-Mu'tadid'in ölümü münasebetiyle vaki olan dedikoduyu muasır Mas'ûdî şöyle hikâye eylemektedir : Ölümünü İbn Bulbul'un zehirine atfediyorlardı, bazıları, Wasîf'a karşı çıkardığı seferin yorgunluğuna Halife'nin vücudunun tahammül edemediğini, diğer bir kısımları ise cariyele-

[143] *VIII*, 13.
[144] Jahjâ ibn Sa'îd 86 a; *Mısk V*, 456; İbn al-Athîr VIII, 211.
[145] 'Ujun al-hadâ'iq IV, fol. 142 a.
[146] *Mas. VIII*, 351; *Elias Nisib.* 212 Thâbit ibn Sinân'a göre.
[147] İbn al-Athîr VIII, 431 ve 497; Jâq. *İrşâd* V, 349.
[148] es-Subkî, *Tabaqât* II, 293.
[149] Amedroz, Wuz : da s. 19.
[150] Meselâ *Zubdat al-fikrah*, Paris, 193.
[151] 107 a.
[152] *Mas.* VI, 266.

rinden birinin onu terini sildiği bir mendil ile zehirlediğini söyledikleri gibi daha birçok rivayetler de ağızlarda dolaşıyordu [153].

Nisbeten en fazla zehir Buchârî sülâlesi tarihinde kullanılmış olduğunu daha sonra gelen Mirchond söylüyor. Maamafih daha eski haberlerle eyice mukayese edilince herhalde zehir dozunun pek ziyade indirilmesi lâzım gelecektir.

Mu'tadid ile al-Qâhir'in hükümdarlar arasında pek zalim mizaçta oldukları rivayet edilir. Evvelkisi hakkında hikâye edildiğine göre, bu zat kurbanlarının ağız, burun ve kulaklarını tıkadıktan sonra bir körük ile damarlarına, bir tulum gibi şişinceye kadar hava kabarcığı sıkarmış ki bunu müteakip ta şakak damarları açılınca hava kan ile beraber ıslık gibi ses vererek dışarıya çıkarmış [154]. Hakikate daha yakın olduğu kadar zaten sair hususlarda da mekrûh olan şahsiyetine daha çok yakışan vakalar al-Qâhir tarafından ika' edilmiştir. Bu hükümdar huzurunda iki kişiyi kuyuya attıktan sonra kuyunun kenarına elleriyle sarılarak yalvarmakta olan bir tanesinin ellerini balta ile kesmişti [155]. Feld marşal Mûnis'in sukutunda evvelâ Jalbaq'ın oğlunun başını balta ile kestirdikten sonra babasına göndermişti ve babası oğlunun başını öpücüklere boğmuştu; ondan sonra Jalbaq'ın da başı kesilerek her iki kesik baş Mûnis'e gönderildi ve Mûnis de Halife'nin önünde bir abdesthanede koyun boğazlanır gibi boğazlandı. Üç kafa da köşkün büyük meydanında halka gösterildi ve tahnit edildikten sonra başların muhafaza edildiği ve pek eskidenberi sarayda bulunan oda (*chizânat er-ru'ûs*) ya nakledildi [156]. Sonradan gelen İbn al-Athîr'in tek olan rivayetine göre Halifeye bu hareketinde yardım etmiş olan askerler bu yardımlarından dolayı müteessir olmuşlardı [157]. Qâhir tahta temellük iddia eden bir Abbasî prensini diri diri duvar içine sokan tek hükümdar idi [158]. Emir 'Adududdaulah (vefatı 372/982) kendisine gammazlık ettmiş olan veziri ile muavinini fillere çiğnetmiştir [159] ki bu zamanlarda bu nevi ölüm cezasına ait tek misâli teşkil eder.

İşkenceli bir ölümü beklemenin haricinde hayatını ihtiyarı ile bitiren ölüm vak'ası bütün bu devir esnasında yalnız iki defa hikâye edilmektedir. Sâmânî vezirlerinden birinin oğlu olan bir kâtip -ki aynı zamanda ısırıcı bir heccavdı- kuvvei hicviyesinden dolayı herkesin çekinmesini mucip oluyordu,

[153] *Prair.* d'or VIII, 211.
[154] *Mas.* VIII, 116, 160.
[155] *Misk.* V. 446.
[156] Thâbit ibn Sinân'a göre *Misk.* V. 423.
[157] İbn al-Athîr VIII, 194.
[158] *Misk.* V, 421; İbn al-Cauzî 45 a; *Zubdat al-fikrah*, Paris, fol. 225 b; İbn al-Athîr VIII, 193.
[159] *Misk.* VI, 481, 517. 'Adududdaulah'de evvelâ harp filleri kullanmıştı (*Misk.* VI, 464).

fakir düşerek kendi hayatına son verdi [160]. İkinci vek'a şudur : Hekim İbn Gassân hastalığından ve yabancı bir köleye sevgisinden dolayı *Kalwâdâ*'da suya atılarak boğuldu. Bu zat bir hıristiyan idi [161].

Daha 100/700 senesinde Halife esirlerin demir boyun halkalariyle işkence edilmemelerini emrettmişti [162]. Hârûn er-Raşıd zamanının şeriatçıları esirlerin hazineden ıt'am ve ilbas edilmeleri lüzumunu ahkâm olarak ortaya koymuşlardı; bir esire her ay 10 dirhem verilmesi icap ediyordu. Hattâ yaş ve cinsiyete göre farklı olan elbise tesbit edildiği gibi buna mukabil zincirli olarak sokaklarda dolaşıp dilenmeleri de menedilmişti [163]. Halife (279-289/892-902) al-Mu'tadid'in bütçesinde Bağdat hapishanelerindeki mahbusların iaşeleri, su ve sair maişet medarları için her ay 1500 dinar ayrılmıştı [164]. Bu mahbusların yaptıkları işlerin bir delilini pantalon bağı *(likak)* örgüsü teşkil ediyor ki bugün bile Bağdat şehrinin en güzel sanat örgüsüdür.

" Hapishanede pantalon askısı örmeyi öğreniyorum „ [165]. 4./10. uncu asrın başında vezir hergün mahbusları ziyaret eden ve onlara ilâç dağıtan hapishane doktorlarını ısmarlayordu [166]. Mısır'da ise Fatimîler zamanında hapishaneler iltizama veriliyordu ki çok para kazanmayı mümkin kıldığı için hükûmet tarafından iltizama verilen müessesatın en mergubu bulunuyordu. Hapishaneyi iltizame alan şahıs her bir esirden ayda altı dirhem alıyordu ki hapishaneye girerken mahbus tarafından tediye edilen para, mahbus hattâ pek kısa bir zaman için dahi tevkif edilmiş olsa, bir daha geriye iade edilmiyordu [167].

Müslümanlar'ın hasenat için ayırdıkları paraya şer'an asgarî yüksek bir had tayin edilmişti: bir Müslüman her sene enaz servetinin % 2 1/2 sini (varidatının değil) bu hususa sarfedecekti [168]. Bununla beraber gerek sofuluk ve gerek dünyevî maksatlarla hayır ve hasenat hususunda süs ve ziynet te nazara alınmıştı. Herat'da zengin bir âlim (vefatı 378/988) kendi hesabına altın bastırmıştı ki mutad kıymetin bir buçuk misli fazla kıymette idi. " Fakirin eline bir kâğıt tutuşturduğum zaman içinde gümüş bir para bulunduğunu zannederek sevinir; kâğıdı açup ta altunun sarı rengini görünce sevinci iki kat olduğu gibi bu altının diğerlerinden daha fazla bir kıymette olduğunu görünce de sevincine bir had tayin olunamaz „ [169]. Aynı zamanda âlim olan zengin bir tacir (vefatı 351/962) diğer bir âlime bir kitap göndermiş ve her iki yaprakta bir altın sikke koymuştu [170]. Bağdat'da

[160] Jatîmah IV, 7.
[161] Abulqâsim, s. 83.
[162] Fragm.. *hist. arab.*, s. 63.
[163] *Kit-al-Charâc*, s. 88.
[164] Wuz., s. 21.
[165] İbn al-Mu'tazz, Baihqî, *Mahâsin*'inde ed. Schwally, s. 571; *Dîwân* 'da yoktur.
[166] İbn al-Qiftî, s. 193.
[167] Maqrîzî, *Chitat* I, 89.
[168] Meselâ *Kaşf el-mahcûb*, s. 315.
[169] İbn al-Cauzî, 128 a; *es-Subkî* II,
[170] *es-Subkî* II, 222.

bir kuyumcu reçel ve şekerlemelerden bahseden meşhur bir halk vaizine ertesi günü beşyüz tane peksimet göndermişti ki herbirinin içinde bir altın sikke bulunuyordu [171]..

Şair Câhizah (vefatı 324/936) çok büyük sıkıntı içinde bulunuyordu; evi bomboştu. Kendisini ziyaret eden bir memur lüzumu olan birçok eşyayı birlikte getirmişti: halılar, birtakım edevat ve levazım, zahire ve köleler.. Bütün gece şairle sohbet ettikten sonra şaire 2000 dirhem verdi. Evden dışarıya çıkınca da misafiri olduğu dostuna : " Evine dikkat et, içindekilerin hepsi sana aittir ! „ [172] diye vesâyada bulundu. Bir kâtibin sofu validesi her akşam bir okka ekmeği başı ucuna koyduktan sonra ertesi sabah sadaka olarak fukaraye dağıtmasına oğlunu alıştırmıştı. Oğlu bütün ömrünce bu itiyadını muhafaza etti [173]. Hurmaları ile meşhur olan Kirmân'da yere düşen hurmaları toplamayıp fukaraya bırakmak âdeti yeretmişti " öyle ki kuvvetli rüzgârlar esince fukaraya sahiplerinden fazla hurma düşmüş oluyordu „ [174]. Sevgililer arasında teati edilen hediyeler münasebetiyle de müşkilpesendane incelikler nazara çarpardı. Bir limon saksısı göndermek münasip olmazdı; çünkü dıştan güzel olmasına mukabil içten ekşi olduğu için meşum bir alâmet ifade ederdi. Ekseriya mâşuka bir elma gönderirdi ki: "O elmanın içinde akrebin kıskacı gibi kadının dişi beresi bulunurdu „ [175]. Bu Roma dünyasının âdetleri arasında bulunuyordu [176]. Ve yahut bir şair kıymettar bir örtüye ibdâ ettiği mısrâlarını işlettikten sonra onu sevdiği muganniyeye hediye ederdi [177].

Peygamber yetim olduğu için yetimelere bilhassa şefkatini dökerdi; fakat onları yetimhanelere doldurmazdı. İsfehan'da bu cümleden olmak üzere bir âbit zat her cuma yetimleri evine götürür ve orada onların başlarına merhem sürerdi [178]. Buna mukabil hastahanalere ait vakıflar vücuda getirmek sırf dünya umuruna ait işlerdendi; sofular doktorluğa ait ihtimamlarla meşgul olmak isttemezlerdi. Hastahanelere verilen isim *(Bîmâristân)* İranî asıldan olup kur'an dilinden gelmiş değildir. İslâmiyet'te ilk hastahaneyi inşa ettiren zatın al-Walîd ibn 'Abdelmelik imiş ki bütün Halifeler içinde bu zat enaz sofulukla iştihar etmiş idi [179]. Bundan sonra mü'minlikten çok uzak bulunan Bermekîler bir hastahane tesis etmişlerdi ki bunun başına bir Hintli doktor geçirilmişti [180]. Tâhir marûf mektubunda oğluna şu tavsiyede bulunuyor : " Hasta mü'minlere binalar

[171] İbn al-Cuzî, fol. 56 a.
[172] İbn al-Cauzî, fol. 56 a.
[173] *Wuz.*, s. 64.
[174] İbn Hauqal, s. 224.
[175] İbn al-Mu'tazz I, 68, 73..
[176] v. *Gleichen - Russwurm, Elegantiae*, s. 277.
[177] Şâbuştî 117 a.
[178] Abû Nu'aim 161 a.
[179] Maqrîzî : *Chit* II, 409.
[180] *Fihrist*, s. 245.

inşa ettir, içine idareciler koy ki hastalara baksınlar ve onların hastalıklarını tedavi için de doktorlar tayin et „ [181].

Ahmed ibn Tûlûn 259/873 senesinde Mısır'da ilk büyük hastahaneyi inşa ettirdi. Bu hastahane bir erkek ve bir de kadın hamamını ihtiva ediyordu ki bu hamamlar sırf fakir ahaliye tahsis edilmişti; hiçbir asker, ne de saray hizmetkârı orada tedavi edilmedi. Bu hastahaneye hasta girerken elbiseleri ve parası müdür tarafından hıfzedilirdi; hasta salıverilmeden evvel son yiyecek olarak bir tavuk ile bir ekmek alırdı. Hükümdar hastahane için 60.000 dinar sarfetti ve her cuma günü hastahaneyi ziyaret etti [182]. Ahmed kezalik sarayının camii için tesis ettiği eczanede her cuma hastaları parasız tedavi eden bir doktor bulundururdu [183]. Hastahanede bir de timarhane bölüğü vardı; halbuki Bağdat'ta büyük bir hususî timarhane mevcuttu ki eski Ezechiel manastırı olan bu bina Wâsit yolunda birkaç günlük cenupta kâin bulunuyordu [184]. Zincirle kırbaç -birkaç öşür sene evveline gelinceye kadar bizde vaki olduğu gibi- böyle bir müessesenin esas demirbaşı arasında bulunuyordu [185]. Bağdat'ta al-Mu'tadid (279-289/892-902) zamanında doktorlar, gardiyan, göz hekimleri -ki zamanının yegâne spesyalistleri bunlardı- deli bakıcıları, kapıcı, ekmekçi aylıkları ile yemek ve ilâç parası olmak üzere her ay 450 dinar tahsis edilmişti [186]. Hükûmet merkezinin hastahane işleri gayri müslimlerin elinde büyük bir terakki ve tekâmül gösterdi : 304 senesinde Sinan ibn Thâbit " Bağdat'ın beş hastahanesinin „ [187] idaresini eline aldı. Bu meşhur doktorun nüfuzu tesiriyle 306/918 senesinde iki hastahane daha açıldı; biri bizzat Halife tarafından " Suriye kapılarında „ diğeri ise Halife'nin validesi tarafından masrafı görülmek üzere şehrin şark kısmında en meşhur inşa mahalli olan Yahya pazarında (Johannismarkt) ve Dicle kenarında yaptırılmıştı ve her ikisi de Sinan'ın idaresine verildi. Halife'nin hastahanesi için her ay 2000, Halife'nin validesine ait açılan hastahanenin idaresi için de 600 dinar vakfedildi [188]. Vezir İbn al-Furât da 311/923 senesinde Bağdat'ta bir hastahane tesis ve şahsan ayda 200 dinar tahsis etti [189]. Sinan'ın teşviki üzerine 329/941 senesinde hâmisi Beckem'de üçüncü bir hastahaneyi Dicle'nin garp sahilindeki küçük ve güzel bir tepe

[181] İbn Taifûr ed. Keller, fol. 20 b.
[182] Maqrîzî, *Chitat* II, s. 409. Bir hasmı ise şöyle küfretmektedir : *"Hastahane içindeki bütün kaba barbarları ile beraber kırçına as ! „* (Kindî ed. Guest, s. 217).
[183] Maqrîzî, *Chitat* II, 267.
[184] *Ja'qûbî*, Bibl. Geogr. VII, 321 *'Iqd* III, 240.
[185] *Ag.* XVIII, 30.
[186] *Wuz.*, s. 21.
[187] İbn al-Cauzî, Berlin, fol. 14 a; işte bilhassa iyi bir kaynak; çünkü Thâbit ibn Sinân kronigiden bizzat istifade etmektedir. En eskisi Muhawwal - tore de Sa'îdî idi (fol. 66 a.).
[188] İbn al-Qifti, s. 194; İbn abû Usaibi'ah I, s. 222; İbnal-Cauzî, Berlin, fol. 16 a. -ona göre aded 2000 dir-; Abulmahâsin II, s. 203.
[189] İbnal-Cauzî, Berlin fol. 23.

üzerinde inşaya başladı [190] ki bu tepede vaktiyle Hârûn er-Râşîd-in sarayı mevcuttu. Bu hastahane binası uzun zaman kaldıktan sonra ancak 'Adudeddaulah o binayı 368/978 senesinde tekrar ele alarak bu müesseseyi 371/981 senesinde hekimleri ile, bekçileri ile *(mu'âliçîn)*, hizmetkârları ile *(chuzzân)*, kapıcıları ile *(bawwâbîn)*, idare heyeti ile *(wukalâ)*, gardiyanları ile *(nâtûrîn)* birlikte küşat etti [191]. Başka bir hastahanede 355/966 senesinde Dicle köprüsünde Mu'izzeddaulah tarafından küşat edilerek 1000 dinar varidat getiren emlâk bu işe vakf ve teberrü edildi [192]. Şîrâz, İsfahân, Wâsit gibi vilâyet şehirlerinde de hastahaneler açılmış bulunuyordu [193].

319/931 senesinde Halife al-Muqtadir bir doktorun yanlış tedavi etttiği bir hastanın öldüğünü haber alınca meslek müfettişi Abû Batîhah 'ya hâs hekimi Sinan tarafından imtihan edilerek sanatını icraya mezun kılan bir vesika almamış olan doktorları tababeti icradan menetmesini emretti. İmtihan edilenlerin adedi, şöhretleri her bir şüphenin fevkıne yükselmiş olanlardan veya hükûmet emrinde kullanılanlardan mada, 800 kişiyi geçti.. İmtihan azamî nezaket şekli olarak şu mealde tevcih edilmişti; " kendisinden ne elde edebileceğimi efendiden işitmek arzu ediyorum „ [194]. Bir hükümdarın hususî doktorluğu hizmetinde bulunan zatın hükümdarın sıhatını başının bedeli mukabilinde deruhde etmiş olması keyfiyeti bu asırların rivayati içinde münferit vak'alardan değildir. 324/935 senesinde hıristiyan hekim Bochtjeşu' Halife'nin müteveffa biraderini kasten yanlış tedavi etmek şüphesi altında kaldı. Ve bu şüphe ile sadece saraydan kovulmak ile tahkir edildi [195].

Almancadan çev. : **CEMAL KÖPRÜLÜ**

---

[190] İbn al-Qiftî, s. 193.
[191] İbn al-Cauzî, fol. 69 a; İbn al-Athîr IX, 12; İbn Chalikân II, 485.
[192] İbn al-Cauzî, fol. 98 b.
[193] *Muq. 430;* İbn al-Cauzî, Berlin 69 a. Sonuncusu misafirhane (dâr al dijiâfah) tesmiye olunuyordu ve ayni zamanda halk yemekhanesi olup bir kıtlık devresinde Beckem tarafından kurulmuştu (İbn al-Cauzî, ayni yerde; Qiftî, s. 193). Wâsik asıl hastaneye ancak 413 tarihinde malik oldu (İbn al-Cauzî, fol. 193 b.)
[194] İbnal-Qiftî s. 191.
[195] Abulmahâsin II, s. 277.

AYIN HABERLERİ

HALKEVLERİ'NİN YEDİNCİ YILDÖNÜMÜ ve 158 HALKEVİ'NİN DAHA AÇILIŞI —. HALKEVLERİ'NE TOPLU BİR BAKIŞ —. C, H. PARTİSİ'NİN HALKEVLERİ'NDE TERTİP ETTİĞİ İLMÎ KONFERANSLAR

Halkevleri nin yedinci yıldönüm

Şubatın 19 uncu pazar günü Halkevleri'nin yedinci yıldönümü kutlandı. Her yıl bu kutlama törenleri yapılırken memleket birkaç yeni Halkevine daha kavuşur. Bunun seyri şöyle olmuştur : 1932 yılı Şubatında ilk olarak 14 Halkevi açılmıştır. Bu yılın Haziranında, Şubata hazırlıkları yetişmemiş olan 20 Halkevi daha açılmıştır. 1933 Şubatında birinci yıldönümü töreni yapılırken 21 Halkevi'ne daha kavuştuk. 1934 Şubatında ikinci yıldönümünde 25, 1935 Şubatında üçüncü yıldönümünde 23, 1936 Şubatında dördüncü yıldönümünde 33, 1937 Şubatında beşinci yıldönümünde 31 ve 1938 Şubatında altıncı yıldönümünde de 39 Halkevi açılmıştır. Böylece yedinci yıl içinde memlekette 209 Halkevi çalışıyordu. Geçen ay içinde yedinci yıldönümünü kutlarken 158 Halkevi'ne kavuşmuş olduk. Bunlarla Halkevleri yekûnü 367 yi buldu.

Görülüyor ki yıllar ilerledikçe Halkevi'ne kavuşan kasabalarımızın da sayısı artıyor. Her Halkevi, çevresindeki köylerde de çalışan bir müessese olduğundan yurt haritasında yıllar ilerledikçe Halkevi'nin kapladığı saha süratle genişlemektedir. Bu genişlemenin Halkevliler sayısının artışıyle mütenasip olduğu da şüphesizdir.

Her Halkevi'nde âza sayısının da yıllar ilerledikçe arttığı görülmektedir. Tahsil çağından kurtulup iş ve meslek sahasına giren birçok yurttaşlar Halkevi çatısı altında millî vazifesini başarmaktadır.

Halkevleri'nin yıldönümü, memleket için, kültürel bir hamle günü olur. Kasabalarda halk tören saatında Halkevleri'ne toplanır. Radyo ile verilmiş konferansları, konserleri dinler, temsilleri görür.

Parti şefleri, her zaman Halkevlerinin yıldönümü törenlerine büyük önem vermişlerdir. Ankara'da yapılan törenlerde Parti U. R. Vekili olan Başbakan veya onun yerine Parti Genel Sekreteri bir nutuk söyler. Ekseriya bu nutuk geçen bir yılın çalışmaları için bazı tahlilleri ve yeni yıl için direktifleri havidir. O saatta Halkevleri'nde toplanan enaz yüzbin kişi, radyo ile, kültürel vazifelerinin yeni parolasını alırlar. Matbuatımız da bu nutukları bütün memlekete maleder.

Halkevleri açılışının ilk üç yıldönümünde Millî Şef İnönü, *ÜLKÜ*'nün kolleksiyonlarındaki değerli nutukları söylemişlerdir. Bu nutuklardan kuvvet ve cesaretimizi artıracak asil heyecanı almak ve hareketlerimizi tanzim yolunda onlardaki fikir ve iradeden faydalanmak Halkevliler ve hattâ herkes için bir borçtur.

Geçen ay yapılan törende Parti Umumî Reis Vekili ve Başbakan Dr. Refik Saydam, *ÜLKÜ*'nün bu sayısındaki nutku söylemiştir. Bu nutukta çalışkan ve yararlı Halkevlileri tebrik ve yeni yıl için yeni vazifeler verilirken memlekete de yüksek medeniyet

seviyesine çıkmak için gerekirse, başka inkılâplar yapılacağı da müjdelenmektedir.

Bu nutuktan sonra Ankara Halkevi dâvetlileri ve Türkiye radyosunun bütün dinleyicileri mükemmel bir konser dinlemiştir. Bu konsere beş Türk sanatkârı en güzel eserlerinden birini seçerek iştirâk etmiştir. Yeni Türk kültür ve zevkinin en güzel mahsulleri olan bu beş büyük ve güzel beste takdirle karşılanmıştır. Bundan sonra Ankara Halkevi'nde toplanan ressam ve heykeltraşların dördüncü sergisini Maarif Vekili açmıştır.

Ankara Halkevi bu yılki törende dâvetlilerine bütün Halkevleri'nin açıldıkları gündenberi neşrettikleri kitap, dergi, broşürleri geniş bir salonda teşhir etmiştir. On iki büyük cildi tutan *ÜLKÜ*'nün tam kolleksiyonu da bu sergide yer almıştır. Yine bu sergiye konulan bir levhada da *ÜLKÜ* için şu satırlar vardır :

" Her ayın başında çıkarılan ÜLKÜ 72 nci sayıyı bulmuştur. Bu sayıların basılış ve dağılış yekûnü 768.500 nüshadır.

Şimdiye kadar neşredilen ÜLKÜ'ler 12 büyük vildde 6016 sayfadır.

ÜLKÜ'nün ayrıca ilâve olarak basıp okuyucularına parasız verdiği kitaplar 8 ciltlir. Bunların sahife yekûnü 1106 ve baskı yekûnü 97.500 dür,,

Halkevleri'ne toplu bir bakış

İnkılâbımızı, prensiplerimizi ve yeniliklerimizi halkın ruhuna sindirmek ihmalci veya hain saltanat yıllarının yüz üstü bıraktığı yurt ve ulus değerlerini işlemek için halk içinde halkla beraber çalışan müesseselere ihtiyacımız olduğunu anlayan Cümhuriyet Halk Partisi, Halkevleri'ni 1932 de açmaya başladı. 19 Şubat 1932 de memleketin ancak 14 köşesi Halkevi açmaya hazır ve elverişli görülmüştü. 14 yerde bina para ve eleman olduğu görülerek harekete geçildi. Oralardaki Evler'de hem esaslarının güzelliği, doğruluğu ve yerliliği hem de oradaki münevverlerin hevesi, azamî vatanperverliği ve inkılâpçılığı sayesinde az zamanda öyle muvaffakıyetler elde edildiği Ebedî Şef Atatürk'ün dediği gibi Cümhuriyet Halk Partisi'nin Halkevleri'yle bütün yurttaşlara kucağını açmaya başlaması vatanda sosyal ve kültürel bir devrim yapmak yoluna girdi. Her açılış yıldönümü bir kuruluş yıldönümü de olmakta birbirinden geri kalmadı. Ve Halkevleri'nin sayısı geçen sene içinde 209 u buldu. Bu yıl bütün Türk azim ve enerjisinin yeni baştan bir kat daha suurlu ve zinde Millî Şef İsmet İnönü'nün etrafında hep o ebedî izde kenetlenmesini gösterdik. Bugünlerde Halkevleri'mizin sayısı 397 yi buluvor.

Millî Şef 5/7/1934 de " Halkevlerinin garezsiz ve menfaatsiz bir irfan ve medeniyet yurdu olarak ifa ettiği hayırlı hizmetler, milletin umumî bir tevecciihü ile tesvik edilmekte ve mekânlandırılmaktadır.

Milletin arzusu hattâ bîtaraf ve yabancı mütehassısların tetkiki, Halkevi faaliyetinin genişletilmesini istemektedir ,, diyordu.

İşte bu isabetli görüşün yeni ve mükemmel bir tecellisi daha . . 158 Halkevi'ne daha kavuşuyoruz.

Halkevleri'nin yararlığı ve verimi gün geçtikçe artıyor. Bunu her yıl hazırlanan istatistiklere bakarak rakamların berati sayesinde kalayca anlayabiliriz :

1933 de 35.858 Halkevci vardı. Bugün 136.535.

1933 de Halkevleri'ne gelenlerin sayısı 1.226.406 idi. 1938 de : 7.942.160

1933 de Halkevleri'nin kütüphanelerine 428.274 okuyucu devam etmiştir. 1938 de okuyucuları : 1.909.910 dur.

1933 de ancak 915 Halkevi konferansı verilebilmişti. 1938 yılı içinde Halkevleri'mizde 2727 konferans verilmiştir. Dinleyicilerin yekûnu 800 binden fazladır.. Konferans başına 340 kişi düşüyor ki artan bir rağbetin en parlak delili sayılabilir.

Temsil köylere kadar teşmil edilmektedir; kır sahnelerinde açık hava temsilleri veren Halkevleri gittikçe artıyor. Köylerde okuma odaları açılmaya köyler için seyyar kütüphaneler temin edilmeye başlanmıştır bile.

Sosyal yardım şubelrei, hem muhitin içtimaî yardım terbiye ve âdetini tesis ve inkişaf ettiriyorlar hem de en muhtaçlara tez elden yardım etmesini, köylere kadar şifa götürmesini biliyorlar.

Halkevleri'nin olduğu yerlerde istidatlar inkişaf ediyor, maddî ve manevî ihtiyaçlar belirip tatminine çalışılıyor. Değerler işleniyor ve meydana çıkıyor, irfan ışığı karanlıklara işleyor. Bilgi ve görgü suyu bütün susamışların ağızlarına uzatılmış bulunuyor. Başkanları ve yönetim kurulları, muhitlerindeki ülkülü elemanları toplayıp kaynaştırmayı bilen, Parti teşkilâtı ve mahallî idareleri yardım ve alâkalarını hiçbir zaman esirgemeyor. Ankara gibi, İzmir gibi, Balıkesir gibi, Manisa gibi, Beyoğlu gibi ve Mersin gibi, Diyarbakır gibi: Halkevlerimizin muvaffakıyetleriyle rejim adına ve Türk milleti adına öğünebiliriz.

209 Halkevi'mizin hepsinin de çalışkan verimli olduğunu kimse iddia edemez. Şukadar var ki, en durgun görünen Halkevi bile muhitinde bir hareket uyandırmış.

İlerdeki hamelelere ön ayak olmuş, hiç olmazsa Halkevi diye halk için halkla beraber ve halk içinde çalışmak için kurulmuş bir müessese olduğunu anltamış bulunmaktadır.

Böyle herhangi bir muhite düşen uyanık ve aydın bir vatandaş kendi hizmet ve himmetini bekleyen, kendi heves ve azminin tahakkukuna hazır bir varlık ve kurum bulacağını başından bilmektedir.

209 Halkevi'nin bütün hizmetlerini bir arada düşünmek, ancak iftihar duymakla neticelenebilir.

Halkevleri'mizin şimdiye kadar neşrettiği 300 ciltten fazla eserle muhitlerini tanıtmaya ve aydınlatmaya çalıştığını, bir yıl içinde 40 binden fazla yurttaşa şifa verdiğini ve 2 milyona yakın okuyucuyu kitapsaraylarında topladığını şöylece hatırlamak bile onların verimlerini ve yararlıklarını gururla anmaya kâfi gelir sanırız.

Halkevleri'ni daha işlek, daha çalışkan yapmak Türk münevverlerinin elindedir. Mahallî idareler elinden gelen maddî yardımı yapmakta gecikmeyecektir; Parti teşkilâtı Halkevleri'ni muvaffak etmeyi vazifelerinin en esaslılarından saymakta devam ve israr edecektir.

Halkevileri'ne muvaffak olmak mukadderdir.

Millî Şef " bütün milletin her seviyedeki halkın yükselmesine çalışan Halkevleri'ne mümkün olan kolaylıkları ve teşvikleri yapmayı vazifemizden sayıyoruz ,, buyurmuşlardır.

Halkevleri çalışmalarına ait 7 yılın rakamları bir arada

Yıl	Halkevi sayısı	Üye sayısı Kadın ve erkek		verilen Konferans	ver len Konser	verilen Temsil	gösterilecek Sinema
1932	34						
1933	55	2,629	,629	915	373	611	—
1934	80	3,893	45,922	1,547	402	539	—
4935	103	4,725	50,273	2'243	776	782	636
1936	136	5,198	69,230	2,829	1,049	1,330	713
1937	137	6,005	98,325	3,056	1,164	1,549	910
1938	209	6,215	130,320	2,827	1,420	1,703	1,760
1939	367						

Yıl	Kitap	Okuyucu	Sergi	Köy gezisi	Ders ve kurs	Bir yıl içinde eve gelenler
1933	59,444	149,249				500,569
1934	97,187	428,274				1,226,406
1935	106,551	624.727	79	395	8,392	2,355,322
1936	132,809	874,656	146	1,227	13,198	4,311,667
1937	129,362	1,590,000	179	1,495	16,000	6,642,000
1938	285,757	1,909,910	267	1,279	18,314	7,942,160

Bütceler yekûnu (lira)

631 lira (1934), 436 955 lira (1935), 77 033 lira (1936), 871 533 lira (1937)

C. H. Partisinin Halkevleri'nde tertip ettiği ilmî konferanslar

Cümhuriyet Halk Partisi, gündelik hayatımızda daima müessir olan müsbet bilgileri öğretmek ve yaymak için geçen yıl olduğu gibi bu yıl da, Halkevlerinde verilmek üzere bir konferans serisi tertip etmiştir. Bu konferanslar İstanbul Üniversitesi'yle Ankara Hukuk ve Tarih - Dil Fakültesi Profesör ve Doçentleri tarafından Ankara, Adana, Bursa, Konya, İzmir ve Samsun Halkevleri'nde verilecektir. Konferanslar iş saatları dışında verilmekte olduğundan her yerde memurlar, işçiler ve talebeler istifade edebilecektir.

" Halk kitlesi arasında münevverler nekadar çok olursa olsun, eğer bilgisini okumak veya dinlemek yolu ile günün bilgisi seviyesinde tutmazsa hem münevverliğini kaybeder; hem de bilgisi ve görgüsü mektep sıralarında öğrendiklerine münhasır kalacağından yarı cahil olur ve irfan hayatında tam cahilden daha muzır bir hale gelir „. Binaenaleyh halkın kültür ve bilgi seviyesini yükseltmek, inkılâbımızın müsbet görüş ve düşünüşünü onlara sindirmek vazifesini almış olan Halkevleri; C. H. Partisi'nce tertip edilen bu konferanslardan herkesin fazlaca istifade etmesi için çalışacaklardır.

Birçok Halkevleri'nde bu seriler dışında da birçok değerli konferanslar verilmekte olduğunu da hatırlatmalıyız.

C. H. Partisi geçen yıl yine bu mahiyette tertip ettiği seri konferansları birer broşür halinde tabettirerek bunlardan istifadenin genişlemesini temin etmiştir.

Bu yılın serisi içinde konferans verecekler mevzularını aşağıya alıyoruz :

Ankara Halkevi'nde

İbrahim Necmi Dilmen: (Dilin ve dillerin orijini üzerine ileri sürülmüş lengüistik teorilerinin tatbik, münakaşası), Profesör Eberhard : (Eski Çin hakkında malûmat), Doçent Muhlis Ethem: (Türkiye'de devlet iktisadı), Doç. Ziyaettin Fahri Fındıklıoğlu : (Türkiye'de içtimaî siyaset ve tatbikatı), Doç. Dr. Sadi Irmak : (Nitzsche ve fevkalbeşer), Profesör H. Avni Göktürk : (Evlenmede işlerin durumu), Doç. Yavuz Abadan : (Hakkın iktisab ve istimalini tayin eden prensipler), Harbert Louis, cografya Profesörü : (Glasiye devrinde Asya'nın ve bilhassa Anadolu'nun kurak mıntaka gölleri), Besim Atalay, Farsca Profesör : (İran'da dil inkılâbı), Landsberger, Sumeroloji Profesör : (Ras Şamrada yeni keşfedilen eski Fenike çivi yazılarının tarihî ehemmiyeti), Güterboch, Hititoloji Profesör : (Eti kültürü), L. Raşonyi Hungaroloji Profesör : (Tuna havzasında kavimler), Walter Ruben Hindelopi Profesör : (Buddhislik ve Şamanlık), Vonder Osten, Arkeoloji Profesör : (Dünkü ve bugünkü Anadolu kültürü veya mazideki Anadolu kültürünün bugünkü kültürümüz için ehemmiyeti), Melâhat Özgü : (Faust - insanlığın trajedisi), O. R. Baker : (İngiliz köyü), Saffet DDengi : ingilizce Doç : (Shakspeare trajedisi), Ş. Akkaya, tarih Doç: (Makyavellenin tarih telâkkisi ve tarihçilik - teki mevkii), Danyal Bedis, cografya Doç : (Ege'nin iktisadî cografyası), Şükrü Baban : (Para meseleleri), Profesör M. R. Belgesoy, Hukuk F. Doç : (Mesuliyet), Cemal Alagöz, cografya Doç : (Tabiat karşısında insan kudreti, Felemenk polderleri ve suya karşı mücadele), Profesör Ömer Celâl Saraç, İktisat F. Dekanı : (Türkiye'nin nüfusu ve nüfus meseleleri), Doç. Nusret Körkçüoğlu Fen Fakültesi : (İzafiyet nazariyesinin bugünkü hali), Doç. Refii Şükrü Suvala : (Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cümhuriyeti'nde devlet borçları), Houille Fransızca Poroefsör : (Chateau Briand), C. Rami Eyüpoğlu Romanoloji Doç : (Fransız realizmi), T. Bankoğlu, Türkoloji Doç : (Türk kavimleri), Pertev Baratav, H. Edebiyatı Doç : (Türk destanları tetkikinin bugünkü vaziyeti ve vardığı neticeler), Niyazi Çitakoğlu, cografya Doç : Türkiye'de Göçmeinlerin yetiştirilmesinde cografî noktai nazarlar), Doç. Dr. Zeki Yalım : (Saadet ülküsü - sağlık), Fazıl Nazmi Örküm, yunanca, lâtince Profesörü : (Hacı Bayram camiine bitişik eski Roma mâbedinin dıvarlarına nakşedilmiş olan İmparator August'ün vasiyetnâmesi ismiyle maruf lâtince kitabe hakkında), Dr. Süheyl Ünver : (Selçuk tababeti), A. Gaffar Güney rusça mütercimi : Edebî tercüme).

Adana Halkevi'nde

Dr. Nihat Tarlan, Metinler Şerhi Doçenti : (Sanat bakımından edebiyatımızın dahilî tekâmülü), Doçent Hıfzı Veldet : (Gayri kabili tedavi hastaların öldürülmesine cevaz var mıdır ?), Doçent Kemalettin Birse : (Tabiiyet ihtilâfları), Profesör Fahrettin Kerim Gökay : (Karakterolojinin terbiyede yeri), Doç. Dr. Sadi Irmak : (Spor ve ilim), Doç. Dr. Zeki Yalım : (Sıtmadan korunma çareleri), Cemal Tukin, Tarih Doç : (Avrupa dökümanlarına nazaran Balkan ittifakının teşekkülü ve bu harbin zuhuru), B. Batıkal, Tarih Doç : (Koca Ragıp Paşa - Büyük Fredrich XVIII asır ortasında), Ş. Altındağ, Tarih Doç : (Türkiye - Prusya münasebetleri 1841 boğazlar mukavelesi), Dekan Baha Kantar : (Ceza hukukumuzda inkılâp safhaları), Profesör Mahmut Esat Bozkurt : (Türk köylü ve işçisinin hakları), Profesör Sabri Şakır : (Yeni hukukumuzda kadın), Profesör Etem Menemencioğlu : (Cümhuriyette vatandaş).

Bursa Halkevi'nde

Doç. Nüzhet Toydemir : (Dünyanın yapısı).

Konya Halkevi'nde

Dr. Nihat Tarlan : (Şeyh Galip hayatı ve şiirleri), Doç. Yavuz Abadan : (Liberalizm ve devletçilik hüriyet ve inkılâp ehliyeti), Doç. Süheyl Ünver : (Selçukîler zamanında kaplıcalar), Möller, Almanca Profesör : (Alman folklörü türkçe olarak), Profesör Mahmut Esat Bozkurt : (Türk köylü ve işçisinin hakları), Profesör Süheli Derbil : (Devletçilik).

İzmir Halkevi'nde

Doç. E. Ziya Karal : (İtilâf devletleri ve İzmir), Doç. Yavuz Abadan : (Fikrî haklara dair bazı umumî mülâhazalar), Doç. İsmet Alkan : (Türkiye'nin iktisadî kalkınmasında işletmelerimizin mevkileri, iktistdî vazifeleri), Doç. Dr. Sadi Irmak : (Alman spor teşkilâtı), Daniyal Bediz, cografya Doç : Ege'nin iktisadî cografyası), Profesör Mahmut Esat Bozkurt (Türk köylü ve işçisinin hakları), Profesör M. Ali Bilgişin : (Türk inkılâbında devletçilik ve ticaret serbestisi), Profesör H. Cahit Oğuzoğlu : (Medenî hukukta mezhebin ehemmiyeti).

Samsun Halkevi'nde

Doç. Sara Akdik : Nebatlarda his ve ahreket).

NOT :

İstanbul'da bulunan Eminönü, Fatih, Beyoğlu, Beşiktaş ve Üsküdar Halkevleri, İstanbul Üniversite Profesör ve Doçentleriyle diğer âlimlerimizden istifade ederek konferanslar tertip etmiş olduklarından bura - ları yukarıki seri dışında bırakılmıştır.

HALKEVLER HABERLERİ

HALKEVLERİ ÇALIŞMALARI

Yedinci yıl dönümü manzarası

Halkevleri'mizin yedinci yıldönümünü kutladığımız günlerde matbuatımızın sütunları Halkevleri'nin haberleri ve resimleriyle dolup taştı. Partimiz'in Genel Başkan Vekili'nin Ankara Halkevi'nde söylediği Halkevlerinin yıldönümünü kutlama ve yeni Halkevleri'ni açma nutkunda büyüklerimizin Halkevi'ne verdikleri değerin, Halkevleri'ne besledikleri teveccühün ve Halkevleri'nden istedikleri hizmetlerin en güzel ve veciz ifadesini bulduk.

Gazetelerimizin " Halkevleri ve büyüklerimiz „ diye çerçeveler içinde neşrettikleri dövizler, bize Halkevi'nin mânasını, maksadını ve kıymetini bir kere daha belirtti ve hatırlattı.

Halkevci olmanın şeref ve mesuliyetini bir daha idrâk ettik.

367 burçta birden dalgalanan altı oklu bayrağın heyecanlı gönüllüleri, güzel yurdumuzun ve eşsiz inkılâbımızın piyoniyeleri olmaya bir daha ahdettik.

Halkevci olmak her Türk'ün elindedir ve çalışkan, yararlı Halkevci olmak artık hakikî bir mazhariyettir.

Atatürk'ün verdiği hızla kalkınan ve İnönü'nün getirdiği şevkle kenetlenen Halkevciler'den olmayanlar, talihlerine yansınlar ! Bigâneliklerinden utansınlar ! Artık Halkevci olmak, sadece Halkevi'ne kayıtlı olmakla biten bir iş olmaktan çıkmıştır. Halkevi üyesinden gayret ve hizmet beklenmektedir. Her Halkevi üyesi, Halkevi'ne kaydolmakla 9 şubeden birinde faydalı ve yararlı olmaya ahdetmiş, milletine ve Parti'sine bu uğurda söz ve imza vermiş oluyor. Sözünde durmak, Türk'ün tabiî hasletidir.

Memleketin 367 köşesi, oralara yeni giden Türk genci için bile, artık gurbet olmaktan çıkmış bulunuyor: Halkevi var; bir aile samimiyeti, bir mektep zevki, bir cemiyet sıcaklığı, bir mâbet kutsiyeti... Orada boş saatlerini dolduracak en güzel iş ve eğlence, orada vicdanını tatmin için en zevklî ve şerefli hizmet fırsatları var.

Durgun Halkevi'nin vebâli

Kendilerinden bukadar şey beklenen, gendilerine bukadar alâka ve muhabbet gösterilen Halkevleri'ni artık durgun veya sadece gösterişli halde tutmak, vicdan ve hamiyet sahibi hiç bir Türk'ün omuzlarının taşıyamayacağı, ruhunun katlanamayacağı bir vebâl olmuştur.

Halkevleri'nde vazife alanlar, ön safa geçenler, imanları ve heyecanları, azimleri ve idrâkleriyle bütün yurttaşlara örnek olmak mevkiindedirler.

Halkevleri'nin bir yıllık bâriz çalışmaları, 7 nci yıldönümü günü Ankara Halkevi'nin dâvetlilerine dağıtılan, gazetelere gönderilen ve bütün Halkevleri'ne sunulan bir broşürde kısaca belirtilmiştir.

Bu broşürdeki listeler ve rakkamlar bize gösteriyor ki, Halkevleri inkılâp kadrosundaki yerlerini gittikçe daha fazla hak ederek ve genişleterek dol-

durmaktadırlar. Halkevleri kendilerinden beklenen ve umulan verimi ve yararlığı hakkiyle göstermek yolundadırlar.

Çalışkan Halkevleri'nin yüzü suyu hürmetine böyle her umumî hesaplaşmada dolayısıyle de olsa yüzü ak çıkan durgun Halkevleri'nin vicdan âzapları bu suretle biraz uyuşmuş olabilir. Fakat Halkevleri'nin umumî hizmetinden ve veriminden ziyade her Halkevinin ayrı ayrı kendi muhitindeki yararlığı, çalışkanlığı bahse mevzudur. Onun için böyle Halkevleri'nden diğerlerine bakıp gayret ve ibret dersi almaları beklenir. Birçok defa yazdık, faydasını görmek kadar hakikatı ifade etmek temayülüne kapılarak bir daha tekrarlayoruz :

Halkevi'nde hizmetin bina ve bütçe ile ancak ikinci derecede kayıt ve alâkası vardır. Mutlaka birşeyler yapmak, muhitinde yenilikler ve güzellikler yaratmak isteyene, Halkevi'nin ismi bile kâfidir. Cümhuriyet Halk Partisi'nin kurduğu ve koruduğu bir halk müessesine mensup olmak, orada faal vazife almış bulunmak, yeni, güzel ve doğru şeyler yapmak için en güzel fırsat ve en güzel teşvik değil de nedir ?

Bu fırsatı kendisi ve milleti için araya vereceklere bir daha nasıl ve ne düşüncevle baska bir hizmet ve vazife emanet edilebilir ?

Bereket versin ki, geçen bir yıl içinde bütün Halkevciler'in yüzünü ağartan Halkevleri'nin sayısı, bu sütunları dolduracak kadar fazladır.

Başvegil sesleniyor

Halkevleri'nin kemiyeti ile beraber keyfiyeti de beslemek şiarında olan merkezin her Halkevi'ni bunlar gibi görmek arzusuna ve azmine bütün Halkevleri'nin iştirâk etmesi, yeni hamleler, programlar, muhitte yeniden teşebbüsler ve kararlarla bu azmi ve kararı tahakkuk ettirmeye geçmesi beklenir. Halkevleri'nden aldığımız bugünkü neticeden memnunuz. Fakat bu netice ile kanaat edeceklerden değiliz. Teşekküllerindeki isabet, teşebbüslerindeki güzellik ve verimlerindeki artış yabancıların bile dikkatlerini çeken Halkevleri'mizi gün geçtikçe daha gelişmiş, daha inanlı ve heyecanlı, daha programlı ve metodlu görmek arzusunu izhar edip geçmek değil, böyle yapmaya çalışmak ta her Türk'ün ahdı olmalıdır.

Bir kültür ve medeniyet seferberliği içindeyiz. Halkevleri'ni ileri karakollar gibi koruyor ve gözetleyoruz. Halkevleri'ndeki kitapları silâhlar ve fişenkler gibi tek tek önemli sayarak ve kollayarak elde tutuyoruz. Halkevlerinin sahnelerinde, salonlarında ve kürsülerinde vazife alanları ilk siperler-deki kahramanlar gibi görmekteyiz. Bunların arasına karışanlara bu gönüllüler ve ülkülüler ordusunu artırıp kuvvetlendirenlere şükran ve minnetimiz var.

Başvekil, ne güzel seslendi :

" Uyanık, aydın, ülkülü arkadaşlar !

Memleket ve millet hizmetine nekadar hazır hattâ susamış olduğunuzu biliyorum. Belki ilk düşünüşte en güzel imkân aklınıza gelmez. Size en doğru ve yüce fahrî hizmet parolasını veriyorum : Halkevleri ile ilgilenin iz ! ,,

Beliren değerlere bir bakış

Yazımızın Halkevleri'nde beliren değerler kısmına alınacak isimler, her gün biraz daha artıyor, biraz daha değerleniyor. Yedinci yıldönümümüzü kutladığımız gün, bize en güzel bestelerini dinleten beş musıkîşinasımızın adını da bu arada anmaya hakkımız var. Çünkü onlar, birtakım fikir ve telâkki bocalamaları ortasında, garplı musıkîye bütün şuuru ve sebatıyle sadık kalmış ve bunu o şubesinin programında bütün vuzuhuyle belirtmiş Halkevleri'nden gayretleri için devamlı bir teşvik görmüşler demektir. Sonra bunlardan birkaçı, Ankara Halkevi'nde müzik çalışmalarının başında uzun zaman yer alan, feragatlı çalışmalarıyle bizi güzel neticelere kavuşturan arkadaşlardır.

Ankara Halkevi'nin dördüncü resim ve heykel sergisinde eserlerini teşhir eden Halkevi'nin resim kolu üyesi olan sanatkârlar da Halkevleri'nde beliren değerlerin başında yer almaktadırlar. Halkevi, onları birbiriyle tanışmaya, kaynaşmaya, bir arada çalışmaya ve sergi tertip etmeye sevketmiştir. Halkevi'nin daimî resim sergisine halkın alâkasını ve Ankara salonlarını yeni ve güzel tablolarla süslemek âdeti kuvvetlendikçe ressamlarımızı daha memnun, daha verimli göreceğimize imanımız var.

Kutlama günü tertip edilen kitap sergisinde en küçük kasabalarımızın Halkevleri'nin bile adına rastlayorduk. Bu kitapların üzerindeki her imza, Halkevleri'nin blirttiği, teşvik ettiği, işlediği değerler olarak ayrı ayrı övünmeyi haketmiş bulunmaktadır.

Halkevleri açılmamış olsaydı bu etüdler, yırtık ve soluk defterlerde kalacak, sandık diplerinde çürüyecek veyahut hiç de yapılıp meydana gelmeyecekti.

Ya hele yedinci yıldönümü günü memleketin 367 köşesindeki kutlamaları bir düşününüz : Bu kutlamalarda söylev veren, şiir okuyan, eser teşhir eden, temsilde rol alan, musıkî müsameresi veren ülkülüler alayını gözönüne getiriniz. Dâvamızın ve imanımızın bu feragatlı ve adsız mehmetçiklerini minnetle, gıptayle selâmlamak boynumuzun borcu, ruhumuzun zevkıdır.

Bir Halkevci örneği

Dün, beni ziyarete gelen kendisi ihtiyar, ruhu genç ve sevgisi dipdiri bir Halkevciyi size tanıtmadan yazımı kesemeyeceğim :

Mersin Halkevi'nin resim kursu fahrî muallimi Ressam Ali Cemal. Beyaz saçların çerçevelediği çizgili alnının altında inanan ve seven insanlara mahsus içi çocukluk saffeti, muhayyele enginliği ve çalışma şevki dolu gözlerini kırpıştıra kırpıştıra, bana Ankara Halkevi'nde teşhir etmek için getirdiği talebelerinin eserlerinden bahsediyor; onlar elinin altında imiş gibi ve canlı şeylermiş gibi okşayan jestlerle anlatıyor, anlatıyordu. Kendisi de Ebedî Şef'in askerî üniformalı bir büyük tablosunu yapmış, nasıl derinden duyarak, nasıl vücudu yorgun düşerken ruhu yılmaz bir şevk ve gayretle dolu kalarak uzun uzun çalıştığını hikâye ediyordu. Onu dinlerken Halkevci olmanın şevk ve gururunu bir daha duydum.

B. K. ÇAĞLAR

F İ K İ R H A Y A T I

BİR OKUYUCUNUN NOTLARI

NAHİD SIRRI

Ansiklopedi

Matbuat ile alâkasını hiçbir vakıt kesmeyerek hattâ vekilliğinden birkaç gün önce son makalesi yevmî gazeteleden birinin sütunlarında çıkmış bir kalem sahibinin Maarif Vekâleti makamını ihraz eylemesi, gazete ve mecmuaları maarif meselelerine karşı her zamandan ziyade alâka göstermeğe sevketti. Bu neşriyatın yazı mevzuu bulmağa muhtaç gazete unsurlarıyle beyanat vermeğe rağbetkâr muharrirleri tatyip edecek sahalarda kalıp sadece muhayyel akademilere âza tesbitine inhisar etmemesi, müsbet ve muayyen birtakım dâva ve meselelerin tetkikine ve ihtiyaçların tayin ve teminine masruf olması ise elbette ki temenniye lâyıktır. Ve memleket irfanının yeni Maarif Vekili'nden ve onun mensup olduğu hükûmetten isteyeceği ve istemesi lâzım işlerin başında da, öyle sanıyorum ki, Ansiklopedi gelir. Bütün beşer malûmatını muayyen hudutlara gayet dikkatlı ölçüler dahilinde sığdırmak ve en plânlı bir tarzda teşrih etmek demek olan ve her türlü fikrî çalışma için elzem bir vasıta teşkil eden Ansiklopedi'den mahrum bir tek medenî millet vardır ki, o da biziz. Eğer eski devirde Emrullah Efendi merhum ile İkdam müessesesinin vücuda getiremeğe kalktıkları *Muhit-ül-maarif'in* yalnız bir cildi değil, yazılamamış ciltleri ile tamamı da çıkmış olsaydı, bizim yine bir yeni Ansiklopedi vücuda getirmemiz icap ederdi. Zira adından, şekil ve nevinden hududlarına, kanunlarına ve ruh ve zihniyetine kadar herşeyi değişmiş ve bütün kıymet hükümleri tebeddül etmiş bir memlekette, ve buna münzam olarak bütün dünya da son yirmi beş sene içinde muazzam tebeddülâta uğramışken, eski bir Ansiklopedi ile iktifa etmeğe, herşeyi eski tahlil ve tarifleriyle kabul etmeğe imkân olamazdı. Nitekim, Rusya ve İtalya gibi büyük inkilâplar geçiren memleketler dahi yeni ansiklopediler vücuda getirmeği en mühim ve âcil işlerinden biri saymışlardır. Birkaç sene evvel çıkan on ciltlik *Hayat Ansiklopedisi* ise hem pek muhtasar olduğu hem de bahislerinin hendesesi biraz lâubaliyane çizilip ansiklopedik bir mecmua mahiyetinden çıkarılmadığı için, mevcut boşluğu doldurduğunu kimse iddia edemez. Bizim sade eserin değil fakat esere alınecak bütün kelimelerin işgal edecekleri yer hudutlarının da evvelden tayin edilecekleri büyük ve Avrupa'daki emsâli hudutlarına sahip bir ansiklopediye mutlak bir ihtiyacımız vardır. Ve bu, memleketimizde hiçbir tabın, hususî hiçbir müessesenin deruhde edemeyeceği kadar masraflı ve muazzam bir iştir. Afakî ve umumî sözlerle bahse sadece temas etmiş olmakla kalmak istemediğim için, işin tatbik ve kuvveden fiile çıkarılış sahasına ait fikir ve düşüncelerimi de bildirmek isterim :

1 — Maarif Vekâleti'nde dört veya beş âzadan mürekkep bir komisoyn Ansiklopedi'nin kaç ciltten terekküp edeceğini ve her cildin kaçar sahifeyi ihtiva edeceğini, bu sahifelerin eb'adı ve harf puntolarının neviyle beraber tayin eder.

2 — Bu ilk noktalar tayin edilip tâbir caizse arazi nisbeti malûm olduktan sonra, yine tâbir caizse bu arazide iskân edilecek nüfusun, yâni kelime ve maddelerin miktar ve adları tesbit olunur.

3 — Kelime ve maddeler de mezkûr komisyonca tayin ve tesbit edildikten sonra, her birinin mensup oldukları ilim şubelerine göre ve alfabe sırasıyle listeleri tertip ve ihzar edilir.

4 — Bu listeler tertip ve ihzar edildikten sonra da, ilim nevi itibariyle bunlardaki maddeleri yazacak bilgi sahiplerinin listeleri vücuda getirilir.

(Ve işte şahsan bana henüz nabemevsim görünen akademi âzalıkları yerine kalem sahiplerinden bu sahalarda büyük işler istenebilir. Çünkü lisanın kelimelerini, estetik tâbirleri, Türk edebiyatı tarihiyle cihan edebiyatları tarihlerine girmiş bütün isimleri Ansiklopediye Türk edip ve muharrirleri yazacaklardır).

Dört rakkamla gösterdiğim bütün bu işler ilk istihzarattır. Profesörlüğünün yirmi beşinci yılını tes'ide hazırlandığımız Fuad Köprülü ve Maarif Vekâleti talim ve Terbiye Reisi İhsan Sungu ile müsbet ilimlerde ihtisas sahibi iki üç zat bu ilk

hazırlanmaları altı ayda ikmal edebilirler. Bundan sonra da, kelimeler üzerinde çalışmağa başlayacak zatlar alfabe sırasıyle yazılması hisselerine düşen kelimeleri yazmak işine girişirler ki, onların çalışma mahsulleri de bir yıl sonra elbette ki ilk iki üç ciltdin malzemesini matbaa yoluna göndermiş olur. Zaman geçtikçe mesainin de hızlanacağı kabul edilirse, on on iki yıl sonra Türkiye de her medenî millet gibi bir büyük Ansiklopedi sahibi olur. Böyle bir Ansiklopedi'ye malik bulunmadıkça bütün fikrî ve ilmî çalışmalarımız erkânı harbiyeden mahrum asker yığınlarının hedefsiz, intizamsız ve plânsız çabalayışlarına benzeyecektir. Bundan dolayı da, cümhuriyetin yirmi beşinci yıldönümü münasebetiyle tes'id edilecek eserler ve muvaffakıyetler arasında elli ciltlik bir muazzam Türk Ansiklopedisi'nin heyeti umumiyesi ve hiç değilse mühim bir kısmı bulunursa, bunun vücut bulmasını temin etmiş olanlar milletin şükran ve minnete cidden hak kazanmış, en büyük memleket dâva ve meselelerinden birini hallet miş olacaklardır.

Mustafa Reşit Pş. ile imperatoriçe Marie Louise

Avusturya İmperatoru birinci François' nin kızı ve büyük Napoléon' un ikinci zevcesi olan Marie-Louise, kocasının ilk sukutundan itibaren mukadderatını onun mukadderatından ayırarak Korsikalı'nın yüz gün süren ikinci saltanatı esnasında da Fransa'ya dönmemiş, Viyana konferansıyle kendisine kaydihayat şartıyle verilen küçücük Parma dukalığına hükümdar sıfatıyle giderek Avusturya'ya avdetinden itibaren kendisine verilmiş tek gözlü bir generalden de Napoleon daha Sentelen adasında sürgün ve esir yaşarken kız erkek evlât dünyaya getirmeğe başlamıştı. *Revue des deusc mondes'un* 1 Şubat nüshasında, kendisinin Parma hükümdarı olarak geçen hayatına ait vesaik meyanında ve 13 teşrinievvel 1838 tarihiyle gayri meşrû çocuklarından büyüyüp gelin olmuş kızına Venedik'ten yazmış olduğu bir mektubu da neşrediyor ki, eski İmperatoriçe bu mektupta Venedik kurbunda ermenilere ait meşhur hars müessesesinde henüz sadrâzam olmayan Mustafa Reşit paşa ve o tarihte henüz çocuk bulunan büyük oğulları Cemil ve Celâl paşalara tesadüfünü hikâye etmektedir. Sultan Mahmut daha saltanat makamında bulunmakta ve Mustafa Reşit Paşa büyük elçi olarak İngiltere'ye gitmektedir-

" Öğleden sonra ermenileri görmeğe San Lazzaro'ya gittim. Kendileri çok zengindirler. Ve muhteşem bir müesseseye malik bulunuyorlar. Bugün Türkiye sefir-i kebiriyle reis efendi *Hariciye Nazırı* bulunup fevkalâde çirkin fakat fransızcayı pek güzel konuşur, aynı zamanda büyük bir zekâ ve irfana sahip bir adam olan Reşit Paşa'ya büyük bir ziyafet vermekteler. Reşit Paşa sekiz ilâ on yaşında çirkin ve yaramaz iki çocuk olan iki oğluyle beraber Londra'ya gidiyor.

"Çocukların büyüğü Albert'den biraz daha büyük, biraderi gibi iri karınlı, iri kemerli burnu ve büyük siyah gözlerinin etrafı yanaklarının yarısına kadar çürük gibi. Öteki sarışın; parmaklarını burnuna sokmaktan ve tırnaklarını yemekten başka bir şey bilmiyor. Bilâhare bizi Ferik Paşa ile Sultan Mahmud' un portreleri bulunan bir salona götürdüler. Bu ikinci portrenin altındaki büyük kanapede bütün Türk cemiyeti oturmuş bulunuyor ve deniz tutması gibi az kalısn üzerime fenalık getirecek derecede duman husule getiren bir şekilde çubuk içiyordu. Gül yağında pişirilmiş bir ayva reçeli ile aynı derecede herbat ve müstekreh olan bir başka konserve ikram ettiler. Rivayete göre fazla şarap içmişler ve bunun neticesi Reis Efendi'yi hâlâ hasta bırakan müthiş bir hazımsızlık olmuş. Reis Efendinin hıristiyanlara karşı pek iyi hareket ettiği ve bundan dolayı katoliklerin kendisine gayet nevazişkâr muamelelerde bulundukları söyleniyor."

Marit-Loise 'in bu satırları Osmanlı tarihine ait hiçbir noktayı tenvir etmemekle beraber Tanzimat'ın babası olan Mustafa Reşit Paşa ile birincisi oldukça mühim bir şahsiyet iktisap edecek olan oğullarının bu şekilde tarif ve tavsif edilişleri onları bize daha yakın kılmaktadır. Aynı mecmuanın aynı nüshasında çıkan *Constans ile Abdülhamit zamanında Türkiye'de* serlevhalı ve P. - B. Gheusi imzalı bir makalede Sultan Hamit zamanının son seneleri tasvir ediliyor. Ancak hiç kimseyi sivil elbise ile kabul etmediği daima söylenip yazılmış olan ikinci Abdülhamid'i muharririn selâmlık resminden sonra İstanbolin giymiş göstermesi ve bir mülâkat esnasında da bir başvekilin Fransa'daki maaşını Divan-ı Hümayun tercümanı Münir Paşa vasıtasıyle sordurup nezdindeki Fransa sefiri M. Constans kendisinin başvekilliğini kabul etse bunun on mislini vermeğe âmade bulunduğunu beyan etmesi Gheusi 'nin hatıralarında kasdî veya gayri ihtiyarî dağınıklar olduğunu gösteriyor. Sultan Hamid' in bu yazıda zem değil

sena edildiğini de ilâve ettikten sonra şunu söylemek isterim ki, memlekette en çok bilinen Fransız lisanıyle yazılmış eserlerde olsun bize ve mazimize ait çıkan tetkiklerden ve hatırlardan haberdar olamayışımız esefe cidden lâyik bir keyfiyettir. Tarih Kurumu ile Ankara Tarih Fakültesi'nde bütün mühim garp neşriyatını bu bakımdan takip ve tetkik eden ve bununla mükellef ve muvazzaf bulunan zatlar olmalı ve bunların takip ve tetkiklerinin mahsulleri *Belleten*'de muntazam ve metodik bir şekilde neşredilmeli değil midir?

Bir misafir geldi

Memleketimizin yegâne sahnesi *İstanbul Şehir Tiyatrosu* olmasa ve bu tiyatroda her sene ancak bir veya iki telif eser oynanmasaydı, bu mevsimde oynanmış ilk telif eser olan *Bir misafir geldi*'den bahsetmeğe kendimi belki mecbur görmezdim. Zira, müellifin fikren olgunluğunu ve hakikî hassasiyetini haber veren cidden güzel yerlere rağmen bu esere hayran olmuş bulunmuyorum. Uludağ eteklerinde kurdukları rasathanede yaşayan bir karı koca. Zevce de kocasının yaptığı tahsili yapmış ve zevc üniversitede bulunurken ona asistanlık etmiş. Beş sene mesut yaşamışlar. Lâkin kadın bir müddettenberi müphem, garip, isimsiz bir sıkıntı içinde. Kendilerine birden baskın yapan üç misafirden biri, sportmen bir delikanlı, bu sıkıntıya şekil ve ifade veriyor. Gençliğinin belki de sonlarına gelen kadın, kocasının hürmetli ve şefkatli ağuşunda bulamadığı zevkleri birden karşısına çıkan bu genç erkek vasıtasiyle tatmak sevdasına kapılarak yuvasını yıkmağı bile biran düşünüyor. Sonra, delikanlıya güvenemediği için mi kocasına kıyamadığı için mi pek bilmiyoruz, fakat kalıyor. Herşey düzeldikten sonra da, tiyatro tekniğine daha sahip bir müellifin ya hiç koymıyacağı yahut da bu kadar fazla konuşturmayacağı ebedî misafir ve karı kocanın liseden hocaları Rıyaz, kendisiyle sohbet esnasında — *Bu evde birşeyler dönüyor !* diyen hizmetçiye — *Hiç birşey yok. Sade bir misafir geldi,* cevabını vererek piyesin isim babası oluyor. Şu halde ikinci perdede Rıyaz hocanın uzun tiradları ile piyesin hüviyeti ve hedefleri niçin değiştiriliyordu ve iyi değil fena tarafları alınan garp medeniyetinin bu kötü tarafları yüzünden Türk camiasının geçirdiği tehlikelere ve gördüğü zararlara dair o uzun sözlere ne lüzum vardı? Rıyaz hocanın her düşüncesini dinlemeğe muharrir bizi niçin mahkûm ediyor? Çünkü o tiradların ve bu meselelerin mevzula hiçbir alâkası yoktu. Ve çünkü bu piyes sade Türkiye'nin muayyen bir zümresinde kendisini gösteren bir derdi değil, fakat tamamen insanî bir vaziyeti tahlil etmeği deruhte etmiştir. O kadar ki, dağ başındaki bir rasathaneye çekilmemiş bir karı koca arasında da böyle bir fırtına geçebilir, birden yakınına gelmiş yabancı ve gürbüz erkeğin kokusuyle herhangi muhit ve memlekete mensup bir ciddî kadının da başı dönebilirdi. Bu sahada meselâ meşhur *Aimer*'yi hatırlıyorum. *Bir misafir geldi* müellifi Celâlettin Ezine içtimaî tiradları ve snob karikatürlerini bir tarafa bırakarak bu mevzuu derinleştirmeli; kadın neden dolayı kocasından uzaklaşıyor, bu yeni erkek karşısındaki zâaflarının hudutları nedir ve ona gitmeğe ne sebeplerden dolayı cesaret edemedi, bunları göstermeli ve bunları izah ve tahlil etmeliydi.

Piyesten piyesi oynayanlara gelince, Rıyaz rolünde İ. Galip aktör olduğunu hiç unutmuyor ve arada bir haylı zarafetsiz taklitler yaptıktan sonra birden pek alafranga oluyordu. Müellif bir çift züppenin frenkçe kelimeleri karşısında şaşırıp kalmasını istediği halde kendisi frenkçe kelimeleri Parisli edasiyle telâffuz ediyordu. Belki sarığını da çıkarmış olan bu eski edebiyat hocasının, üçüncü perdenin sonunda ve müellifin tensibiyle, diline persenk ettiği perçemli şoförüyle beraber hizmetçi kızı bütün gece için azât etmesine ise hiç aklım ermedi. H. Kemal ile Bedia karı koca rolünde idiler. Yuvasının geçirmekte olduğu sarsıntıyı epey geç hissedinceye kadar Kemal pek samimî tebrikleri hakeden bir tabiîlikle oynadı. Ondan sonra da müellif diledikçe fevkalâde betbaht, sonra da her şeyi unutup fevkalâde bahtiyar oldu. Sevdiği delikanlıya telefon ediş sahnesinde ve ihtiras, növmidî, korku, arzu, isyan ve feragatin biribirine karışan ihtilâçları esnasında Bedia mükemmeldi ve piyesin başından sonuna kadar güzide bir kadın halinde kalmasını bildi. Sade giydiği ve mütemadiyen değiştirdiği çarpıcı tuvaletleri yaptırmağa vakıt ve arzusu kalmamalıydı diye düşündüm. Piyesin en işlenmemiş siması ise, gelişi bütün fırtınalara sebebiyet veren delikanlı yani Talât'tı. İlk perdede ağız açmadı, ayakta durup farkedilir mi diye düşünmeden sade zevceyi göz hapsine aldı. İkinci perdede ise gördük ki on beş gün içinde biribirlerine fevkalâde bağlanmışlar. O kadar ki, aralarında hiç birşey geçmemiş olmakla beraber kaçma ve evlenme lâfları ediyorlar. Fakat müellif kadının bu misafire bağlanışının tamamiyle adalî olduğunu, onun demir bazularını sevdiğini gene kadının ağzından söylettiğine nazaran, kocayı yani Kemal'i ihtiyarlatmak, biraz çökmüş bir halde göstermek belki de daha doğru olurdu.

Talât'ın yanında ve iki perde müddetince, biri kadın biri erkek iki züppe bol bol konuştular ve Rıyaz hocanın içtimaî nutuklarını irat etmesine imkân verdiler. Bunlar misafirin arkadaşları idiler ve kadını sosyete ve erkeği de spor illetlerinin müptelâsı bulunuyorlardı. Şaziye'nin ciddî, hisli ve kuvetli şahsiyeti bu kuş beyinli biçare rolüne yakışmıyordu. Spor budalası zengin ve şık delikanlıyı ise Sami âdeta tulumbacı koğuşundan çıkartıp getirmişti. Nevin Bursa'nın dağında değil Ayas paşanın en mutena apartımanındaki hizmetçiler kadar süslü ve nizamlı idi ve Refik Kemal, Hüseyin Kemal'in muavini olan fen adamını âdeta bir hademe silikliği içinde gösterdi.

Bir osmanlı diplomatının ölümü

Voltaire'in *On ikinci Charles'in Tarihi adlı* ve lâyemut kitabında kâh medih ve kâh zemmederek bir hayli bahsettiği sadrâzam Çorlulu Ali Paşa ahfadından esbak Paris büyük elçisi Salih Münir Paşa vefat etti. Sultan Hamid'e çocuk denecek yaşta intisap ederek hemen bütün saltanatı müddetince onun en mühim ve mahrem haricî temaslarına memur edilmiş ve Paris'deki sefareti esnasında jön Türkler'le padişah arasındaki tavassutları pek te temiz sayılmayarak meşrutiyetin ilâniyle azledilip bir daha, otuz yıl, bir hizmete tayin olunmamıştı. Ve evvelce de tarih tetebbüleriyle iştigal eylemiş bulunan bu zat, hayatının bu son senelerinde velûd bir muharrir kesilmişti ve bu yazılarında görülen hafıza kuvveti her takdire lâyıktı. Fakat belki de birtakım malî sebeplerle yazı yazdığından gazete ve mecmualarda birkaç yıldanberi devam eden bu nesriyatında, birçok gayri malûm ve mühim noktalara temas eylemiş olmakla beraber, bahisten bahise atlamış ve kendisinden asıl beklenilmesi icap eden ve yazmağa hakikaten salâhiyettar bulunduğu büyük eseri yazmamıştır ki, o da *Sultan Hamid'in haricî siyaseti* adlı eserdi ve bu kitabı yazsaydı bütün son asır tarihleri için ihmâl edilemeyecek menba ve mehazlardan biri olurdu. Kendisinin herhalde seksenini mütecaviz olduğu halde vefatıyle yazı âlemimiz en ihtiyar muharrirlerinden birini ve istipdat zamanından kalmış diplomatların galiba sonuncusu hayata vedâ etmiş oluyor.

Türk filmine dair

Son iki ay içinde Musahip Zade Celâl'in *Aynaroz kadısı* ve *Bir kavuk devrildi* isimli iki piyesinden yapılmış filmleri seyrettim. Türk filmciliğinin inkişafı hakkında on yıldan fazla bir zaman evvel çıkmış bir yazımda hararetli temenni ve tavsiyelerde bulunduğumu hatırlıyorum. Bu cihetle, türkçe ile saslendirilmiş macera filmlerinden hiç hoşlanamıyorsam da, doğrudan doğruya ve Türk eserlerinden intihap edilerek vücuda getirilmiş olan bu iki Türk filmini zevkle seyrettim. *Aynaroz kadısı* mazimizin şeref vermeyen safhalarını tasvir ettiği için memleket haricine çıkmaması hakkında yapılmış münakaşalara ise iştirâk etmedim. Sade şunu söylemek isterim ki, *Aynaroz kadısı* hakkında söylenilen sözler, insanlık meziyet ve faziletinden ziyade ayıp ve kusurla dolu olduğundan her film için, istenilirse, ileri sürülebilir. Ve filmlerimizi harice satmak suretiyle memleketimize girecek paranın girmesini ve Türk film sanatının inkişafına salâhiyetli ve salâhiyetsiz birtakım kalemlerin mâni olmaması için, her millî film resmî ve salâhiyetli makamlarca tetkik edilerek harice çıkarılmasında mahzur olup olmadığı evvelden tayin ve tesbit edilmelidir. Esasen filimciliğin bizde resmî mürakabeye tâbi olmasını da bir haylı zaman evel *Cici berber* isimli adaptasyonu seyrettikten sonra söylemiş olduğum için, gu fikri şimdi ve bu vesile ile bir daha tekrar ederken, *Aynaroz kadısı* hakkındaki itirazlardan ilham almış elbette sayılamam.

Bu noktayı böylece tesbit ettikten sonra türk filimciliğinin son iki eseri için ne diyeyim? Film haline getirilmeleri düşünülmeden yazılmış olan bu iki piyesin hele ikincisinde vaka unsuru da zaten azdır. Ve bunları maziden alınmış levhalar şeklinde ve oynayanların maharetleri sayesinde, ve birtakım eski resimlerin karşımızda canlanışlarından duyduğumuz hâzdan dolayı sevmiştik. Binaenaleyh, bunlar, film hali ne konulurlarken, belki de mevzulara biraz daha inkişaf vermek, mevzuun işaretle geçen bir kısmını tevsi ve takviye etmek iktiza ederdi. Dikkat edilecek bir diğer nokta da mekân icaplarına daha fazla riayet edilmesidir. Meselâ Aynaroz kadısı'nda koca şeyhüslâm efendi hazretlerinin ko-

nakları küçük ve mütevazi odalarıyle faraza Eyüp kadısının meskenine benzerken, *Bir kavuk devrildi*'de padişahın köpeklerinin muhafızı olan müstakbel sadrazam ağanın Boğaziçi'ndeki yalısı için de bir padişah sarayı, fakat Tanzimat'tan sonra inşa edilen Göksu kasrı intihap edilmişti. Mazi canlandırılırken de, muasır hayattan alınmış filmler tertip edilirken de böyle noktalara çok dikkat etmek icap eder. Bir de, her iki filmde de oynayanlar tamamen Şehir tiyatrosu artistleriydi. Türk filmi yeni bir sanatkâr yetiştirmeğe de gayret etmelidir. *Bir kavuk devrildi*'de sadrazamın sukutunu icap ettiren Yeniçeri isyanı levhasının âsi Yeniçerileri ise galiba kırk elliyi aşmıyordu. Holivud'un milyonlarını sarfedemeyiz ama nihayet kırk elli figüran daha ilâve edip saflarını sıklaştırmak ve manzaraya biraz daha hakikat çeşnisi vermek kabil değil miydi ?

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR ve MECMUALAR

Faruk Nafiz Çamlıbel, *Tatlı Sert* (şiirler), İstanbul, Kanaat Kitabevi), s: 136, 50 Kuruş. 1938.

Tatlı Sert, hece ve aruzla ahenk bakımından kuvvetli şiirler veren; dramatik manzum eserler yazan ***Yıldız Yağmuru*** adıyla bir de romanı olan Faruk Nafiz'in mizâhî mihiyetteki şiirlerinden ibaret ilk kitabıdır. Bu şiirlerin mühim bir kısmı, *Akbaba*'da neşredilen parçalardır. Kitapta, muharrir tarafınddn yapılmış bir tasnif olmamakla beraber ihtiva ettiği nazım şekilleri itibariyle, *Tatlı Sert*'i üç kısma ayırabiliriz :

1 — 37 inci sahifeler arası, dörtlüklerle yazılmış ve kafiyelenme bakımından koşma tarzındaki şiirlerden ibarettir, *Zelzele* başlıklı yedi heceli bir şiir müstesna, bu kısımdaki bütün şiirler 11 lidir.

38 - 111 inci sahifeler arasındaki şiirler şeklen gazel olmakla beraber, 7 + 7 vezniyle yazılmıştır.

Bunu müteakip gelen kısım aruzla yazılmış bir *Seyahatnâme*dir. 112 - 136-ncı sahifeler arasını işgal etmektedir.

Bu mizâhî mısralar, umumiyet itibariyle edebiyat âlemi etrafında toplanmakla beraber, bazen devre uygun yine mizahî mahiyetteki nasihatlere, başkalarının yükseldikleri halde şairin yerinde saymasına, belediyeye, meb'uslara ait mısralara da oldukca geniş bir yer verilmiştir..

Edebî şahsiyetlerden Yahya Kemal, Fazıl Ahmet, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Salih Zeki'den sık sık; Hasan Âli, Ercüment Ekrem, Reşat Nuri, İsmail Habip, Hâmit, Ibn-ül-Emin Mahmud Kemal, Mithat Cemal, Halit Fahri, Nazım Hikmet, Hüseyin Cahit, Nurullah Ataç'tan ara sıra bahsedilmektedir..

Calı'ya, Ahmet İhsan'a ait mısralara da oldukca yer verilmiştir..

Bunların, umumiyetle çok karakteristik olmamakla beraber, edebiyatımızın, bu tarz yazılara susamış olduğu bir zamanda, bazıları hoşumuza gidiyor:

Geldi kış meselesi; bugün gezer dururum
Nerede rast gelirim diye Yahya Kemal'e?
Üstat epeyce sustu, yine verir sanırım,
Sekiz on mısra ile âlemi ihtilâle;

***

Üstat Yakya Kemal'i görürsen iri yarı.
Çobanla boy ölçüşen bir kahraman sanırsın

***

Üstat Yahya Kemal'i tanıyanlar yakından
Yılda bir tas su veren bir şadırvan diyorlar

mısraları Yahya Kemal'i azçok karakterize edebiliyor

Fazıl Ahmet'in meâli B. Mehmet Emin gibi, manzum yazdığından, perdahı sayesinde, henüz hattı belirmiş bir nevcivana benzediğindn bahsedilerek *Fazıl Ahmet nurtopu oldu saylav olunca* deniliyor.

Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, dert ortağı olarak anılmakta, Hasan Âli Yücel saz ve söz eri gösterilmektedir. Ercümend Ekrem, saylavlık aşkıyle Kerem misâli ateşler püskürüyor, Reşad Nuri, gazinoda bir eli nargile, bir eli fincanda Şatranca dalmıştır. İsmail Habib içinde,

Dostum İsmail Habib çıkar bazan karşıma
Uzun bir konferansa başlar en dar zamanda

mısraları vardır.

Büyük Hamid sevimli kibar bir ihtiyardır,
İlk görüşte elini öper baban sanırsın,
Yalnız zaman geçince bıyık büker, göz süzer,
Onu İzzet Melih'ten daha civan sanırsın.

***

Sakın soğuk almasın, korkarım, yeni geldi
Muhterem Makmut Kemal İbn-ül- Emin Hicaz'dan

Bilhassa son iki mısra, kürkünü sırtından nadiren çıkaran M. Kemal için iyi bir buluştur.

Lokantaya, Midhat Cemâl'den önce girmelidir, yoksa, tencerede, sahanda yemek bulamazınızs. Halid Fahri, içmeden başı dumandır, *Necip Fazıl her zaman telâşle heyecanda* ve adını anmayana dış bileyor.

Bazı şahsiyetlere ait bu mısrağlar içinde en güzelleri Nazım Hikmet, Salih Zeki, Ahmet İhsan, Çallı'ya aittir, kitap hakkında hüküm verirken işimize yarayacağından, bunları aynen naklediyorum :

Nazmı en fazla alt üst edenin ismi Nâzım

***

Bizi kaldırmadığı kalıyor dansa yalnız,
Yoksa ayırt edilmez, Nazım'ın şiiri cazdan

Salih Zeki, bir Yunan esâtiridir çıkardı, edebiyatımızda, bu tarz yazıların azlığını memnuniyetle karşılamak lâzım. Şair, eserle inin başında, esâtire dair malûmat vermesine rağmen, yine bunlar anlaşılamıyor, zaten muharriri, şiir kabiliyeti itibarile zayıf.. Bu tarz mevzuları ele alınca

Kendi dinler - yazdığı şi'ri Bay Salih Zeki
Dinledikçe yayılır ağzıyle burnu hazdan

Salih Zeki Aktay'ın görün eserlerini
Neye bilmem ki hâlâ bu yolda ısrar eder.

***

Her gün Olemp dağında dolaşır Salih Zeki
Yüce şair ne yapsak inmez dağdan diyorlar

mısraları ona da *cidden* yaraşıyor.

Ahmet İhsan,bâzen mizâhen cömert olarak zikrediliyor, bâzen de doğrudan doğruya cimriliğinden bahsolnnuyor. Talii, zenginliği,şu mısralarla iğnelenmektedir:

Şikâyetim yok benim, sevgili patronumdan
Comertlikte doğrusu Ahmet İhsan'a benzer

***

İktisadî program elbet muvaffak olur
Sinekten yağ çıkaran Ahmet İhsan bizdedir

***

Belli olmaz kimdedir para iman diyorlar
Şazdır bu kaideden Ahmet İhsan diyorlar

***

Çallı, şaire ekserya içkiyi tedai ettiriyor :

Eğer Ahmet Refik le Çallıya rast gelirsem
Bilin ki sızmışızdır üçümüz bir kenarda

***

Kiminin canı gider içtikçe benim gibi
Kimine de içtikçe Çallı gibi can gelir..

Bu aldığımız misaller, en muvaffakiyetli bulduklarımızdır. Bunlar haricindeki mısralar ekserya mevzuubahs şahsiyeti karakterize edemiyor..

Mebusluk... Bu kelimenin geçmediği bir şiire, belki de rastlayamıyoruz.

İki ay içinde ben neler kurdum
Meclise seçildim, gittim, oturdum

Kim söze başlasa hemen el vurdum.

tarzında ifade edilen kuruntularını zikrederek, *Hüseyin Rahmi*'yi hatırlayan şair,

Seçildi Saylavlığa Hüseyin Rahmi üstat
Şimdengeri mecliste eksik olmaz şetaret

diyor.

Kitapdaki şiirlerin içinde, baştan başa güzel bir şiire pek rastlayamıyoruz, *Baba öğüdü* serlevhalı şiir, hey'etiumumiye itibarile diğerlerine nazaran oldukça güzeldir

Başkası ne derse onu tekrarla,
Her kapı açılır bu anahtarla.

***

Dön sanat yolundan gerisin geri
Siyaset eline seferber ol sen

***

Ya birkaç saylavla arkadaşlık yap
Yahut bir bankada birader ol sen

mısralarını, ben kendi hesabıma bu nevide kuvvetli buluyorum.. İlhâması anlatan *"Dairede işini gördürmenin çaresi * Direktöre yukardan gelecek bir selâmdır"* mısraları, eserin ismiyle müsemma...

İstanbul belediyesine taş atılırken ekseriya Cihangir semti gözönüne alınmıştır :

Yer yüzünde fırtına kar olması dert değildir, asıl dert Cihangir'de faslıbahar olmasıdır. Fenâ mı Âdem oğlu çamurdan yaratılmış, Cihangir semtinin de var olması çamurdandır. Yollar ışıksız diye gökkandil gezenlere, bir çukurun gece mezar olması yüzde yüz birdir.

Mutlaka, Evkaf tarafından, her sokağın başında bir türbedar olması düşünülmektedir. Şair, *bir gece Cihangir'den kazasız geçtim diye, fukaraya sadaka dağıttım,*

Oğlum için korkarım ben iki ihtimalden :
Bir burda oturması, bir sanatkâr olması.

diyor..

Tramvayların kalabalıklığını iğneleyen mısraların yanında,

Ortadan gitsen ezer tramvay, otomobil
Saksı düşer başına yürüsen bir kenarda

***

Bence şehir mutlaka daha güzelleşirdi
Belediye değil de sade mimar olmasa

tarzında mısralara da çok rastlayoruz ki bunlar aşağı yukarı Cemâl Nadir'in karikatürize ettiği mevzuların mısralar halinde ifadesidir.

Bunlardan başka, sık sık temas edilen diğer bir mevzu vardır, bugünkü edebiyatı, yeni nesli iğnelemek.

Gözlerim, hergün on edip çıktığını gördü, hepsi kendi işine şaheserim diyor, bir şair sağnağına gözüm değince "bahçesiz, bahçevansız yetişen mantar mıdır " derim.

Kurun muharririne anlatıyor fikrini
Elmiş gibi şimdiden üstadlara galebe :
Halid Ziya'ya nasıl kulak asar bu nesil
Metelik verir miyiz biz Reşad Nuri'ye be ?

***

Bir yana bırakarak hepsi Yahya Kemal'i
Valeri'yle Prust'u almışlar ezberine

Şiir hakkındaki bugünkü telâkkilerimizi mi isteyorsunuz :

Büyük şair onlara derler bugün, bilmeye
Vezin ne, kafiye ne, gramer, imlâ nedir ?.

İçimizden birisi Viktor Hugo benim der,
Şekispir olduğu gün Mazhar Osman bizdedir.

*
*

Ne zaman yeni neslin bir şi'rini okusam,
Vezni fazla görünür, kafiye noksan gelir.

*
* *

Bugün saçma sapana şiir denildiğinden
Şiire şimdengeri saçma sapan diyorlar.

mısraları, bize bugünkü şiir vaziyetimizi, bütün gülünçlüğiyle anlatabilir.

Hepimiz, kendi hesabımıza, şu iki mısraı da benimseyebiliriz

Gazeteyi okurken aklım başımdan gider,
Haykırırım; "a dostlar, Mazhar Osman nerede?.,

*
* *

Şimdiye kadar üzerinde durduğumuz bu mevzular, bunları ifadeye çalışan mısralar, kitabın 111 sahifesini teşkil eden perakende şiirlere istinadendir.

Eserin son kısmını, yukarıda da zikrettiğimiz gibi aruzla yazılmış bir *Seyahatname* teşkil etmektedir :

Bu sâbık ve merhum Maarif Vakili Necati Bey zamanında, Erzurum'a yapılan bir tedkik seyahatinden bâhistir. Şeklen mesnevidir, aralarda rubâîlere, gazellere de rastlıyoruz..

Bu kısımda, seyahate iştirâk eden B. Halit, Nurettin, Nafi Atuf, Cevat, Basim, Cemil karikatürize ve seyahat esnasında geçilen yerler, yine mizahî olarak tasvir edilmiştir ; yolculukta çekilen mezahim, üzerinde en çok durulan noktayı teşkil ediyor..

*
* *

Faruk Nafiz'in *Tatlı Sert* adlı kitabındaki şiirlerin ekserisi, mizah vadisinde muvaffak olunmuş parçalar sayılamaz..

Belki, orta kıymetteki herhangi bir şiir göze batmayabilir, fakat mizahî yazılarda muvaffakiyetsizlik, o parçanın derhal souk bir mahiyet almasına sebep oluyor. Maamafih bunların içinde, yukarda zikrettiklerimiz gibi bazan ele alınan mevzuları, can damarından yakalayan ve ifade eden mısraların mevcudiyeti de inkâr edilemez. Bu yüzdendir ki kitabı, bu tarz mısraları bulduğumuz için, elimizden bırakırken bir memnuniyetsizlik hissetmiyor, yalnız bunları, şairin, mizahî olmayan şiirleri derecesinde kuvvetli de bulmuyoruz.

FEVZİYE ABDULLAH

İmtiyaz sahibi : Fevziye Abdullah, Umum neşriyatı idare eden: Hasan Âli Yücel, Ankara Ulus Basımevi'nde basılmıştır.